IOSIF MICU

AM SUPRAVIEŢUIT LAGĂRULUI HITLERIST

Memorii despre Buchenwald

Prefaţă de GHEORGHE ADORIAN

ep

EDITURA POLITICA
Bucureşti, 1970

Colecţia „MICA BIBLIOTECĂ DE ISTORIE”
Apare sub coordonarea: Prof. Univ. TITU GEORGESCU (responsabil), GEORGETA OANCEA, STELIAN NEAGOE

INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ŞI SOCIAL-POLITICE DE PE LÂNGĂ C.C. AL P.C.R.

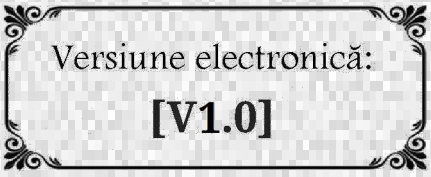

Corectură [V1.0]: iunie 2019

Prefaţă

La 11 aprilie 1970 se împlinesc 25 de ani de la răscoala deţinuţilor politici antifascişti din lagărul nazist Buchenwald. Federaţia Internaţională a Luptătorilor din Rezistenţă (F.I.R.) a iniţiat la primul ei congres proclamarea zilei de 11 aprilie ca zi internaţională a foştilor deţinuţi politici antifascişti şi a victimelor fascismului. De atunci, în fiecare an această zi este solemn comemorată în întreaga lume.

În 1937, un prim grup de deţinuţi politici antifascişti germani cu un efectiv de 149 de persoane a fost adus din lagărul de concentrare nazist Sachsenhausen pe dealul Ettersberg de lângă oraşul Weimar, şi sub comanda faimosului comandant SS Koch au început construcţia lagărului cunoscut ulterior sub numele de Buchenwald. Scopul principal al acestui lagăr a fost înlăturarea adversarilor regimului nazist.

Cu timpul, mai ales după declanşarea celui de al II-lea război mondial, numărul deţinuţilor de la Buchenwald a crescut prin deportarea a mii şi mii de oameni din numeroase ţări aflate sub ocupaţia sau sub influenţa Germaniei hitleriste. Printre aceştia se aflau nu numai participanţi la mişcările de rezistenţă, ci şi – un număr crestând – oameni deportaţi după criterii rasiale, cetăţeni arestaţi ca ostatici sau pentru neprezentarea la muncă obligatorie în Germania, militari dezertori, delicvenţi de drept comun etc. În răstimpul dintre 15 iulie 1937 şi 11 aprilie 1945 au trecut, prin Buchenwald şi prin cele 60 de „Kommandouri” (unităţi de muncă exterioare) circa 250.000 de oameni aparţinând unui număr de 32 de naţiuni. Dintre aceştia 55.000, adică mai mult de o cincime, au fost omorâţi de SS-işti.

Prin izolarea, umilirea, timorarea, frângerea voinţei, călcarea demnităţii omeneşti încercau hitleriştii să-i îngenuncheze pe deţinuţi. Prin muncă silnică, bătaie, înfometare, împuşcare, prin nenumărate metode diabolice au

săvârşit ei groaznicul genocid.

Într-o baracă special amenajată au fost exterminaţi 7.200 de prizonieri – ofiţeri şi soldaţi ai armatei sovietice – sub pretextul unor examene medicale.

În lagărul de la Buchenwald au fost asasinaţi Ernst Thälmann, preşedintele Partidului Comunist German, deputatul social-democrat german Rudolf Breitscheid şi multe alte personalităţi de frunte ale partidelor comuniste şi mişcării antifasciste din diferite ţări europene.

În groaznicele condiţii din lagărul de concentrare, numai solidaritatea şi unitatea de acţiune a deţinuţilor le oferea şanse pentru a se apăra împotriva permanentei primejdii de moarte.

La Buchenwald a existat şi a activat o puternică organizaţie de partid a comuniştilor germani, înfiinţată în 1935. După 1939 s-au creat şi organizaţii comuniste ale deportaţilor din alte ţări, precum şi largi organizaţii de solidaritate antifascistă pe grupe naţionale.

În barăci şi în unităţile de muncă (Kommandouri) s-au constituit conduceri politice conspirative, iar pe întregul lagăr s-a creat un comitet internaţional de conducere, format din antifasciştii de cea mai mare încredere ai diferitelor grupuri naţionale. Viaţa a mii de antifascişti a fost salvată datorită întrajutorării deţinuţilor, datorită acţiunilor de solidaritate coordonate de comitetul internaţional pe întregul lagăr.

Deseori schimbarea în momentul oportun de la un loc de muncă la un alt sector de lucru, mutarea dintr-un bloc al lagărului în altul, precum şi ajutorul în haine, alimente etc., realizate prin intermediul unor deţinuţi antifascişti folosiţi în munci subordonate în aceste sectoare, a însemnat salvarea vieţii unui om sau altuia. Desigur, amploarea şi numărul unor asemenea acţiuni, desfăşurate cu mari riscuri, erau limitate datorită supravegherii severe exercitate de SS şi stocului redus de alimente şi îmbrăcăminte de care dispunea mişcarea ilegală de rezistenţă.

În vara anului 1942, comitetul pe întregul lagăr a făcut primii paşi spre crearea unei organizaţii militare ilegale a deţinuţilor politici. Când în 1943 uzinele „Gustloff”, înfiinţate

în afara lagărului (unde lucrau şi deţinuţi politici), au trecut la fabricarea de armament, deţinuţii au început a sustrage piese de arme pe care le strecurau cu grijă în lagăr şi le asamblau. Aşa s-a întâmplat că, într-una din zilele ultimei luni de existenţă a regimului hitlerist, conducerea politică-militară ilegală a deţinuţilor politici a avut posibilitatea să dea formaţiunilor sale de luptă ordinul de a se lua cu asalt lagărul (11 aprilie 1945).

Paza formată din SS-işti de la poarta de intrare în lagăr a fost atacată prin surprindere, şi turnurile de pază cucerite de deţinuţii politici; s-au capturat arme, un număr de SS-işti au fost făcuţi prizonieri.

Astfel şi-au cucerit drumul spre libertate 21.000 de deţinuţi, câţi se mai aflau la Buchenwald la 11 aprilie 1945.

Iată ce se scrie despre această acţiune în cartea *„Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung. Chronik”* („Istoria mişcării muncitoreşti germane. Cronică”), vol. II (1917–1945), apărută în Republica Democrată Germană în 1966:

„11 aprilie 1945. Eliberarea prin propriile lor forţe a deţinuţilor din lagărul de concentrare Buchenwald. Eliberarea a fost pregătită timp de mai mulţi ani sub conducerea Comitetului internaţional al deţinuţilor din lagăr şi de către organizaţia Partidului Comunist German (din lagăr. – n.n.). În cadrul colectivului internaţional de luptă s-a realizat pregătirea militară a 850 de deţinuţi, organizaţi în 178 de grupe de luptă, s-au procurat 91 de puşti şi alte arme, s-au elaborat planuri pentru răscoală. Deţinuţii înarmaţi au alungat (la 11 aprilie 1945 – n.n.) pe zbirii din SS, luând totodată mulţi prizonieri dintre ei. Cei mai activi dintre cei peste 21.000 de deţinuţi s-au înarmat; ei şi-au apărat libertatea până la 13 aprilie, dată la care trupele americane au ocupat lagărul. La 19 aprilie, foştii deţinuţi au depus un jurământ prin care s-au angajat să nu înceteze lupta până la nimicirea fascismului şi a rădăcinilor sale, până la construirea unei lumi noi, a păcii”.

*

În lagărul de concentrare din Buchenwald, în ultimele luni

ale existenţei sale, au fost închişi un mare număr de cetăţeni ai ţării noastre, originari din partea de nord a Transilvaniei, care se afla sub ocupaţia Ungariei horthiste. Majoritatea lor erau evrei, deportaţi din lagărele de concentrare din Ungaria în urma măsurilor rasiste ale guvernului fascist ungar. La Buchenwald au fost aduşi şi un număr de deţinuţi comunişti transilvăneni care se aflau în închisorile din Ungaria şi pe care autorităţile fasciste szálasiste îi predaseră Gestapoului. De exemplu, deţinuţii comunişti din închisoarea politică Gyűjtőfogház au fost „evacuaţi” în lagărele Buchenwald şi Dachau. Între ei erau militantul comunist Cionca Anton, muncitor forestier din Reghin, dr. jurist Kohn Hillel, militant comunist din Cluj, comuniştii Micu Iosif, Mureşan Gavril, Mureşan Petre, Raţiu Ludotic şi alţi antifascişti ardeleni condamnaţi de un tribunal militar horthist.

După aflarea ştirii că pe Frontul de est armatele sovietica desfăşoară cu succes ofensiva lor, iar în România poporul înfăptuieşte victorios insurecţia armată, că eliberarea nordului Transilvaniei este iminentă şi că frontul se va apropia de Ungaria, comuniştii români şi unguri au apreciat că în faţa acestei situaţii regimul horthist va înăspri măsurile de teroare şi că se poate aştepta un nou val de deportări spre lagărele din Germania. Crearea şi activitatea unei organizaţii comuniste formată din români şi unguri trebuia să înlesnească şi a înlesnit ajutorarea deportaţilor şi depistarea deţinuţilor antifascişti în scopul desfăşurării muncii politice între românii şi ungurii care aveau să sosească în număr mai mare.

Comuniştii români şi unguri deportaţi la Buchenwald au înfiinţat în august-septembrie 1944 o celulă de partid, care la sfârşitul anului 1944 a cuprins 11 membri, şi o organizaţie mai largă antifascistă, având pentru aceasta aprobarea Comitetului de partid internaţional (pe întregul lagăr).

Alături de celelalte celule comuniste şi organizaţii antifasciste, celula comuniştilor români şi unguri şi organizaţia antifascistă respectivă au desfăşurat în mare taină, sub îndrumarea Comitetului ilegal pe întregul lagăr, o activitate de informare şi orientare politică, de organizare a

unor acţiuni în spiritul solidarităţii şi întrajutorării deţinuţilor, precum şi pregătirea militară în vederea unei eventuale acţiuni insurecţionale.

În ziua răscoalei (11 aprilie 1945) antifasciştii români şi unguri, urmând consemnul dat de comitetul internaţional din lagăr, s-au adunat în baraca nr. 36 din „lagărul mare”, în vederea primirii misiunii de luptă.

Antifasciştii români şi unguri, sosiţi la Buchenwald în toamna anului 1944 n-au mai fost cuprinşi în formaţiunile militare antifasciste ilegale din lagăr, deoarece acestea erau constituite încă în 1943 şi consolidate în prima jumătate a anului 1944, iar lărgirea lor spre sfârşitul anului 1944 nu mai era posibilă din cauza condiţiilor de strictă conspirativitate şi a numărului de arme relativ mic. După ce în zilele răscoalei formaţiunile militare antifasciste ilegale au atacat şi ocupat turnurile de pază, antifasciştii români şi unguri au fost încadraţi în operaţiunea de „pieptănare” a pădurii din jurul lagărului, urmărind şi capturând numeroşi SS-işti care căutau să fugă din zona Buchenwaldului.

După eliberarea lagărului, organizaţia de partid a dus o muncă asiduă pentru întoarcerea acasă a foştilor deţinuţi. Cea mai mare atenţie s-a dat ocrotirii şi salvării tinerilor, în special copiilor.

Autorul acestei cărţi, Iosif Micu, arestat de autorităţile horthiste pentru activitatea revoluţionară pe care a desfăşurat-o prin părţile Sălajului în calitate de militant al Uniunii Tineretului Comunist, este unul din supravieţuitorii iadului de la Buchenwald. În cartea de faţă, Iosif Micu, pe atunci tânăr de douăzeci şi trei de ani, istoriseşte evenimentele din lagărul nazist de la deportarea sa acolo, respectiv de la sfârşitul anului 1944, şi până la întoarcerea în ţară – vara anului 1945. Autorul, foarte activ în cadrul unei celule a comuniştilor din lagăr, nu putea să aibă viziunea de ansamblu asupra activităţii ilegale antifasciste, complexe, proprie îndeobşte militanţilor din conducerea superioară, membri ai Comitetului internaţional din lagăr.

În amintirea lui au rămas totuşi întipărite o serie de aspecte dintre cele mai interesante ale vieţii, ale luptei de rezistenţă

din Buchenwald, aspecte pe care el reuşeşte să redea, după 25 de ani, în mod convingător.

Atmosfera din lagăr este reconstituită cu mult realism, apar bine conturate viaţa şi lupta de rezistenţă a deţinuţilor antifascişti, solidaritatea frăţească în această luptă, tăria de caracter şi umanismul profund al comuniştilor, patriotismul şi internaţionalismul lor, în condiţiile extrem de grele ale lagărelor naziste. Prin toate acestea, cartea constituie un autentic document uman, de o certă valoare.

Astăzi fostul lagăr Buchenwald este muzeu. Din iniţiativa şi grija guvernului R.D.G. s-a înălţat acolo, după câţiva ani de la terminarea războiului, un grup monumental închinat comuniştilor şi antifasciştilor care n-au încetat lupta lor curajoasă nici între sârmele ghimpate ale lagărelor, tuturor victimelor nazismului, bărbaţi, femei, copii, tineri şi bătrâni din zeci de ţări ale Europei. Între monumentele de pe „Aleea naţiunilor” care duce la imensul grup monumental, monumente ridicate în amintirea eroilor din 18 ţări, se află şi unul pe care scrie România, cinstind memoria fiilor patriei noastre care au fost ucişi în lagărul de la Buchenwald în anii negri ai fascismului.

GHEORGHE ADORIAN

membru al Comitetului Internaţional Buchenwald-Dora (afiliat Federaţiei internaţionale a luptătorilor din Rezistenţă – F.I.R.), fost membru în Comitetul internaţional al deţinuţilor politici din Buchenwald.

Decembrie 1969.

Pe drumul Golgotei

În vara anului 1944, de la închisoarea din Cluj, unde ne aflam de aproape un an, am fost duşi la una din cele mai mari închisori din Budapesta: Gyűjtőfogház. Peste câteva zile aici au fost concentraţi, alături de deţinuţi comunişti şi antifascişti din Ungaria, numeroşi deţinuţi comunişti şi antifascişti din toate închisorile, inclusiv cele militare, proveniţi din nordul Transilvaniei, ocupat de trupele horthiste. Nu trebuia să ai multă fantezie ca să-ţi dai seama că se pregătea ceva monstruos. Perspectivele ni se păreau cu atât mai groaznice şi nedrepte, cu cât pe răbojul istoriei patriei noastre se înscrisese deja cu litere de aur 23 AUGUST 1944.

În închisoarea din Budapesta eram la curent cu evenimentele ce se petreceau în lume. Ştirile ne parveneau pe cele mai diferite canale (din păcate, cele organizate sosind mai totdeauna cu întârziere). Corespondenţa tainică transmisă prin lovituri în pereţi, asemănătoare alfabetului Morse, funcţiona intens. După aflarea ştirii despre actul istoric de la 23 August, atmosfera în celule s-a schimbat. Se apropie eliberarea. Eliberarea!!... Ţara e liberă!! Armatele sovietice şi, alături de ele, armatele române înaintează vertiginos.

În celulă mă aflam cu un tovarăş din Baia Mare. În zilele acelea aviaţia anglo-americană şi cea sovietică bombardau intens Budapesta, poziţiile armatelor hitleriste şi horthiste, care opuneau o rezistenţă îndârjită. În timpul alarmei, care dura ore întregi, stăteam agăţat de grilajul ferestrei şi scrutam cerul. Bombardiere uriaşe îşi aruncau încărcătura sinistră. Părea că jos totul arde, că se transformă în ruine şi cenuşă. Mă înfiorau flăcările, vaietele, îmi imaginam oameni sfârtecaţi ele obuze.

Într-o seară, de bine ce ne-am culcat, am sărit ca arşi – o schijă a atins zidul celulei. Prin gaură se vedea afară. După scurt timp, vacarmul a încetat. Discutam cu tovarăşul de celulă. Ne dădeam seama de pericol şi totuşi ne făceam planuri de întoarcere acasă. Cum am fi dorit şi noi să fim

printre cei care participau cu arma în mână la nimicirea fiarei fasciste! „Ştii – îmi spunea el –, tu eşti de fapt încă un copil, n-ai avut timp să acumulezi prea multe amărăciuni şi nedreptăţi. Of! ce aş dori să mă descarc puţin”. Şi a lovit cu atâta sete în zid, încât paznicul a deschis în câteva secunde vizeta şi a strigat: „Aţi înnebunit?!”

Am continuat discuţia. „Nu ştiu – i-am răspuns – dacă sentimentul durerii poate fi influenţat de ani. Crede-mă că dacă mi-ai cunoaşte viaţa n-ai spune că n-am motiv să urăsc cel puţin în aceeaşi măsură acest prezent blestemat. Dar lasă, poate vom apuca şi noi vremuri mai bune, poate nu va trece mult timp şi chiar o unitate românească ne va deschide uşa celulei”.

Lucrurile însă nu s-au petrecut aşa. Într-o după-amiază am devenit atenţi la o zarvă neobişnuită ce răzbătea din interiorul închisorii. Se trânteau uşile celulelor, se zbiera. Ciulind urechile, am început să desluşim cuvinte germane. Amândoi am încercat sentimentul fricii. M-a îmbrăţişat, probabil fiindu-i milă de tinereţea mea. Zgomotul cheilor se apropia tot mai mult. Apoi şi uşa celulei noastre a fost deszăvorâtă. Un paznic horthist zbiera: „Repede, repede pentru adunare. Luaţi cu voi tot ce aveţi în celulă”.

Deci ni se rezervase varianta cea mai groaznică: am fost predaţi Gestapoului. Mânaţi cu zbierete, cu lovituri de cravaşe şi de bocanci, am fost încolonaţi la parter. Pentru ultima oară m-am uitat la celulele rânduite pe mai multe etaje şi am încercat un sentiment de mâhnire că trebuie să părăsim acest loc de relativă şi şubredă siguranţă. A fost citită o listă nominală: Kohn Hillel, Mureşan Petre, Raţiu Ludovic, Legmann Iosif, Imbrea Mihai[1] şi mulţi alţii. Vreo cincizeci-şaizeci de ardeleni, dintre care numeroşi după o detenţiune de mai mulţi ani, care au cunoscut ororile regimului fascist. Totul s-a petrecut rapid şi simplu.

Comanda a fost preluată de SS-işti. Ofiţerii purtau pe mânecă însemnul SD*[2]. M-am aplecat să-mi ridic gamela: un

[1] În continuare, în carte se folosesc şi numele sub care erau cunoscuţi în grupul nostru.

[2] Toate cuvintele care au alăturat o steluţă [* asterisc] sunt explicate în

bocanc m-a lovit cu atâta putere, că am crezut că n-o să mai pot face nicio mişcare. Şchiopătând, dar totuşi fugind, m-am îndreptat spre dubă. Pur şi simplu am fost ridicat în aer de îmbulzeala provocată de cravaşe. În dubă am fost împins spre o despărţitură destinată unei singure persoane, dar în care se găsea deja bunul meu prieten şi tovarăş Sana şi lângă el un necunoscut. Am fost ridicat peste umerii lor. Când s-a trântit uşiţa peste noi, eram convins că în poziţia în care ne aflam nu puteam rezista mai mult de câteva minute. Simţeam că ne sufocăm. Sudoarea curgea şiroaie. Unii au început să geamă. Drumul ni s-a părut extrem de lung. Deodată duba s-a oprit. Cu aceleaşi zbierete am fost scoşi şi goniţi spre un colţ al unui teren viran, la marginea unei păduri.

Era după-masă, târziu. Stăteam nemişcaţi în poziţie de drepţi, la distanţă de un metru unul de celălalt. Ofiţerul SS care comanda paza ne-a dat clar de înţeles că în cazul în care cineva se mişcă sau vorbeşte va fi împuşcat pe loc. Felul lui de a vorbi nu ne-a lăsat nicio îndoială că e în stare să se ţină de cuvânt. A trecut o jumătate, trei sferturi, apoi o oră şi apoi ore. Apropierea de pădure a unor şanţuri proaspăt săpate şi încremenirea ordonată nu puteau să vestească altceva decât sfârşitul. Această muţenie forţată odată cu trecerea minutelor amplifica tot mai mult convingerea că s-a sfârşit, totul s-a sfârşit. Bestiile aşteptau asfinţitul ca să ne lichideze.

Într-o maximă încordare, abia perceptibil, buzele pronunţau tovarăşului alăturat: dacă cumva scapi, nu uita să transmiţi să se ia legătura... Dar am simţit în spate un SS-ist şi am amuţit. După o clipă însă nu mi-a mai fost frică. Cu o durere adâncă mă gândeam la mama, la toţi ai mei, la fata pe care o iubeam. Oare ce s-a întâmplat cu ei? Le este hărăzită o soartă asemănătoare cu a mea?... M-am revăzut copil sărac şi nedreptăţit, adolescent cu setea de a cunoaşte lumea şi cauzele nedreptăţilor sociale. M-am revăzut un răzvrătit împotriva „soartei” şi am conchis că este păcat, e foarte mare păcat că a trebuit să termin fără a-mi fi putut vedea realizate marile mele visuri. Mă pregăteam să sfârşesc în această după-masă târzie, liniştit ca o mare după furtună. Era pentru

notele de la sfârşitul volumului.

prima oară când luam cunoştinţă de şantajul psihologic al hitleriştilor, cu care încercau să distrugă speranţele, dorinţa de viaţă şi de ripostă. Între timp, auzeam voci, zgomote, strigăte, un fluierat de locomotivă. Sosise cineva şi se vorbea în şoaptă. Deodată se auzi comanda: „Luaţi-vă bagajele”. „Bagajul”, care zăcea la piciorul meu, era format dintr-o cămaşă, două izmene şi un fular. Mă uitam la chipurile tovarăşilor. Feţele lor erau supte, unii, deşi dârdâiau de frig, aveau frunţile pline de sudoare.

Am pornit spre gară, unde am fost urcaţi în vagoanele unui marfar. Noi, transilvănenii, ne-am grupat fără ştirea copoilor în două vagoane. Am vrut să fim împreună. Am încercat să dormim, dar nimeni n-a putut închide ochii. În vagon, prin crăpături, pătrundea un curent rece pe care îl simţeam până în măduva oaselor. Ne-am apropiat să ne încălzim trupurile. Kohn Hillel, căruia noi îi spuneam Bătrânul, tremura de frig. Îl înconjuram cu căldura trupurilor noastre. Trenul gonea nebuneşte. Se pare că i se asigurase drum liber. Conţinea o încărcătură „preţioasă”.

În cursul nopţii s-a iscat în vagon o discuţie tainică. Am observat că cu eforturi se puteau ridica unele scânduri, pe unde ne puteam strecura unul câte unul. Dar până la urmă această idee a fost abandonată. Nu eram pregătiţi pentru o asemenea alternativă. O asemenea fugă ar fi însemnat în acele împrejurări moarte sigură pentru cei care fugeau, dar şi pentru cei care rămâneau.

Trenul gonea. Fără să ni se spună ceva, intuiam că suntem în drum spre un lagăr de concentrare hitlerist. Mă uitam printr-o crăpătură a vagonului: St. Pölhten. Unde o fi acest St. Pölhten, încotro ne ducem?...

Primul „popas”: Dachau

Lagărul de concentrare hitlerist Dachau a fost primul „popas” al grupului nostru în infernul hitlerist. Aici am cunoscut din primele clipe dureroasa semnificaţie pe care o căpătase cuvântul „los”... Răsfoind un dicţionar german, afli că „los” înseamnă hai, dă-i drumul. Dar la Dachau, ca şi în alte lagăre de concentrare hitleriste, cuvântul însemna dureri, chinuri, iar în multe, foarte multe cazuri – moarte.

Chiar de la coborârea din tren, în vacarmul provocat de cei circa două mii de oameni veniţi cu transportul nostru, cuvântul „los” zbierat ameninţător şi urletele disperate ale câinilor dresaţi anume pentru a ataca deţinuţii se distingea în mod deosebit. „Los”... „los”... şi câinele a şi rupt o bucată de carne din tine. „Los”... „los”... SS-iştii mânau oamenii ca pe nişte animale hăituite; fugeam, dar peste o secundă, unul sau altul se poticnea şi, neputându-se ridica, era omorât. „Los”... „los”... zbierau SS-iştii şi ne goneau ca pe o turmă spre baia de la Dachau.

Am cunoscut din nou semnificaţia cuvântului „los” cu prilejul „îmbăierii” noastre. Începutul acestui „ceremonial” era un chin groaznic, umilitor şi degradant. Cu brice tocite am fost depilaţi, apoi cu o pensulă de proporţii uriaşe, înmuiată într-un vas cu clor, am fost „pictaţi” peste tot. Operaţia ne provoca arsuri şi dureri cumplite. După un scurt timp, ajunşi sub duş, eram plini de răni. Totul decurgea într-un ritm infernal. Am fost scoşi imediat de sub duş, ne-am zvântat, dar veşnicul „los”... „los” nu ne dădea răgaz; apoi pe trupurile noastre semiude a trebuit să îmbrăcăm un fel de cămaşă şi o haină vărgată subţire.

Afară, temperatura era cu mult sub 0°, iar noi, cu corpul aburind încă, eram mânaţi în ger. „Los” – zbierau SS-iştii, şi ca într-un joc macabru se adunau în curte zeci şi sute de oameni aproape goi, la sfârşitul acestei toamne târzii, care semăna mai mult a iarnă aspră.

Primul mort. Unul dintre deţinuţi a dispărut. Pierzându-şi

minţile, a fugit spre prima uşă pe care a zărit-o şi a intrat. O brută l-a prins de mână şi l-a scos din încăpere, târându-l pe pământ. Dădea în el cu putere, îl lovea cu bocancii. Sângele deţinutului curgea şiroaie pe nas, pe gură. Apoi el rămase înţepenit într-o veşnică amorţire.

Criminalul SS avea un aer de indiferenţă. Mă îngrozea seninătatea cu care săvârşise crima. Îl urmăream în continuare. Zbiera ca un nebun „los”... „los”... Gonea şi hăituia oamenii. Cuvântul „los” mi s-a întipărit atunci bine în minte şi am învăţat lecţia amară şi crudă a lagărelor hitleriste: „los” nu este un cuvânt nevinovat; de multe ori soarta oamenilor ajunşi pe mâna călăului depindea de acest cuvânt.

Bătrânul (Prof. dr. Kohn Hillel), Petru (Mureşan Petru), Radu (Raţiu Ludovic) şi ceilalţi erau vineţi, cu cearcăne adânci sub ochi. Important era însă că ne aflam cu toţii împreună. Bătrânul mi-a şoptit: „Spune oamenilor să facă mişcări, cât mai multe mişcări”. „Cât mai multe mişcări” – circula din gură-n gură. „Cât mai multe mişcări”... Câteva cuvinte, dar care au schimbat complet starea noastră sufletească. Însemna deci că trăim, că acţionăm împreună. Şi, cu toate suferinţele trupeşti şi sufleteşti, am regăsit credinţa că poţi şi trebuie să supravieţuieşti, că eşti dator să lupţi ca să exişti, că trebuie să rămâi pe baricadă chiar şi în condiţiile inimaginabile ale lagărelor hitleriste.

Eram câteva sute de deţinuţi mânaţi în direcţia „blocurilor” din lagăr. În urma noastră am lăsat câteva cadavre ale unor oameni care n-au suportat aceste prime încercări. În grup, alături de deţinuţi comunişti şi antifascişti din partea de nord a Transilvaniei, se găseau şi comunişti, social-democraţi, oameni cu vederi progresiste şi chiar reprezentanţi de frunte ai burgheziei liberale din Ungaria, oameni cu care am fost deportaţi de la Budapesta.

Am început să mă gândesc la viaţa care ne aştepta în acest lagăr. Însăşi condiţia primară, necesară supravieţuirii, era foarte şubredă. Eram îmbrăcaţi, dacă se poate numi îmbrăcăminte, în haine vărgate din doc subţire, în picioare cu saboţi sau pantofi cu tălpile de lemn; hrana şi

comportamentul paznicilor, nimic nu prevestea condiţii de supravieţuire.

Iată-ne în faţa blocului* carantină. Am stat mult afară în faţa acestui bloc, până ce ne-au mânat din nou. După ce ne-au strigat numerele*, am intrat în încăpere. Baraca şi terenul din faţa ei erau înconjurate de un gard din sârmă ghimpată. În interior camerele erau ticsite cu paturi din lemn în trei etaje. Ce bine, mă gândeam. În sfârşit o să putem să ne odihnim, să vorbim şi să stabilim împreună ce avem de făcut. Curând însă au început să mi se spulbere iluziile unei odihne momentane. În încăperea în care intrasem se aflau vreo 40 de asemenea paturi. Noi eram deocamdată vreo 200, dar uşa se deschidea mereu, dând drumul altor noi veniţi. Pe un loc de odihnă îngust pe care abia ar fi încăput unul, eram grămădiţi câte trei. Dacă voiam să ne întindem, trebuia să stăm neapărat pe o parte, altfel riscam să ne prăvălim pe podea, unde se găseau încă încovoiaţi şi zgribuliţi alţi deţinuţi. Şi uşa mereu şi mereu se deschidea.

A fost o noapte groaznică. La un moment dat m-am retras într-un colţ. Trăgându-mi sub mine picioarele ca să fac astfel loc Bătrânului, doar, doar va reuşi să doarmă ca să prindă ceva puteri.

Cumplită noapte! Se auzeau într-una oftaturi. Unul striga de durere, altul sughiţa cu totul nefiresc şi neomenesc, altul, în delir, îşi chema copiii. Erau zeci de expresii ale profundei dureri, rostite în zeci de feluri şi limbi diferite, care însă semănau ca picăturile de apă. Mă cutremuram, când am văzut în ce prăpastie l-a împins fascismul pe om.

N-am putut adormi. N-au putut dormi nici cei cărora am încercat să le fac loc. Eram trei într-un pat. Şoptind abia perceptibil, chiar şi la cea mai apropiată distanţă, am încercat să discutăm despre perspectivele de viitor şi, în ciuda suferinţelor fizice, eram optimişti, credeam în victoria totală asupra fascismului.

Cum discutam aşa, în plină noapte, am auzit deodată un răcnet groaznic – „los”... „los”; de data aceasta zbiera Blockführerul SS.* În dimineaţa următoare am aflat ce poate însemna la Dachau să încerci a ieşi noaptea din încăpere. Pe

podeaua camerei de baie a blocului, un băiat ceh, care nu părea să aibă mai mult de 18 ani, zăcea cu craniul spart, cu ochii sticloşi şi întrebători. Se vorbea că adolescentul a încercat să iasă după apă şi, din nenorocire, s-a pomenit faţă în faţă cu Blockführerul. A plătit cu viaţa pentru această îndrăzneală!

După apelul de dimineaţă, corpul său, pe al cărui braţ nu s-a omis să se scrie cu creion chimic numărul, ardea în crematoriu. Stăteam cu capetele plecate. Nimeni nu a întrebat nimic. La apel, Blockführerul SS, distrat, i-a atins cu vârful cizmei piciorul, apoi a păşit mai departe. Aici pentru o viaţă de om nu se dădea socoteală nimănui. Crimele se puteau comite după bunul plac.

Comandantul lagărului era poreclit de deţinuţi – Fiara, poreclă pe care am aflat-o şi noi. Într-adevăr, când l-am privit la primul apel din Dachau, fără să-i ştiu porecla, figura lui mi-a amintit de o fiară. Avea în el ceva animalic. Nu se poate defini exact prin ce anume, dar simţeam că sufleteşte acest ins nu are nimic din ceea ce aparţine noţiunii de om.

Am avut ocazia să-l cunoaştem chiar a doua zi. Cum spuneam, era o toamnă târzie, care semăna mai mult a iarnă aspră. Pentru SS. de la mic la mare, această vreme era deosebit de prielnică. Puteau astfel să-şi satisfacă sadismul, să nimicească cu o moarte lentă, chinuitoare, cât mai mulţi deţinuţi. Din primele zile trăite în lagărul hitlerist am învăţat că, de fapt, aşa-zisele apeluri erau o metodă rafinată de exterminare a deţinuţilor în suferinţe groaznice.

„Los... los... Alles antreten”* – zbierau SS-iştii.

Apelul începuse după-amiază, dar pe înserat încă nu se terminase. Comandantul se uita la noi cu o căutătură sălbatică, se mişca nervos, mai dădea un ordin unui SS-ist, iar ne scruta, apoi dintr-odată îl apuca râsul. Ştiind că îi urmărim fiecare gest, îşi îndrepta privirile încet spre stânga în direcţia crematoriului, spre acea misterioasă şi înfricoşătoare perdea de fum brăzdată de flăcări gălbui-roşietice. Apoi iarăşi râdea.

Cu noi, cei din carantină, asemenea apeluri, care păreau fără sfârşit, se făceau de 2–3 ori pe zi. Ne încolonam pentru

apel în momentele cele mai neaşteptate, dimineaţa, după-masă, noaptea, când abia ne chircisem unul în altul, pentru odihnă, trupurile obosite şi suferinde. Ore întregi, câteodată aproape nopţi întregi stăteam afară, într-un ger năprasnic, să ne numere.

Instinctul doar ne-a făcut să găsim o armă de apărare împotriva îmbolnăvirii sau a morţii prin îngheţ. În câteva zile am reuşit ca numărul celor rămaşi pe Appellplatz*, morţi sau prăbuşiţi în nesimţire, să fie tot mai redus.

Ca turmele de oi pe un timp geros ne înghesuiam unul în celălalt. Aşa cum aceste animale sunt într-o permanentă mişcare circulară pentru a se apăra de frig, tot aşa şi trupurile noastre, care erau gata-gata să-şi piardă căldura, se strângeau unul în celălalt şi se încălzeau, se roteau. Împotriva acestui instinct de autoconservare nu mai folosea nici cea mai bestială intervenţie a zbirilor SS. Cercul era în permanentă mişcare, pentru ca fiecare să ajungă la mijloc, unde era cel mai apărat de frig şi de loviturile paznicilor SS. Însăşi mişcarea ne dădea căldură, ne salva de îngheţ. După un asemenea apel, care părea fără sfârşit, se auzeau iarăşi zbieretele „los”... los”... Morţii erau puşi pe un fel de tărgi, iar deţinuţii care le cărau erau mânaţi în pas alergător spre crematoriu. Această parte a lagărului mirosea permanent a carne şi oase arse. Plutea în aer un miros dulceag, care ne provoca greaţă şi senzaţie de vomă, de parcă am fi fost bolnavi.

Unul dintre Stubendienşti* s-a aşezat într-o după-masă lângă noi şi, cercetând atent în jur, ne-a îndreptat privirile spre crematoriu. El ne-a dat primele sfaturi, care se rezumau cam la următoarele: chiar dacă eşti bolnav, să n-o spui niciodată, să eviţi pe cât posibil de a da ochii cu SS-istul, să-ţi îngrijeşti bucata de pâine şi încălţămintea ca lumina ochilor. Era un rus tânăr, cu ochii albaştri trişti. Am observat că atunci când ne împărţea mâncarea, lingura îi aluneca mai spre fundul cazanului, spre grosul fierturii.

S-a născut atunci printre noi o oarecare nelinişte. Dacă acest Stubendienst a băgat de seamă că suntem un grup sudat, probabil şi alţii au observat, sau ar fi putut observa,

ceea ce constituia un pericol. Bătrânul, mult experimentatul nostru tovarăş, conducătorul grupului, ne-a liniştit şi de data aceasta cu optimismul său robust: „Nu vă neliniştiţi – ne-a spus el. – S-a întâmplat ceea ce în mod firesc trebuie să se întâmple între comunişti şi antifascişti. În orice împrejurări ei se regăsesc. Acest lucru se întâmplă aproape instinctiv”. De atunci Stubendienstul s-a bucurat de încrederea grupului nostru, şi iată că astfel s-a născut în blocul-carantină – înconjurat de un gard înalt de sârmă ghimpată –, menit să ne izoleze cu totul de deţinuţii din blocurile lagărului Dachau, legătura care, prin micile ei servicii, a însemnat pentru noi viaţă.

O dată am primit de la el 10 aspirine, altă dată, pe motiv că unul dintre noi a ajutat la căratul mâncării sau la curăţenie în bloc, am primit în plus câte o lingură de supă, o bucată de pâine sau chiar câte o bucăţică de margarină. Acest mic plus de alimente însemna mult, foarte mult pentru cei care erau gata să cadă pradă bolii sau foamei, îngrozitoarei foame.

Faptul în sine ne-a dat un simţământ de siguranţă; concluzia era una şi clară: cu tot mecanismul diabolic de represiune şi exterminare în lagărele hitleriste, existau mijloace de întrajutorare, deci erau şanse şi de a putea supravieţui. Viaţa ne-a învăţat că în lagărele hitleriste trebuie făcut totul pentru conservarea fizică a cât mai multor deţinuţi, pentru a fi apţi de luptă atunci când va sosi momentul. Cu aceste mici raţii suplimentare, împreună cu ceea ce am reuşit să economisim din raţiile noastre infime, am creat un fond de hrană pentru întrajutorare. În condiţii total schimbate, foloseam o practică cunoscută în mişcarea revoluţionară ilegală din patrie. Împărţirea acestui ajutor era stabilită în funcţie de starea fizică a fiecăruia. Dacă unul dintre tovarăşii noştri era foarte slăbit sau bolnav, aveam cu ce să-i venim în ajutor. Chiar dacă acest ajutor era de multe ori iluzoriu, el a creat celor în cauză o stare psihică mai bună, i-a ajutat să reziste mai bine încercărilor.

Viaţa în blocul-carantină îşi urma cursul. O viaţă plină de suferinţe şi încercări de multe ori supraomeneşti.

Este de neuitat faimoasa vizită medicală a blocului-

carantină de la Dachau. Era o zi geroasă. Am fost scoşi cu toţii în curte, la apel. Apoi am fost mânaţi ca nişte vite cu cunoscutul „los”... „los”... şi duşi la o baracă sanitară, chipurile pentru vizita medicală. În baraca încălzită s-au născut şi iluzii. Unii dintre noi speram că totuşi există şi un dram de omenie.

O fărâmă de grijă pentru viaţa noastră, căci, în fond... suntem oameni. Dar din încăperea caldă unde am fost obligaţi să ne dezbrăcăm, aşa goi cum eram am fost mânaţi de doi soldaţi SS în curte ca să ajungem în cealaltă baracă, unde de fapt se făcea aşa-zisa vizită medicală.

S-a iscat un vacarm îngrozitor, unii se trăgeau înapoi, riscând să primească lovituri puternice. SS-iştii şi unii deţinuţi cu funcţii zbierau, Häftlingii* se văitau. Trebuia să umblăm complet goi în curtea plină de zăpadă şi gheaţă. Tălpile îmi ardeau de parcă aş fi păşit pe jăratec. Când, în sfârşit, străbătând 50–60 de metri, am ajuns la cealaltă baracă, am încercat o altă senzaţie: o durere ascuţită în braţul stâng. Mi-am amintit cu câtă cruzime mă lovise SS-istul ca să mă gonească în curte. În încăperea cealaltă am constatat că, de fapt, toată vizita medicală se mărginea la privirea fugitivă pe care ţi-o arunca un felcer, după care, făcând un semn cu mâna că poţi pleca, declara că eşti apt pentru lagăr. Întorşi în încăperea blocului, discutam între noi. Unii dintre medicii din grupul nostru susţineau că în mod normal aşa ceva nu se poate suporta. Ne simţeam cu toţii ca după o boală grea, dar hotărâţi să nu ne lăsăm. Trei dintre ai noştri n-au putut totuşi rezista: Dochi, bunul nostru tovarăş, medic din Satu Mare, care în închisorile horthiste ne îngrijise sănătatea cu atâta dăruire de sine, un alt tovarăş minunat, căruia degetele i-au fost arse de călăii „echipelor speciale” de cercetare, şi încă un tovarăş. Aveau febră mare. Dochi aiura, vorbea cu mama sa, şi aceasta cu câtă duioşie. Ceilalţi doi tăceau. Bătrânul a rezistat şi de data aceasta. Îl consultam. Ne frământam. Ce facem? Să lăsăm să-i ducă la spital?

Trebuia de luat o hotărâre de mare răspundere. Ce să facem? De ascuns nu-i puteam ascunde. Numai dacă şi-ar reveni până la apelul de dimineaţă, ca să câştigăm timp! Dar

măcar vor rezista ei până la apel în halul în care se găseau? Mă îndoiam. Nu se poate descrie amărăciunea care ne cuprinse.

Dimineaţa, la apel, s-au raportat 10 bolnavi, între care cei trei tovarăşi. S-ar mai fi putut eventual evita trimiterea lor la Revier* cu ajutorul Stubendienstului. Dar toate încercările de a convinge bolnavii au fost zadarnice. Ei susţineau că în halul în care se aflau, într-o zi, două vor muri cu siguranţă, pe când acolo vor mai putea totuşi fi salvaţi. Pe Dochi l-am văzut după trei zile în uşa Revierului, când „defilam” spre Appellplatz. Stătea rezemat de uşă, zgribulit, înfăşurat într-o pătură. Parcă ne făcea semn de adio. Nu l-am mai revăzut niciodată. În schimb, de multe ori l-am visat şi mi-a răscolit amintirile în timpul peregrinărilor mele prin lagărele hitleriste.

Aşteptam să se întâmple ceva cu noi. Ne dădeam seama că trăim într-un provizorat. Încetul cu încetul, învăţând legile lagărelor hitleriste, înţelegeam că nu ne putem aştepta la nimic bun. Schimbarea spre bine putea veni numai după înfrângerea fascismului, înfrângere de care nu ne îndoiam nici în cele mai critice momente ale existenţei noastre în lagăr. Aşteptam cu nelinişte ce se va întâmpla în continuare, dar în acelaşi timp începeam să ne organizăm, să ne pregătim pentru lupta antifascistă în condiţiile lagărului.

În clipe de răgaz discutam pe ascuns cu Bătrânul. Care ar fi formele cele mai eficiente de luptă? Ce vom putea face? Cum vom putea acţiona deocamdată în aceste condiţii de izolare, iar mai târziu împreună cu alte eventuale grupe de rezistenţă? Erau probleme care ne frământau foarte mult.

Într-o dimineaţă, când ne întorceam de la apel, am găsit în patul meu, sub pătură, un exemplar din oficiosul hitlerist „Völkischer Beobachter”. Ne-am speriat, crezând că este vorba de o provocare. În lagăr era interzisă orice lectură, chiar şi a oficiosului hitlerist. Nu m-am atins de ziar. L-am lăsat la locul său şi i-am raportat Bătrânului. Am aşteptat atent să văd ce se va întâmpla. Peste vreo două ore a intrat în încăpere Stubendienstul şi s-a uitat semnificativ la patul meu. Am înţeles. Pentru câtva timp am uitat de suferinţe. Stăteam ghemuit într-un colţ obscur al patului – jos cineva veghea – şi

citeam cu nesaţ comunicatele despre situaţia frontului. Ele mi-au întărit şi mai mult convingerea că victoria deplină asupra fascismului era aproape şi deci şi libertatea noastră. Existau deci şanse de a supravieţui. Prin simpla înşiruire a localităţilor în care se desfăşurau luptele, ziarul vestea insuccesele şi amploarea pierderilor hitleriste. Se vorbea despre „poziţiile de arici” ale armatelor hitleriste. Inima ne sălta de bucurie. Deci hitleriştii primeau lovituri peste lovituri. Tot mai multe trupe hitleriste erau încercuite, trupele aliate se apropiau de Germania.

Peste 2–3 ore, tot pe neobservate, ziarul a fost luat. În aceeaşi zi, membrii de partid din grupul nostru au hotărât să desfăşurăm prima noastră activitate politică în lagăr. S-a luat decizia să-i informăm în primul rând pe simpatizanţi şi chiar şi pe alţi cetăţeni din grup despre situaţia frontului, dar aceasta cu multă prudenţă.

Începând din acea zi am primit deseori de la Stubendienst ziarul, dar mai ales comunicări orale despre situaţia frontului, fapt care a contribuit mult la menţinerea moralului nostru.

Într-o dimineaţă tot aşa de mohorâtă ca cele din zilele anterioare, cu cerul plumburiu, trist, cu aerul îmbâcsit de acelaşi miros de carne arsă şi de fum ieşit prin coşul sinistru al crematoriului, am fost scoşi din bloc cu ţipete de „los”... „los”... şi împinşi în grabă pe Appellplatz. SS-iştii erau şi mai cruzi ca altădată. Câinii care-i însoţeau lătrau şi urlau, gata să se năpustească asupra noastră. N-a trecut mult, şi doar la un semn, un câine s-a aruncat asupra unui om şi s-a luptat cu el până ce i-a sfârtecat beregata. Victima, un ceh, a murit în chinuri înfiorătoare. S-au auzit mai întâi răcnete sfâşietoare, un horcăit, apoi pentru o clipă s-a lăsat o linişte apăsătoare. Se spunea că SS-iştii i-au destinat această moarte îngrozitoare pentru că în timp ce era mânat spre Appellplatz i-a căzut de la brâu un soi de pumnal.

Aici, pe Appellplatz din Dachau, a trebuit să luăm o hotărâre de importanţă capitală pentru noi. Ni s-a comunicat din partea conducerii SS a lagărului că meseriaşii care vor să muncească vor fi repartizaţi în lagăre şi grupe de muncă speciale. Se punea un mare semn de întrebare. SS-iştilor nu le

dădeam crezare, dar scoaterea noastră din lagărul-carantină era inevitabilă, doar de aceea îi şi spunea astfel. Am acceptat cu toţii raţionamentul Bătrânului: „N-avem nicio legătură organizată, nu ştim ce ne paşte, ce soartă îi aşteaptă pe cei care pleacă în grupele de muncă sau pe cei care rămân în lagăr. Dar, împărţiţi în două grupe, avem mai multe şanse de supravieţuire”. Şi a plecat chiar atunci, de pe Appellplatz, un mare grup dintre ai noştri, printre care se aflau cei de la Dej: Iosif, Adolf, Puştiul, unii de la Baia Mare: Mihai, Feri, cât şi alţi tovarăşi.

În seara aceea, în gara lagărului Dachau, un marfar aştepta să fie încărcat cu Häftlingi*. Cei care rămăsesem în lagăr am fost mânaţi la gară în paşi alergători, pur şi simplu hăituiţi ca nişte animale de către vânători. De jur-împrejur, reflectoarele răspândeau lumini puternice. SS-iştii, cu câinii dresaţi, păndeau orice mişcare greşită ca să se poată năpusti asupra deţinuţilor. Şi iar acel „los”... los”... brutal şi periculos. Eram goniţi pe rampă. Cine întârzia o secundă primea lovituri cu cravaşa sau cu patul puştii, cine se poticnea şi cădea – era pierdut. La un moment dat, Bătrânul, în marea învălmăşeală, căzu. Un SS-ist era gata să asmuţă câinele asupra sa, dar el sări iute în picioare. Se auzeau înjurături, urlete, ţipete. Eram cu ochii în patru să nu ne pierdem unul de celălalt nici în această debandadă, şi nu ne-am pierdut. De data aceasta, vagoanele păreau aproape goale. Exterminarea decurgea sistematic, „ştiinţific”. Dacă pe timp de arşiţă, într-un vagon de marfă se încărcau 80–90 de oameni, astfel ca să moară de căldură, acum, pe ger, în vagoane eram doar câte 20–25 de persoane în haine vărgate subţiri, cu bocanci de lemn căptuşiţi cu hârtie în loc de ciorapi.

Am reuşit să ne strângem aproape ca un pachet. Din nou drumul spre necunoscut părea fără sfârşit. Stăteam ore întregi în picioare, într-un colţ al vagonului, altfel riscam să îngheţăm. Încercam să ne încălzim lipindu-ne trupurile unul de altul, dar prea era slabă căldura lor ca să poată cât de cât aduce o alinare gravelor noastre suferinţe trupeşti. Şi blestematul tren, pe care am fi vrut să-l vedem mereu gonind, se oprea şi iar se oprea, parcă voia dinadins să ne

lungească torturile. Nu ştiam că fiecare oprire însemna scoaterea sau adăugarea altora la acest transport sinistru.

În timpul acestui drum, vagonul nostru era păzit de doi SS-işti. Unul era bătrân, să fi avut vreo 50 de ani, căruia celălalt îi spunea Kurt. Stăteau cu noi în vagon, înfăşuraţi în şube groase. Ambii erau înarmaţi cu câte un pistol automat, gata să tragă în orice moment. Mi s-a părut, cum îl fixam şi îi cercetam faţa, că cel bătrân ar avea totuşi ceva omenesc în el. Uneori, când celălalt nu se uita la el, chiar ne zâmbea. Când, într-o gară, vagonul nostru s-a oprit în faţa unei cişmele, a admis unora să coboare ca să ia apă. SS-istul de lângă el sforăia. Dormeau cu schimbul. Am încercat atunci să intrăm în vorbă cu el, întrebându-l încotro mergem, ce soartă vom avea acolo. S-a uitat la noi absent, fără să ne răspundă. Am insistat, doar-doar vom afla ceva. Zâmbea. Aceasta ne-a făcut şi mai mult să credem că nu este lipsit total de simţăminte omeneşti. Poate că această iluzie se datora şi faptului că el nu purta uniforma neagră SS cu însemnul de cap de mort pe guler şi chipiu, ci o uniformă kaki, care nu ne părea atât de respingătoare.

A doua sau a treia zi, la prânz, trenul s-a oprit din nou. S-au deschis uşile. Am primit o supă chioară, o bucată de pâine şi ceva apă. Folosind prilejul că şi paznicii SS coborâseră, un Häftling a sărit din vagonul vecin să ridice o cutie goală de conserve în care să-şi ia o rezervă de apă pentru drum. Deţinutul n-a făcut nici trei paşi şi Kurt al nostru, cu un zâmbet pe buze, a tras o rafală. Deţinutul a căzut cu mâinile întinse fără să mai facă vreo mişcare, strângând în mână cutia din tablă, parcă blestemând. După comiterea crimei, Kurt s-a urcat în tren, s-a aşezat tacticos pe scăunelul său şi, uitându-se la noi, a continuat să zâmbească...

Am călătorit în acest vagon al groazei trei sau patru zile. În ultima zi n-a mai mâncat nimeni nici acea nenorocită bucată de pâine. Nu mai aveam culoare de oameni vii. Ochii ne intraseră cu totul în orbite şi figurile deveniseră cadaverice. Eram convins că a sosit sfârşitul. Încă o zi, două şi totul se va termina în acest vagon de marfă.

Făceam un mic bilanţ al vieţii mele. De câte ori n-am făcut

bilanţul în aceşti ani de detenţiune fascistă! Sincer vorbind, acum aşteptam să se sfârşească odată şi cât mai repede, spre a nu îndura batjocura, umilinţa, care dureau mult mai mult decât cumplitele suferinţe trupeşti.

Şi, într-o noapte, când trenul s-a oprit, am auzit un vacarm caracteristic gărilor lagărelor. Ne-am înfiorat când am auzit zbierând: Buchenwald... N-am avut timp să mai gândesc. Apoi iarăşi acel urlet „los”... „los”... şi, într-o coloană compactă, în paşi alergători, am trecut faimoasa poartă cu inscripţia „Jedem das Seine”*. Am devenit deţinutul lagărului Buchenwald. Deţinutul nr. 101.288.

În Zeltlager*

Un bătrân polonez povestea, iar grupul nostru asculta trist... Câteodată firul povestirii se rupea. Urma o tăcere dureroasă.

„După ce hitleriştii au năvălit în Polonia – ne spunea el – au luat cu ei mii, zeci şi sute de mii de prizonieri, militari şi civili, purtându-i pe drumurile Germaniei hitleriste pentru a-i nimici.

Era în 1939. De-a lungul şoselei care duce spre Buchenwald, o coloană de deţinuţi polonezi era mânată de către SS-işti cu strigăte şi lovituri. Erau oameni care nu dormiseră zile şi nopţi de-a rândul. Arătări omeneşti. Feţe pământii, slăbite. Picioare bandajate, degete crispate, mâini legate de umăr cu câte o cârpă murdară. Coloana se târa. Din timp în timp, câte o făptură zdrenţuită rămânea tot în urmă. Mai făcea un pas. Se înclina. Mai încerca o ultimă sforţare. Dar trupul se încovoia, prăbuşindu-se. Cu o lovitură de picior un SS-ist venit din urmă împingea corpul neînsufleţit spre şanţul şoselei... Un alt deţinut din coloană îşi încetinea paşii, mai târa şi el picioarele câţiva metri, apoi, simţind că puterile îl părăsesc, se aşeza pe marginea şoselei ca să se odihnească. Urma o detunătură. Împuşcat în cap de un SS-ist, deţinutul mai schiţa o ultimă mişcare. Bărbia îi cădea apoi în piept, braţele i se alungeau pe lângă corp. Rămânea singur să se odihnească pentru totdeauna...

Astfel ajunse coloana noastră la Buchenwald – îşi continua povestirea bătrânul polonez. – O coloană de trudiţi, care se clătinau. Începu o ploaie de lovituri. Intrară în funcţiune bastoanele şi paturile puştilor. Zdrobiţi în bătăi, nedormiţi, lihniţi de foame, oamenii făceau sforţări supraomeneşti ca să se mai ţină pe picioare.

Pe pământul rece, noroios, erau înghesuiţi în fiecare cort sute de deţinuţi. În corturile acestea şi-au dus viaţa timp de o lună, două, trei şi acei prizonieri polonezi... Mereu flămânzi. Întotdeauna lipsiţi de aer şi lumină. Veşnic bolnavi de dizenterie. În unele nopţi se stingeau câte zece-cincisprezece

într-un singur «Zelt». În altele mai mulţi. Se prăpădeau fără strigăte, anonimi”.

...Ascultam istorisirile bătrânului polonez, cu care mă împrietenisem din prima seară a sosirii noastre la Buchenwald, şi mă înfioram.

Istoria consemnează că Zeltlagerul, acea diabolică invenţie pentru exterminarea în cel mai scurt timp a deţinuţilor – aşa cum povestea şi bătrânul polonez –, a luat fiinţă în 1939, după invazia trupelor Germaniei hitleriste în Polonia. În perioada aceea, sus la Appellplatz au fost ridicate corturi uriaşe. Înghesuiţi acolo, trăind fără cele mai elementare condiţii de igienă, alimentaţi mizerabil, sute şi chiar mii de deţinuţi politici şi prizonieri de război s-au stins văzând cu ochii. Despre amploarea genocidului grăiesc amănunte care au putut fi ulterior cunoscute. Bunăoară, în câteva luni, dintr-un lot de 3.000 de prizonieri aflaţi în Zeltlager, nu a rămas niciunul în viaţă. Aşa arăta Zeltlagerul în 1939.

În 1944 Zeltlagerul era plasat într-un alt loc, dincolo de lagărul mic şi arăta chiar mai rău decât în 1939, după descrierea deţinuţilor vechi.

Mi-am aruncat întâi privirile, bineînţeles atât cât era posibil, prin încăpere. Cortul era lung de vreo 50 m şi lat de vreo 30 m. La mijloc era susţinut de stâlpi groşi de lemn. Pe jos noroi. Un noroi vâscos, îngroşat cu vremea de resturi vegetale şi de gunoaiele aduse de afară pe tălpile deţinuţilor.

Încercam să găsesc măcar o bucată de loc zbicit. Dar mi-era imposibil. Bătrânul, bunul nostru tovarăş, proptit cu umărul de mine, privea şi el noroiul din cort cu aceeaşi dezolare. Aşadar aici trebuie să dormim, să ne hrănim, să trăim cine ştie câtă vreme!

Ne uitam la chipurile oamenilor care vieţuiau de mai multă vreme în acest loc. Ne îngrozeam. Aici oamenii se stingeau în noroi. Nu aveau nici măcar posibilitatea ca să-şi dea sufletul pe un loc uscat.

Se întindeau pe jos în noroi fără să mai ezite, îşi sprijineau capul pe câte ceva şi se acopereau cu pătura. Alţii aşteptau în picioare, neavând loc, până ce vreunul din cei culcaţi,

nemaisuportând răceala noroiului, se ridica. Atunci, pe locul părăsit, se aruncau câte doi-trei inşi. Cel care rămânea se întindea pe noroi, îşi punea pe el pătura, nădăjduind că va putea aţipi.

Prin deschizătura cortului intra sau ieşea mereu câte cineva. Aerul rece de afară pătrundea spre noi ca un cuţit uriaş. Unii nu mai puteau răbda. Zeama scârboasă pe care o primeau drept hrană le provoca dizenterie. La fiecare sfert de ceas se duceau afară.

Se întorceau cu feţele livide, se aşezau iarăşi în noroi sau aşteptau tremurând în picioare.

Câţi puteau să fie oare aici? împreună cu Petru şi Radu ne-am apucat să-i numărăm. Cu aproximaţie, erau peste 300.

Grupul nostru era retras într-un colţ şi aşteptam. Nimeni nu ştia ceva precis. Singurul lucru pe care-l puteam face era să cercetăm situaţia vorbind cu vechii „locatari”.

Desluşeam în privirile câtorva mai apropiaţi de noi un sentiment de milă. Da, ne priveau cu milă, pentru că ştiau prin ce aveam să mai trecem.

Dar oare se putea trăi un timp cât de scurt în asemenea condiţii? În drumul de la gară spre lagăr aflasem de la un deţinut că aici nu existau camere de gazare, ca, de exemplu, în lagărul de la Birkenau. În inimă ni se cuibărise o oarecare linişte. Aşadar, moartea nu ne pândea direct, în fiecare moment, ca în lagărele „specializate”[3]. Dar oare aici, în Zeltlager, fiinţele omeneşti nu erau supuse unei morţi mai îngrozitoare decât prin gazare? Stăteam cu toţii în picioare. Ne desfăcusem păturile primite, le pusesem pe umeri ca pe nişte pelerine şi aşteptam. De jos, din noroi, ne pătrundea frigul, care urca spre pântece, spre piept. O vreme am vorbit pe şoptite, apoi am tăcut. Niciunul nu mai îndrăznea să se uite în ochii celuilalt. Ce se va întâmpla oare cu noi?...

Pe Ettersberg era un ger de cel puţin minus 20°C. În cort însă, noroiul nu îngheţase. De altfel nici n-ar fi fost posibil să îngheţe. Era un du-te-vino continuu. Aproape în fiecare minut, din diferite laturi ale cortului, făpturi ce aduceau greu a

[3] Birkenau, Treblinca ş.a.: lagăre hitleriste special amenajate pentru exterminarea în masă a deţinuţilor.

oameni, se ridicau în grabă, fugind spre ieşire. Alţii, veniţi de afară, le luau locul. Noroiul era frământat în picioare ca o pastă şi purtat de colo-colo.

Pe măsură ce înaintam în noapte, gerul ne pătrundea tot mai mult. Strânşi unul în altul, căutam să ne încălzim corpurile.

Carol (Raucher Carol) se apucă să numere, pentru a-şi da seama de trecerea timpului. Ascultam murmurul lui sacadat. După fiecare 60 de minute ne schimbam locurile ca să ne mai dezmorţim, dar rămâneam totuşi cu corpurile lipite unul de altul.

Încercam să-mi închipui ce va fi a doua zi, dar nu reuşeam. Zăceam de mai multe ore într-o stare de completă apatie. Dacă cineva ar fi vorbit, dacă ar fi spus măcar ceva! Dar nimeni nu rostea o vorbă. Se auzeau numai sforăiturile stranii, întretăiate de gemetele celor care reuşiseră totuşi să adoarmă. Desluşeam şuierăturile bolnavilor şi scâncetul lor.

Deodată am tresărit. Bătrânul îmi spunea ceva. Pentru că nu înţelegeam, l-am rugat să vorbească mai desluşit. Ceilalţi tresăriră ca şi mine şi ascultau:

— Şi totuşi va trebui să facem ceva ca să rezistăm, spuse el. Mâine dimineaţă va trebui să ne găsim un locşor pe care să-l curăţăm. Să căutăm bucăţi de scândură să le punem pe jos...

— Bine, dar e cu neputinţă... făcu Radu, lăsând să se înţeleagă că e aproape o nebunie să-şi închipuie cineva că ar fi posibil să poţi trăi în asemenea condiţii.

— Înţeleg, clătină din cap Bătrânul. Nu ne vine niciunuia să credem că deocamdată se poate trăi şi aici. Totuşi noi trebuie să facem totul ca să putem rezista. Pentru asta să ne organizăm şi mai bine. Iată cum mă gândesc eu că ar trebui făcut.

Ne uitam miraţi unul la altul, cu cât calm vorbea. Cum găsea cuvintele în asemenea împrejurări, nădăjduind într-o organizare a locuitului, într-o acomodare a vieţii la asemenea condiţii. În cadrul discuţiei noastre, fiecare îşi spunea părerea, venea cu o sugestie.

Vorbeam în şoapte, atât de încet, încât numai urechile

noastre, obişnuite de multă vreme cu astfel de discuţii, le puteau desluşi. Nimeni din apropiere, oricâtă sforţare ar fi făcut, n-ar fi putut să priceapă ce punem la cale.

Concluzia la care am ajuns cu toţii a fost aceeaşi. Trebuia să reuşim să trăim, iar pentru asta era urgentă nevoie să adunăm ceva scânduri. În treaba aceasta era necesar să-i antrenăm şi pe alţii. Trebuia să încercăm să-i mobilizăm pe cât mai mulţi, în orice caz, noroiul trebuia înlăturat. Trebuia să căutăm să punem capăt dizenteriei, trebuia să ne obişnuim cu sfecla furajeră, cu raţia de pâine de 100 gr...

Dar cum să procedăm pentru a-i salva pe cei bolnavi, pe cei care mureau în primul rând de foame?...

— Va trebui să organizăm şi aici ajutorarea lor – a fost de părere Bătrânul. Din bucăţica de pâine a fiecăruia vom pune deoparte câte puţin. În felul acesta vom crea o rezervă cu care să putem ajuta în primul rând pe cei foarte slăbiţi, care sunt sau vor fi într-o situaţie mai gravă. Să creăm în Zelt o puternică opinie de solidaritate tovărăşească...

— Nimeni să nu se culce direct pe pământ, în noroi – susţineau Petru, Radu, Carol şi ceilalţi medici din grup. În niciun caz să n-o facem. Asta ar însemna pieire sigură. Oricât de sleiţi, oricât de bolnavi am fi, direct pe pământ nu trebuie să ne culcăm.

Trecuseră mai multe ceasuri şi afară gerul nu scădea deloc. Stăteam rezemaţi de un stâlp al cortului şi încă discutam.

— Câţiva să încerce să aţipească aşa, în picioare, cu spatele rezemat de stâlp, vorbi Bătrânul. Noi, ceilalţi, îi vom veghea să nu cadă. Vom sta în jurul lor pentru a le da puţină căldură, îi vom deştepta peste un ceas-două şi vor trece alţii la rând...

Dimineaţa, către orele cinci, s-a apropiat de noi polonezul cu care făcusem cunoştinţă seara, la sosire, şi care ne înfăţişase viaţa din Zeltlager.

— Acum urmează apelul, ne-a spus el.

— Aşa de dimineaţă?

Ne-am mirat cu toţii.

— Cui îi pasă dacă oamenii au aţipit sau nu! a răspuns el dând din umeri.

SS-iştii începuseră să zbiere şi să lovească. Din toate părţile se auzeau gemete. Unii nu se mai puteau ridica din noroi. Uite unul ţipa ascuţit, lugubru. Loviturile curgeau. Mulţi abia reuşeau să se ridice în picioare pentru a porni la apel împreună cu noi; aveau chipurile pământii.

Văzusem şi la Dachau oameni sleiţi de puteri. Dar aici, la Buchenwald, ei păreau nişte umbre care se mişcau încet, de colo-colo. În privirile unora se citea groaza. Alţii însă priveau către ieşire cu totul absenţi la ceea ce se petrecea în jurul lor. Mişcările le erau mecanice. Nu aveai nevoie să te străduieşti prea mult pentru a-ţi da seama că acestea erau într-adevăr ultimele lor eforturi, că peste puţin timp se vor sfârşi. Puţinii deţinuţi mai în puteri, care rezistaseră frigului de peste noapte şi lipsei de somn, încercau să-i ridice de jos pe cei care nu se mai puteau urni.

Câţiva ne-am oprit lângă un tânăr care rămăsese pironit în noroi. Un tovarăş de-al lui îl apucase de umeri şi încerca să-l ridice cu toate puterile de care dispunea. Dar cel de jos privea liniştit, cu nişte ochi miraţi, învăluiţi în tristeţe. Alături de el, alţi doi tineri deţinuţi zăceau cu ochii sticloşi aţintiţi spre tavanul cortului...

Dar hitleriştii n-aveau timp de pierdut, erau nerăbdători să facă zilnic bilanţul victimelor. Pe cei care mureau peste noapte, deţinuţii îi apucau de picioare şi îi aduceau afară. Mâinile cadavrelor se zbăteau de parcă ar fi înviat deodată. Corpurile neînsufleţite erau trase la marginea careului de apel şi începea numărătoarea. Astfel era mai uşor pentru SS-işti să facă apelul. Totul era ca numărul total să corespundă celui din scripte.

Într-o dimineaţă, la apel, privirile mi se opriră asupra unui SS-ist roşu la faţă, bine hrănit, cu un nas nefiresc de mare şi cu nişte mâini ca lopeţile. Vorbea răguşit. L-am auzit spunându-i altuia:

— Să ştii că merge bine! Azi noapte au murit numai în cortul ăsta 22...

De la locul unde ne aflam la apel se vedeau clădirile lagărului cel mare. Acolo fumegau coşuri. Existau şi ferestre prin care pătrundea lumina de afară. Dar îndeosebi ne

atrăgea atenţia fumul ce ieşea din coşuri. Poate că acolo se făcea foc. Neîndoielnic că şi acolo curgeau loviturile. Şi acolo hrana era tot zeamă de sfeclă furajeră. Dar poate că era totuşi cald. Poate era posibil să te întinzi pe un pat de scândură. Poate...

Pe Appellplatz minutele se scurgeau îngrozitor de greu. Gerul ne pătrundea până la os. Pentru a nu îngheţa, ne înghesuiam unul într-altul, aşa cum ne obişnuisem deja pe drumul calvarului nostru. Băteam din picioare încetişor cu ghetele noastre de lemn, fără nicio obială, fără niciun ciorap. Căutam, aşa cum ne obişnuisem încă la Dachau, să ne încălzim unii pe alţii, cât de puţin, cu propria căldură a corpurilor noastre.

Uneori ne lipeam spatele unuia de spatele celuilalt. Era şi aceasta o sursă de căldură. Stăm aşa câteva secunde, apoi încercam iarăşi să ţopăim uşor, săltându-ne când pe călcâie, când pe vârfurile picioarelor. Fireşte, toate acestea în momentele de „repaos” ale apelului!

Şi ceasurile treceau încet, atât de încet, încât aveam impresia că prin faţa ochilor se desfăşoară un film rulat cu încetinitorul. Numărătoarea se făcea migălos, fără nicio grabă, cu intenţia vădită ca oamenii să îngheţe şi să se prăbuşească acolo. Unii rosteau fragmente pe care şi le aminteau din cărţi. Încercam cu toţii să uităm de cele din jur.

Când s-au făcut orele 9 şi, în sfârşit, apelul s-a terminat, din masa deţinuţilor au fost scoase alte unsprezece cadavre.

La întoarcerea în cort începurăm să socotim, luând numai cazurile petrecute de seara până dimineaţa, şi ajunserăm la concluzia că în vreo două săptămâni era foarte posibil ca toţi cei care mai vieţuiam acum în Zeltlager să fim transformaţi în corpuri împietrite, iar apoi, la crematoriu, în cenuşă...

În curte, la ieşirea din cort, spre stânga, se afla unul din aşa-zisele closete. Aici aşteptau la rând zeci şi zeci de deţinuţi. Feţele lor erau verzui. În afara celor care îşi sfârşeau zilele în cursul nopţii în noroiul Zelturilor şi a celor care mureau la orele de apel, foarte mulţi, poate chiar mai mulţi decât primii, se stingeau aici, în încăperile latrinelor. Dizenteria cronică provocată de zeama de sfeclă furajeră le

subţia în aşa hal intestinele, încât oamenii mureau pe capete. Îi vedeai pe cei din faţă ajutându-l pe acela care urma să intre în latrină să scoată mai întâi afară pe cel care murise, cu pantalonii lăsaţi pe vine...

Totul era calculat. Nu e nevoie nici de gloanţe, nici de camere de gazare, mă gândeam.

Totuşi, pentru a putea rezista, ne-am înţeles ca noaptea să ne culcăm pe rând. Dormeam câte trei ore, apoi eram deşteptaţi şi treceau alţii la rând, să-şi facă mica porţie de somn.

Erau nopţi chinuitoare. Flămânzi, sleiţi de puteri, cădeam într-un somn adânc, ca şi cum ne-am fi prăbuşit de la o înălţime mare şi ne-am fi cufundat într-o apă neagră ce ne înghiţea dintr-odată şi nu mai ştiam de nimeni şi nimic. Deşteptările din somn de către cei cărora le venea rândul să doarmă pe bucata de pătură erau dramatice. Te ridicai într-o rână, te frecai la ochi, te prăbuşeai din nou, trăgând peste tine cealaltă bucată de pătură, rămasă ca înveliş. Până la urmă trebuia să te ridici să faci loc altuia.

Ora mesei era aşteptată cu nervozitate. Eram hămesiţi. Împărţirea mâncării pentru deţinuţii noi veniţi semăna cu o adevărată bătălie. Niciun fel de ordine, niciun fel de disciplină. La sosirea găleţilor cu zeama de sfeclă aburindă, din cauza foamei, oamenii se aruncau unii asupra altora. Tânărul nu mai ţinea seama de bătrân, bătrânul de tânăr.

Curios însă, nimeni nu intervenea cu lovituri şi înjurături, ca să curme vacarmul, încăierarea dintre oameni. Aci nu se practicau ploaia de pumni, răcnete, loviturile cu bastoanele ca în alte lagăre.

Häftlingul cu funcţie care împărţea mâncarea se ruga de oameni. Le cerea să facă ordine, le explica destul de calm că în loc să împartă hrana mai mult o împrăştie.

Am asistat într-o zi la următoarea scenă: Stubendienstul făcuse rost de o lădiţă, se suise pe ea şi striga din toate puterile:

— Dacă nu vă aşezaţi în rând, nu mai împart mâncarea. Fiţi înţelegători. Doar nu suntem în balamuc.

Dar nu terminase bine vorba şi în uşa cortului apăru un SS-

ist. Şi-a desfăcut centura şi a început să lovească în stângă şi în dreapta, până a ajuns, croindu-şi astfel o cărare îngustă, la Häftlingul cu funcţie. Aici, un deţinut – probabil groaznic de înfometat – continua să strige şi să-şi întindă gamela de tablă. SS-istul s-a oprit în faţa lui şi a început să-l lovească cu centura în cap. O dată, de două ori, de trei ori... La a şasea lovitură, deţinutul zăcea la pământ în şiroaie de sânge. Atunci, cu tocurile cizmelor, bestia a început să-i strivească capul, până ce acesta n-a mai dat niciun semn de viaţă.

În cort se lăsase o linişte de mormânt. Încremenisem. Stam în poziţie de drepţi, nemişcaţi, dar în fiecare dintre noi se aprinsese mai tare flacăra urii, care, dacă ar fi fost posibil, l-ar fi lichidat într-o secundă pe SS-ist. Acesta s-a mai uitat în jur câteva minute, apoi s-a apropiat de Stubendienst. A rânjit, l-a lovit de câteva ori peste faţă cu centura şi a început să zbiere:

— Ori faci ordine, ori la... „Scheisserei”*. Aceasta însemna că dacă mai continuă vacarmul şi bătăliile pentru mâncare, deţinutului respectiv i se va lua funcţia şi raţia suplimentară.

— În fond, care e avantajul deţinutului cu funcţie? l-am întrebat pe prietenul nostru polonez.

— Lui i se dă un castron de supă în plus, dar, având o „funcţie” aici, el poate face mult, foarte mult pentru tovarăşii săi de suferinţă.

Era o destăinuire mare importanţă.

— Dar văd că îşi primejduieşte viaţa!

Constatarea suna şi ca o întrebare.

— Îşi primejduieşte viaţa sperând totuşi să se salveze pe el şi pe alţii. Bucata aceea de pâine şi supa la care are dreptul ca supliment îl poate ţine o viaţă, iar uneori poate salva viaţa altora.

A treia noastră zi de detenţiune în lagărul din Buchenwald a început prost pentru noi. Încă de cu noapte Bătrânul s-a simţit rău. Avea ameţeli, ochii lăcrimau, se plângea de o durere surdă în şale şi în pântec. Ne-am dat seama că nu era vorba de epuizarea fizică în care ne zbăteam cu toţii, ci de o boală gravă. Fruntea Bătrânului ardea, obrajii parcă-i căzuseră, mâinile îi tremurau. Am reuşit să curăţim o bucată de loc

dintr-un colţ, peste care am întins o pătură mare. Am făcut cu el o excepţie. L-am acoperit cu două pături şi l-am lăsat să doarmă. Bătrânul avea atunci 56 de ani. Într-un rând, când la căpătâiul Bătrânului rămăsesem de veghe Carol cu mine, am început să vorbim încet despre el. Fusese ani mulţi prin închisori. Izbutise să-şi păstreze până acum o brumă de sănătate. Dar poate că l-au ajuns suferinţele. Îl priveam dormind, faţa îi era albă ca varul. Sub ochi i se formaseră două pungi negre. Respira greu. Dacă cumva moare chiar în timpul somnului? Erau atât de mulţi în Zelturi care se stingeau pe neştiute, fără niciun vaiet, fără niciun suspin. Frigul de afară pătrundea parcă mai stăruitor. I-am luat mâna şi i-am cercetat îndelung pulsul. Bătea rapid. Fără îndoială, de data aceasta nu mai era vorba de o boală oarecare. Apoi m-am culcat. Nu ştiu dacă am aţipit sau m-am zvârcolit numai. Gândul că unul dintre ai noştri – şi încă unul dintre cei mai apropiaţi mie, unul dintre cei mai buni, de la care învăţasem multe lucruri înţelepte în mizerabila viaţă de deţinut – este în primejdie nu-mi dădea pace o clipă.

Ameţit de nesomn, mi-am reluat, aşa cum era stabilit, serviciul de gardă. M-am apropiat atunci de bătrânul polonez, care şi el se foia de colo-colo pentru a nu îngheţa în noroiul rece, şi i-am povestit necazul. Polonezul a venit lângă bolnav, l-a cercetat, a dat din cap cu mâhnire şi a murmurat doar atât:

— Într-adevăr!... Într-adevăr!...

Zorii tulburi ai dimineţii ne-au găsit în această stare de nelinişte. Aproape nimeni din grupul nostru n-avea chef de mâncare. Stăteam în jurul Bătrânului, care cu buzele arse, acoperit cu cele două pături, gemea încetişor.

Deodată a intrat pe uşă un deţinut politic cu funcţie, german, cu număr mic, de vreo 45 de ani. L-am văzut bine cum se uita în dreapta şi în stânga, în timp ce înainta în cort. În sfârşit, când a zărit grupul nostru s-a oprit. S-a mai uitat încă o dată cu băgare de seamă. Şi, după ce a privit insistent numărul de pe haina vărgată de doc a Bătrânului, ne-a făcut un semn să-l ridicăm. La rândul nostru, ne-am privit câteva clipe înfricoşaţi, apoi doctorul Radu l-a întrebat:

— Cine sunteţi? Unde?...

— Nu trebuie să întrebaţi. Dar n-aveţi nicio grijă.

Ne-am sfătuit repede. Ce să facem? Drept să spun mă încerca o bănuială. Ştiam că în lagăr de cele mai multe ori invitaţia de a scoate pe cineva afară dintr-un grup nu însemna deloc ceva bun. Doar n-a fost un singur caz, ci sute şi mii când cei plecaţi nu s-au mai întors. E adevărat, cel care voia să-l ducă pe Bătrân purta pe piept triunghiul deţinuţilor politici.

L-am întrebat din nou:

— Dar unde? Ce voiţi cu el?...

Noul venit s-a uitat cu foarte mare precauţie în juru-i. Când şi-a dat seama că nimeni nu-l observă, a plecat privirile către Bătrân şi l-a îndemnat să se ridice. Nouă ne-a făcut un semn discret cu degetul în dreptul buzelor. Am înţeles: tăcere desăvârşită.

Hotărât lucru, trebuia să facem ceva.

— Dacă-l lăsăm aici, Bătrânul n-apucă ziua de mâine, a spus Petru. Mi se pare un om cinstit tovarăşul... Să lăsăm să-l ducă.

De aceeaşi părere am fost cu toţii.

L-am ridicat deci pe Bătrân. Sprijinindu-l, l-am însoţit până la uşa Zeltului. De acolo, deţinutul cu funcţie l-a luat de braţ, iar nouă ne-a făcut semn să ne întoarcem.

E greu de redat în cuvinte clipele de încordare care au urmat. Pluteam între nelinişte şi nădejde. Ne agăţam ca înecatul de o crenguţă, în speranţa că totuşi Bătrânului nu i se va întâmpla nimic rău. Nimeni nu ştia ce putea să se întâmple.

Dar iată că peste aproximativ o jumătate de ceas, deţinutul german cu triunghiul roşu pe piept şi-a făcut din nou apariţia în Zelt. Se prefăcea că este în căutarea cuiva prin alte unghere decât în al nostru. Dar până la urmă a ajuns la noi. Mi-a făcut semn să mă apropii. Mi-a şoptit:

— Tovarăşul vostru se află acum într-un loc sigur. Nu-i duceţi grija. I-am făcut rost de medicamente. Dacă se va simţi mai bine, mâine îl trimit înapoi. Dacă nu, vă înştiinţez cum se simte prin deţinutul polonez.

Le-am comunicat tovarăşilor mei cele aflate. O mare bucurie i-a cuprins pe toţi. Nu era numai bucuria că Bătrânul avea astfel şanse să se însănătoşească. Ştiam acum că cineva din lagăr se interesa de noi, de grupul nostru. Intuiam că în lagăr acţionează o mişcare ilegală şi ne întrebam dacă nu cumva am putea lua legătura cu ea. Şi, dacă există într-adevăr, înseamnă că vom găsi pârghia cea mai puternică pe care să ne rezemăm nădejdile. Legătura cu rezistenţa din lagăr înseamnă un izvor de puteri noi, speranţe întemeiate.

În aceste momente de mare încordare ne-am trezit în mijlocul nostru cu un deţinut politic cu însemnul francez, care se prezenta sub numele de George şi vorbea româneşte. Era Gheorghe Adorian, luptător român în Rezistenţa franceză. Faţa-i palidă radia multă duioşie, iar ochii săi trădau un foc lăuntric, având darul să ne liniştească. N-a zăbovit mult printre noi, a discutat ceva în şoaptă cu Radu. În fugă a stat de vorbă şi cu mine, apoi a plecat, lăsând în urmă acel simţământ de linişte, de relaxare, imposibil de explicat. Din păcate, el n-a durat prea mult după plecarea lui George.

Ceasurile s-au scurs încet, parcă mai încet ca oricând. Aşteptam un semn, o veste. Dar în ziua aceea nu l-am văzut în Zelt nici pe deţinutul polonez şi n-am primit vreun semn de viaţă nici de la cel care plecase cu Bătrânul.

Nu ne îndoiam, totuşi, că omul acela este cinstit. Deprinsesem cât de cât putinţa de a cunoaşte oamenii. Din privirea deţinutului german cu triunghi roşu pe piept se desprindeau calmul şi o mare fermitate, care inspirau încredere şi curaj.

A mai trecut o zi. Şi totuşi n-am aflat veşti despre Bătrân. Ele ne-au parvenit mult mai târziu. Cazul său, oarecum tipic, este un exemplu de ajutorul acordat de minunata rezistenţă buchenwaldiană în vederea salvării oamenilor, fireşte atunci când SS-ul nu reuşea să încurce cele plănuite şi organizate de ea.

În lagărul Buchenwald, la sosirea noastră activa deja un nucleu format din deţinuţi antifascişti români şi unguri, majoritatea arestaţi în Franţa. Prevăzând evenimentele, acest

nucleu, constituit imediat după 23 august 1944, era pregătit pentru a uşura viitoarea existenţă a noastră în lagăr, a organiza şi a atrage în rezistenţă pe deţinuţii politici care urmau să fie aduşi din partea de nord a Transilvaniei cât şi pe cei din Ungaria. Aşa se explică faptul că, atunci când noi am păşit pe teritoriul lagărului Buchenwald, un deţinut politic spaniol care avea o funcţie la Schreibstube* i-a anunţat de sosirea noastră pe cei de care eram deja aşteptaţi. Fireşte, până a putea face ceva pentru noi, a mai trecut un timp. Acest mecanism ilegal avea legile lui. Şi dacă acţiunile erau uneori sau păreau greoaie, aceasta se datora în cele mai multe cazuri tocmai marilor greutăţi ale muncii conspirative. De multe ori mi-am pus întrebarea pentru ce am suferit atât de mult în prima perioadă a existenţei noastre în lagăr. Am înţeles aceasta abia mai târziu, când am devenit şi eu o rotiţă în marele mecanism ce se numea rezistenţa buchenwaldiană. Acest mecanism a intrat în directă legătură cu noi pentru prima oară atunci când viaţa Bătrânului se afla în pericol. Dar spaniolul de la Schreibstube era singurul care ştia că „secţia politică” SS din lagăr caută cu disperare fişa de cartotecă a unui deţinut sosit de la Dachau, un comunist condamnat la muncă silnică pe viaţă: era vorba de Bătrânul. S-a făcut în aşa fel ca fişa respectivă să nu poată fi găsită. Ea a fost strecurată între fişele unui alt grup de deţinuţi, unde nu avea rost să fie căutată. La un moment dat, subofiţerul SS s-a plictisit să aştepte găsirea ei. „Incapabililor – a strigat el sentenţios. Până mâine s-o găsiţi”. Şi cu aceasta a plecat. Dar până mâine trebuiau să se întâmple multe. Au intrat în funcţiune oameni, oameni ai rezistenţei. Deţinuţi de la Schreibstube, de la Lagerschutz*, Blockältesteri*. Bătrânului trebuia neapărat să i se piardă urma în lagăr. Şi a şi dispărut din Zelt. A fost adus în blocul 47, unde i-a fost schimbată identitatea prin înlocuirea numărului şi a însemnului său cu ale unui mort. Bătrânul nostru figura pe lista celor morţi şi arşi în crematoriu.

Despre toate acestea am aflat mai târziu, când Bătrânul s-a însănătoşit şi mi-a atras atenţia că dacă întâmplător îl întâlnesc să nu dau de înţeles că îl cunosc nici măcar printr-o

clipire a ochilor.

Să fi trecut o săptămână de când ne aflam în lagărul din Buchenwald. Ne chinuia foamea, deoarece ne străduiam cu toţii, potrivit sfatului pe care ni-l dăduse Radu, să nu mâncăm decât foarte puţină zeamă de sfeclă furajeră sau alte asemenea mâncăruri, pentru a nu ne îmbolnăvi de dizenterie. Dar nu era numai foamea. Ne chinuia tot mai mult şi frigul. Prin hainele noastre subţiri, frigul pătrundea până în măduva oaselor. Îl simţeam cum ne împunge cu mii de ace în şira spinării. Ne era sete. Dar nu luam decât câteva înghiţituri mici de apă, deoarece aflasem că era infectată.

Într-o zi, către prânz, nu numai mie mi se făcu o foame chinuitoare, ci şi celorlalţi tovarăşi. Am răbdat de foame de multe ori în închisori. Dar acum şi oboseala de pe urma nopţilor nedormite şi frigul amplificau această senzaţie chinuitoare de foame. Fără să vrem, ne-am pomenit şi noi aşezându-ne la rând în coloana ce se forma cu multe ceasuri înainte de a fi aduse bidoanele şi găleţile cu zeama de sfeclă furajeră.

Aşteptam la rând, răbdam oboseala şi frigul numai din nevoia de a şti că vom apuca totuşi o gamelă cu zeamă şi o bucată de pâine.

Deşi ne puseserăm în gând să mâncăm cât mai puţin pentru a nu ajunge să îndurăm gravele simptome ale dizenteriei, acum începurăm să cedăm. Ca nişte cârtiţe oarbe ne târam instinctiv spre zeama caldă şi imaginaţia umfla momentul primirii porţiei respective la dimensiunile unui ospăţ. Gândurile mi se polarizau numai şi numai în jurul bucăţii de pâine şi zemei de sfeclă furajeră pe care aveam să le primesc.

Mai erau multe ceasuri până ce aveau să sosească bidoanele. Dar încă de pe acum nările ne erau gâdilate de aburul imaginar al zemei. Simţeam dureri în pântece. În şira spinării parcă ni se înfigeau cuie. Încordarea nervilor ajunsese la maximum.

Foamea ne desfigura, desigur, şi chipurile. Îi priveam pe Petre, Radu, Carol, Iosif şi pe ceilalţi, oameni dintr-o bucată... Obrajii le erau traşi, buzele învineţite.

Nimic, absolut nimic nu mai vedeam în faţa ochilor, în afară de zeama mult aşteptată. Dar ceea ce era firesc să se întâmple, din păcate s-a întâmplat. În a opta zi de convieţuire în Zeltlager am simţit în stomac o sfârşeală, o durere ascuţită. Am alergat repede la latrină. În urma mea l-am văzut pe doctorul Radu. Aveam diaree. M-am întors în cort după ce aşteptasem tremurând la coadă, lângă closet, mai bine de o jumătate de ceas, ca acolo, la adăpost, pe pătura întinsă pe locul zvântat, să nu rămân uneori decât câteva minute. Din nou simţeam nevoia să ies. Încă o dată şi încă o dată trebuia că aştept dârdâind la coadă, pentru ca iarăşi să mă întorc în Zelt, şi mai prăpădit, şi mai sfârşit...

Ştiam bine că aceasta se termină cu moartea.

Doctorul Radu mă privea trist. El înţelegea mai bine decât oricare altul starea în care mă aflam. El însuşi se îmbolnăvise.

Dacă n-am fi mâncat şi n-am fi băut apă, nu ne-am fi îmbolnăvit. Dar în acest caz ne pândea cealaltă tragedie: inaniţia sau înnebunirea prin foame...

Ce era însă de făcut acum? Ne trebuiau neapărat ceva medicamente.

L-am întrebat pe Radu disperat:

— Să mă duc la Revier?

— După câte ştiam, în momentul în care declarăm că suntem bolnavi, nu mai e nicio scăpare, suntem pierduţi. O ştiam cu toţii.

Da. Discutaserăm pe larg aceasta. Hotărâsem să nu ne prezentăm la Revier, oricât de bolnavi am fi.

În prima zi de diaree am rezistat. Am renunţat să mă apropii de bidonul cu zeamă de sfeclă furajeră, tocmai pentru a nu agrava şi mai mult boala. Îmi era limpede că mă anemiez din ce în ce mai mult, dar frica de Revier înlătura parcă senzaţia de foame.

Peste noapte boala însă a înaintat cu paşi mari. Atât starea mea, cât şi a doctorului Radu s-a înrăutăţit. Tovarăşii noştri încercau să ne convingă să mâncăm ceva. Spuneau că durerile sunt consecinţa lipsei oricărui fel de hrană. Doctorul Radu nu răspundea. Dădea din cap că nu va înghiţi nimic. Hotărârea lui îmi dădea şi mie o oarecare tărie.

Nenorocirea era însă că Zeltul în care ne aflam se aglomera din ce în ce mai mult. Sosiseră noi transporturi de deţinuţi. Şi până atunci în cort abia mai aveai loc să te mişti. Cei circa 200 de oameni dormeau doar cu schimbul şi foarte puţin. Treptat însă, în loc de 200, ne-am pomenit că suntem într-un număr aproximativ dublu. Stăteam în picioare înghesuiţi ca sardelele. Ce e drept, din cauza căldurii corpurilor, frigul ce năvălea de afară s-a făcut mai puţin simţit. În schimb, aerul devenea insuportabil. Până atunci mai avusesem putere să stau în picioare. Acum însă puterile mă părăseau. Simţeam cum îmi tremură genunchii, cum se îndoaie ca ceara topită. Am căutat un locşor şi m-am aşezat pe noroiul rece ca gheaţa. Ce mai aşteptam? Nimic. Gândeam că numai o minune ne-ar mai putea salva. Fără vreo minune ajungeam în mod sigur la Revier, de unde nu mai era întoarcere.

Cu ultimele puteri m-am târât printre oameni până ce l-am găsit pe Stubendienst. L-am rugat să-mi procure ceva medicamente împotriva dizenteriei. Omul a dat din umeri neputincios. La insistenţele mele, m-a dus să stau de vorbă cu Blockältesterul. Acesta mi-a spus cu o voce stinsă: Medicamente? Se vede treaba că nu ştii pe ce lume te afli? De unde medicamente? Cine dă aşa ceva? Dar se uită cu o privire caldă la mine.

M-am împleticit, gata să mă prăbuşesc. Nu ştiu cine m-a sprijinit şi m-a adus până la grupul nostru, unde m-a aşezat pe pătura pusă peste noroi, lângă doctorul Radu, care gemea stins.

Cât timp aveam să mai trăiesc oare? În ultimele 24 de ore nu mâncasem şi nu băusem nimic. Afară cu greu puteam să mă duc.

Pe la ceasurile 3 după-amiază, în frământarea continuă a cortului, l-am văzut însă pe Stubendienst făcându-şi loc prin mulţimea deţinuţilor şi apropiindu-se de noi. S-a aplecat către mine, s-a prefăcut că îmi cercetează fruntea şi mi-a strecurat câteva pastile, adăugând:

— Până diseară iei trei. Diseară trebuie să înceteze.

I-a dat apoi şi doctorului Radu alte câteva pastile.

Nu ştiu câţi dintre oameni au încercat de-a lungul vieţii lor

asemenea clipe de încordare, când existenţa lor ţine doar de un firicel! Naufragiatul agăţat de un buştean, dacă în clipa când îl părăsesc ultimele puteri zăreşte departe, foarte departe o luminiţă, o corabie, prinde atunci noi puteri pentru a rezista. Apoi şi turistul care se prăbuşeşte într-o prăpastie, dacă are norocul să se prindă în cădere de creanga unui copac crescut în stâncă şi să audă glasuri de oameni care îi vin în ajutor, îşi încordează toate forţele, care parcă i se însutesc...

Pastilele ne-au dat şi nouă puteri nebănuite să rezistăm. În primul rând am recăpătat capacitatea de a raţiona. Parcă creierul ni s-a limpezit. Încet, încet, odată cu scurgerea orelor, atât eu, cât şi Radu, ne-am simţit mai bine. Disperarea ce ne cuprinsese de dimineaţă dispăruse. Dar eram atât de epuizaţi, atât de lihniţi de foame! Ne întrebam cum vom izbuti să mergem la apelul de seară, unde trebuia să aşteptăm patru-cinci ceasuri în ger, stând în picioare. Cum să evităm măsurile SS-iştilor în caz că rămânem în cort? Îl priveam pe Radu şi el mă privea pe mine buimăcit. Se lăsa înserarea. Se apropiau minute dintre cele mai groaznice. În Zelt se aprinseseră becurile, care aruncau lumina lor palidă pe feţele oamenilor desfiguraţi, pe acele chipuri cu aspect dantesc, infernal. Când îmi pierdusem orice nădejde în găsirea unei soluţii, l-am văzut răsărind lângă mine pe acelaşi deţinut care cu câteva zile în urmă îl luase cu el pe Bătrânul. De data aceasta era însoţit de un deţinut spaniol. S-a apropiat întâi de mine, m-a întrebat dacă mă simt mai bine, dacă am luat pastilele pe care ni le-a trimis prin Stubendienst. A trecut pe urmă la Radu, a stat câteva clipe de vorbă cu el, apoi ne-a spus:

— Faceţi un efort, încă unul. Ridicaţi-vă şi veniţi cu mine.

Radu izbuti să se ridice. Simţeam că mâinile îmi amorţiseră. Erau reci ca gheaţa. Eram complet lipsit de puteri. Mai raţionam încă, dar forţele mă părăsiseră. Atunci spaniolul cu triunghi roşu pe piept a plecat în grabă şi s-a înapoiat cu un fel de targă de pânză, cu două mânere late de lemn.

Cu ajutorul tovarăşilor noştri am fost scos afară. Aerul rece mi-a biciuit faţa, făcându-mă să-mi revin. Mi-am dat seama că

sunt dus într-o baracă situată nu prea departe de cortul nostru.

Nu ştiu cât am zăcut. Mi-am pierdut cunoştinţa şi nu m-am redeşteptat decât târziu în miez de noapte. Am pipăit încetişor pe alături locul unde mă aflam. Eram întins tot pe pământ rece, acoperit cu o pătură. Cineva lângă mine gemea. La lumina palidă a unui bec, aşezat în unghiul opus, cam înspre uşă, l-am zărit pe Radu. Ce se întâmplase oare? Unde ne aflam acum? Cât timp zăcusem?

În stomac simţeam o arsură puternică. Parcă intestinele îmi luaseră foc. Începui să gem. Mă zvârcoleam încet, răsucindu-mă când pe o parte, când pe alta. Îmi simţeam picioarele complet amorţite.

Într-un timp auzii paşi. Făcui un efort şi încetai să mă mai zvârcolesc. Închisei ochii. Acum ce va fi? Unde voi fi dus din nou? Dacă cumva mă transportă la Revier?

Cel care s-a oprit lângă mine a pus degetele pe fruntea mea înfierbântată. Am deschis ochii. Un Häftling, ceva mai bine îmbrăcat decât ceilalţi, se aplecase asupra mea şi mă cerceta atent. Când îşi dădu seama că pot vorbi, mă întrebă:

— Ei, cum mai merge?

Îmi zâmbi cu blândeţe şi iarăşi îmi pipăi fruntea cu un gest prietenesc şi oarecum, profesional, ca de medic.

Nu eram obişnuit cu zâmbete. De aceea n-am răspuns. Continuam să mă uit la el şi cu mirare şi cu neîncredere. Mă întrebă:

— Încă te doare?

Probabil că durerile mă schimonosiseră cu totul, deoarece, fără să mai adaug ceva, Häftlingul se ridică de şale şi dispăru într-o cameră alăturată. Se înapoie însă numaidecât cu o sticluţă şi un pahar cu apă. Cu ajutorul unei pipete lăsă să cadă în apă mai multe picături.

— Opiu – rosti el cu acelaşi zâmbet binevoitor de adineauri. Înţelegi?

Făcu o pauză lungă, ca şi cum aştepta neapărat răspunsul meu, pentru a-şi da seama dacă ştiu ce înseamnă efectul opiului în stările acute de dizenterie. La rândul meu schiţai un zâmbet şi înghiţii cu nesaţ băutura. Subit, începui să mă

înviorez. Durerile ascuţite din intestine dispăreau ca la semnul unui mare iluzionist.

În timpul acesta, Häftlingul se învârtea în jurul lui Radu. El nu-şi revenise încă. Continua să geamă. La fel ca şi mine adineauri, dar inconştient, se răsucea în convulsii, când pe o parte, când pe alta. Mă simţii mai bine, mă târâi lângă el, îi ridicai capul şi încercai să-i vorbesc:

— Radule... Numai o clipă, Radule... Deschide ochii puţin.

Îi mângâiai fruntea. Dar Radu nu-şi revenea.

Atunci Häftlingul îmi spuse:

— Ai grijă de el. Când îşi revine, târăşte-te cum poţi în camera alăturată şi cheamă-mă. Trebuie să-i dăm şi lui opiu.

N-am închis ochii. Deşi eram frânt de oboseală, dorinţa de a-l salva şi pe Radu învinse.

Am vegheat până ce şi-a revenit şi numai atunci m-am strecurat în camera alăturată. Bineînţeles, picăturile de opiu şi-au făcut efectul. Curând dormi şi el fără zvârcoliri, liniştit, ca şi cum nu se chinuise cumplit până atunci.

Dimineaţa am încercat să ne ridicăm ca să ieşim la apel. Era însă imposibil. Diareea cedase, dar stomacul încă îmi ardea. Al lui la fel.

— Ştii, îmi spuse el, în unele momente parcă mă scufund. Am senzaţia că sub mine se deschide o prăpastie şi lunec ca o săgeată în abis...

— Ciudat! îi răspunsei. Aceeaşi senzaţie o am şi eu.

— Este, neîndoielnic, efectul opiului. Dar bine că s-a găsit.

Mai zăbovirăm cam un sfert de ceas, când ne pomenirăm cu un SS-ist scund, fălcos, cu picioarele crăcănate, urmat de Blockältester*. Tocmai atunci începuse să-mi curgă sânge pe nas din abundenţă.

— Revier – îl auzii răcnind puternic pe SS-ist.

Iată însă că Blockältesterul începu să-i vorbească repede. N-am înţeles ce i-a spus, dar SS-istul şi-a schimbat brusc atitudinea şi parcă scârbit, a întors spatele şi a plecat...

Se mai scurseră câteva ceasuri. Radu se simţea mai bine. Putea vorbi. Îi povestii ce se întâmplase peste noapte, cum primiserăm opiu. Era limpede că nimic nu venise din senin. La mijloc era, desigur, o mână ocrotitoare. O simţeam, parcă o şi

vedeam. Era o mână puternică, printre degetele căreia treceau o sută de fire nevăzute, care duceau şi spre medicamente, şi spre o bucăţică de pâine în plus, şi spre putinţa de a lipsi chiar de la un apel.

Aveam dorinţa ca, îndată după însănătoşire, să caut şi să găsesc legătura cu mişcarea ilegală din lagăr. Pentru aceasta nu trebuiau să existe piedici de neînfruntat, oricât de grele ar fi fost.

Cădea din nou înserarea, se stingeau luminile. În baracă nu eram singuri, bineînţeles. Unii deţinuţi dormeau. Îi auzeam însă pe alţii oftând.

Într-un târziu, Radu mă făcu atent să trag cu urechea către un colţ. Cineva plângea înăbuşit. Un altul înjura. Îşi înjura soarta, înjura oamenii? Numai el ştia.

Şi deodată, în tăcerea aceea întretăiată de gemete, de sforăituri şi oftaturi, răzbătu uşor o melodie. Ciulirăm urechile. Hei! De când nu mai auzisem un cântec! Mângâietoare speranţe!

Melodia picura în inimile noastre un balsam parcă mai alinător decât picăturile de opiu care ne readuseseră la viaţă noaptea trecută. Cântecul acesta ne purta spre ţărmuri la care demult jinduiam, spre drumurile patriei noastre dragi, către oameni, către case prin hornurile cărora se răsuceşte molcom fumul, către tihnă, către libertate. Nu ştiam cine cântă. Era un glas tineresc, uşor ca o spumă. Glasul cristalin pronunţa cuvintele cu un fel de pasiune care te făcea să-ţi încordezi toţi nervii, să strângi pumnii, să speri. Ascultam:

„Halte Schritt Kamerad
Und verlier nicht den Mut,
Denn mir tragen den Willen
Zum Leben im Blut
Und im Herzen, im Herzen den Glauben.”[4]

La un moment dat deţinuţii din bloc cântau acest cântec

[4] Cuvintele cântecului Buchenwaldului au fost scrise de libretistul Frantz Lenart.

„Ţine pasul tovarăşe, / Şi nu pierde curajul, / Căci noi purtăm în sânge / Voinţa de a trăi, / Şi-n inimi, da în inimi, / Ne păstrăm credinţa”.

încet în cor.

Nu cine a compus cântecul mă interesa în momentul acela. Cuvintele sale constituiau un adevărat elixir: „Ţine pasul tovarăşe, nu-ţi pierde curajul!”

M-a cuprins atunci o dorinţă nebună să trăiesc. Da! Trebuia să rabd, oricât de mari erau suferinţele Aveam datoria să ne îmbărbătăm! Trebuia să luptăm! Trebuia să trăim!

Mă uimea curajul deţinutului care începuse să cânte. S-ar fi putut ca în clipa aceea să intre în baracă vreun SS-ist. S-ar fi putut să fie auzit. Ar fi urmat o detunătură şi apoi... tăcerea. Şi totuşi, iată că din adâncurile unei porniri năvalnice spre viaţă, deţinutul rupea zăgazul tăcerii, al încremenirii oarbe, al ordinelor stricte. Şi cânta, cânta aici unde era interzis cântecul, cânta fără să se sinchisească de ordinul hitlerist.

Hotărât lucru, mi-am zis, dacă voi scăpa de aici, voi duce cu mine mesajul înălţător al acestui cântec, cântat aici în cor, la Buchenwald, la sfârşitul anului 1944, cu preţul jertfei supreme.

„Klein Revier”*

Prin ferestrele barăcii se strecura o dâră de lumină cenuşie. Afară era probabil înnorat, dar nu puteam întoarce capul şi nici nu mă puteam ridica să privesc. Scăpasem de dizenterie, dar îmi simţeam trupul împuns parcă de mii de ace. Sângele se scurgea din mine. Mi-au fost date între timp şi alte medicamente, dar fără folos. Radu, alături de mine, părea a prinde mai multă viaţă.

Dar nu era la mijloc numai urmarea dizenteriei. Mă încerca şi o mare nelinişte. Până acum, SS-istul care făcea apelul se mulţumise cu explicaţia ce i s-a dat că un număr de deţinuţi sunt grav bolnavi şi de aceea nu putuseră fi scoşi la apel, dar erau uşor recuperabili.

Pe la prânz s-a apropiat de noi Blockältesterul. M-a bătut pe umăr şi mi-a spus destul de îngândurat:

— Noi am încercat tot ce se putea aici. Mâine dimineaţă trebuie să te ducem la Klein Revier...

Probabil că în priviri mi-au pâlpâit îndată sclipiri de îngrijorare. Omul a observat şi a adăugat pentru a mă linişti:

— O să fie bine. O să avem grijă! Apoi, coborând şi mai mult glasul:

— Ştii, nu mai poţi rămâne aici. Prea bate la ochi. Dar şi starea sănătăţii tale cere ca să facem pentru tine ceva mai mult.

Avea dreptate. Nu mai puteam rămâne acolo. Simţeam însă o strângere de inimă, o tristeţe apăsătoare. Eu plecam şi Radu rămânea.

Împreună parcă durerile se mai atenuau. Ne încurajam unul pe altul. Dar acum?...

Seara mi s-au mai dat unele medicamente. Drept hrană am ronţăit cum am putut o bucată de pâine. Peste noapte mai mult m-am zvârcolit. Parcă doar spre ziuă am adormit puţin.

M-am trezit când afară se crăpa de ziuă. Fruntea îmi era îmbrobonată de sudoare.

— Aiurai – mi-a spus Radu.

Peste două ceasuri se ivi lângă mine Stubenältesterul.

— Trebuie să mergem, mă îndemnă el.

Nu mai era nimic de făcut. Încercai să mă ridic, dar era imposibil. Recăzui pe pătura aşternută pe pământul rece.

Se uită la mine îngândurat. Două cute mari i se săpaseră în dreapta şi în stângă gurii. Se vedea că nu era deloc satisfăcut de întorsătura pe care o luau lucrurile. Dacă ar fi fost vorba să solicite vreo targă, ar fi bătut la ochi... Ştiam şi eu asta. A plecat cu paşi mari. Vreo două ceasuri nu l-am mai văzut. A revenit târziu, după-masă, însoţit de un om înalt, blond, un deţinut politic german. Mă privea cu ochi mari, albaştri şi blânzi. Demult, de foarte multă vreme nu mai întâlnisem o astfel de privire.

Mai târziu am putut să-mi dau seama cât de mult poate face în condiţiile vieţii pline de neomenie din lagăr o privire blândă omenească. Învăţasem în detenţie să descifrez limbajul privirilor. De data aceasta, ochii tovarăşului acela înalt şi blond ne spuneau: „Fiţi liniştiţi, n-o să se întâmple nimic”. Îl auzii însă pe Stubenältester spunându-i:

— Hans, cred că totuşi ar fi bine să rezolvăm problema cât

mai curând. Ştii... Să nu se iveaască cumva complicaţii.

M-am gândit bine. Complicaţiile de care vorbea nu se refereau la starea sănătăţii mele, ci la un alt soi de complicaţii, din pricina cărora puteai nimeri într-un loc de unde nimeni, absolut nimeni nu te-ar mai fi putut salva. Dar despre aceasta aveam să-mi dau mai bine seama abia a doua zi. Până seara, spre norocul nostru, SS-istul n-a venit în control. Am scăpat deci şi pentru noaptea aceea de „complicaţii”. Dar după apel, Hans, aşa cum aflasem că-l cheamă pe deţinutul acela înalt, a venit la mine şi mi-a spus cu o voce blândă:

— Hai să încercăm. Trebuie neapărat să mergem.

Ajutat de el, deşi cu picioarele încă nesigure, m-am ridicat. El m-a îndemnat să-mi sprijin mâna dreaptă de umărul lui şi să păşesc. Baraca sanitară unde trebuia să ajung nu se afla prea departe de cea de unde plecasem. La început ea a fost destinată, chipurile, tratării deţinuţilor mai puţin bolnavi, mai repede vindecabili. Ca aspect exterior nu se deosebea prea mult de celelalte barăci din lagărul mic, care era aşezat între Zeltlager şi marele lagăr, unde în general ajungeau deţinuţii cu „cetăţenia” buchenwaldiană mai îndelungată.

Am intrat înăuntru şi am privit printr-o uşă deschisă. Erau şi aici o mulţime de paturi suprapuse, încăperea era scundă. O lumină anemică pătrundea de afară, prin geamurile mici.

Cum aşteptam să văd ce indicaţii îmi dă Hans, care intrase într-o încăpere alăturată, am zărit deodată doi deţinuţi care scoteau din interiorul încăperii vreo 10–12 cadavre. Picioarele unuia atârnau şi se bălăbăneau strâmb. Lângă picioarele mortului, ceva mai înapoi, se clătina capul altui mort. Trebuie că cei doi deţinuţi trecuseră cu căruciorul prin toate încăperile barăcii sanitare, îi culeseseră pe cei care încetaseră din viaţă şi acum îi duceau la crematoriu. M-am uitat bine la cei doi deţinuţi. Desigur că făceau slujba asta de multă vreme. Inimile lor, aparent, fuseseră acoperite de zgura nepăsării. Unul se uita înainte, celălalt tuşea sec şi-l îmboldea pe primul să tragă cu nădejde.

Hans apăru şi îmi făcu semn să intru. L-am urmat într-un soi de sală de aşteptare. Acolo m-am aşezat pe o bancă lângă

alţi câţiva deţinuţi.

Hans vorbea acum cu un deţinut cu obrajii gălbejiţi şi cu nişte ochi adânciţi în orbite, umbriţi şi mai mult de sprâncene mari şi stufoase. Avea pe piept un triunghi roşu. Acesta s-a apropiat de mine şi m-a îndemnat să mai aştept câteva minute. A mai adăugat că o să fiu îngrijit cum trebuie aici, la Revier, şi că, de altfel, n-o să rămân mai mult de câteva zile...

Minutele se scurgeau greu. Toţi deţinuţii de lângă mine se aflau într-o stare jalnică. Unul avea dureri cumplite în pântece. Altul, cu nişte vată înfundată în nas, ţinea gura deschisă şi horcăia... După o jumătate de ceas aşa-zisa sală de aşteptare se umpluse atât de mult, încât nu mai era vreo deosebire între ea şi cortul în care oamenii stăteau ticsiţi ca sardelele. Apărură doi Stubendienşti dintre deţinuţii de drept comun. Unul începu să strige:

— Toată lumea la baie! Hai, mai repede, la baie!

Ne-am încolonat şi ne-am bulucit într-o cameră.

Mă gândeam cu oarecare bucurie ascunsă că voi avea prilejul, în sfârşit, după atâtea zile de frig, în care braţele şi mâinile îmi înţepeniseră, după lungile, nemăsuratele ceasuri de aşteptare pe Appellplatz, să fac un duş cu apă fierbinte, să-mi înmoi mădularele la dogoarea ce va răzbate din masa aburindă a apei.

Ni se ordonă să ne dezbrăcăm zdrenţele. Ne cuibărirăm câte 3–4 inşi sub duşuri şi aşteptam plini de nerăbdare. Oh, de-ar începe odată să curgă apa fierbinte! O voi aduna în pumni. Îmi voi ridica faţa spre cernerea ei deasă... Îmi voi întinde braţele... Îmi voi încovoia spinarea, să mă pătrundă căldura până la oase... Şi cum aşteptam aşa, deodată tresării înspăimântat. Parcă cineva mă pocnea în moalele capului. Se dăduse drumul la duşuri. Peste noi începu să curgă o apă rece ca gheaţa. Sării în lături ca ars, dar în aceeaşi clipă un SS-ist mă lovi în umăr cu un par de lemn, care parcă-mi sfărâmă osul. Intrai iarăşi sub duş într-o stare de semiinconştienţă. Poate că urlam. Alături de mine zbierau şi ceilalţi. O clipă îmi trecu prin minte gândul că de data aceasta se va sfârşi cu mine. Mai mult ca un minut-două, n-aş mai fi putut rezista.

Sării afară din raza duşului, dar în aceeaşi clipă primii o

nouă lovitură de par peste braţ. Mâna dreaptă începu să-mi amorţească. Constatai că din degete îmi curge sânge. Da. Acum s-a sfârşit...

Dar duşurile se opriră.

Privii cu ochi tulburi în jur şi începui să număr. Nu mai puţin de 15 deţinuţi zăceau pe podea, în nesimţire.

Dar nu era vreme de pierdut. Stubendienştii strigau să ne îmbrăcăm repede. Am tras pe mine cămaşa ferfeniţită şi haina subţire de doc. Am ajuns în goană în sala de aşteptare, de unde plecasem. Acolo n-am mai putut într-adevăr rezista. Am alunecat pe bancă, gemând înăbuşit.

Aşadar, aceasta era asigurarea că nu mi se va întâmpla nimic la Revier? Să fiu fără grijă! Cât de cinstit fusese îndemnul de a face sforţări, de a mă ridica pentru a ajunge în baraca sanitară! Eram cu totul nedumerit.

În acel moment veni din nou Blockältesterul, care m-a luat în primire. Probabil m-a văzut în ce hal mă aflam. M-a luat de mână şi m-a dus într-o încăpere. Înjura şi repeta maşinal: „Ce bandiţi! Ce criminali!”

Camera în care m-a adus era o încăpere mică, cu paturi în două etaje, unde zăceau nu mai mult de 30–35 de bolnavi. Culcuşul ce mi-a fost stabilit era în semiîntuneric.

Abia când m-am lungit pe aşa-zisul pat am început să simt urmările duşului. Mâna mă durea groaznic. Totul parcă ardea în mine. Tremuram. Mi-am pierdut cunoştinţa. Mai târziu, când mi-am revenit, lângă patul meu se găsea un om înalt, brunet, între două vârste, care vorbea foarte prost nemţeşte şi purta pe piept însemnul deţinuţilor politici iugoslavi. Era unui din medicii deţinuţi ai acestui grup de camere din micul Revier.

Mă întrebă ce fac. Vocea sa caldă, plină de compasiune şi îmbărbătare, m-a făcut să mă liniştesc. Simţeam că îl interesează soarta mea. În ochii săi licărea multă înţelegere, dar eu nu-i puteam răspunde nimic. Parcă inima nu mai funcţiona, creierul nu mai raţiona, tot organismul parcă îşi pierduse reflexele. Să fi fost oare sfârşitul? M-am înspăimântat. Mă zvârcoleam lac de sudoare. Probabil că aveam temperatură foarte mare.

Două-trei zile nu m-am gândit la nimic decât la viaţă. Prin mintea mea nu trecea alt gând decât că vreau să trăiesc, să supravieţuiesc, nu voiam să mă las înfrânt. Probabil că această voinţă de fier, dorul, profundul dor de viaţă şi îngrijirea medicului iugoslav m-au ajutat să rezist, să supravieţuiesc şi de data aceasta.

Să fi fost a treia zi de când mă aflam în Klein Revier când gândurile au început să mi se limpezească. Căutam să găsesc un răspuns la întrebarea: cum de puteau exista aici, la Buchenwald, unde simţisem atâtea semne de omenie din partea deţinuţilor, şi făpturi complet dezumanizate, care executau ordinele criminale ale SS-iştilor. Mă gândeam la cele comise la baie împotriva grupului de deţinuţi. Da, chiar şi aici, la Buchenwald, lagăr în care au fost strânşi zeci de mii de deţinuţi politici din toate colţurile Europei, se aflau şi o seamă de deţinuţi de drept comun. O parte dintre aceştia reuşiseră să se menţină în funcţii de Stubendienst şi erau în stare de orice numai să fie pe placul SS-ului.

M-am putut convinge de această realitate amară chiar şi în acest bloc sinistru, unde devenise o lege că cei mai mulţi care ajungeau aici trebuiau să moară. Excepţia au constituit-o doar cei care au reuşit să supravieţuiască salvaţi fiind de mişcarea ilegală din lagăr.

Când în starea mea s-a produs o uşoară ameliorare, mi-au revenit în minte, ca de atâtea alteori în situaţii asemănătoare, când eram gata să mă prăbuşesc, zilele pe care le trăisem în ţară, dimineţile în care puteam să privesc în libertate casele în lumina soarelui, oamenii şi drumurile. Mă gândeam cu atâta dor de viaţă la ceea ce va urma după eliberare, când voi scăpa de blestemata sârmă ghimpată, de turnurile din care santinelele te pândeau cu mitralierele, de urletele şi fărădelegile SS-iştilor... Intensitatea imaginilor pe care le trăiam în asemenea momente de grea cumpănă îmi întărea voinţa de a supravieţui, mă făcea capabil să trec peste cele mai cumplite încercări.

Dar numai marea dorinţă de a trăi n-ar fi fost de ajuns în aceste împrejurări. Fire tainice, pornite de undeva, îl aduceau mereu pe medicul iugoslav cu triunghiul roşu pe piept lângă

mine. Deseori îl vedeam cercetându-mă, îngrijindu-se să iau la vreme câte un medicament... În aceste zile m-am gândit mult, foarte mult la soarta noastră, a tovarăşilor cu care am sosit, la soarta mea.

Mă întrebam cum de am reuşit să supravieţuiesc. Explicaţia era una singură: aici intervenise mâna energică a rezistenţei din lagăr, pe care aveam s-o cunosc mai târziu în toată forţa sa. Mâna ei ocrotitoare a fost atât de puternică aici în Buchenwald, încât chiar în acest loc infernal – mica baracă sanitară – în multe cazuri ea a reuşit să-şi facă simţită prezenţa.

Vreo câteva zile am zăcut ca toropit. Nu mă mai dureau aşa de rău membrele. La un moment dat am crezut chiar că am să mă pot ridica din pat. Intestinele nu-mi mai ardeau ca înainte. Aproape cu regularitatea unui ceasornic, la orele 4 după-masă se înfiinţa câte un deţinut. Dar şi în cursul dimineţii cineva se îngrijea de mine, trimiţându-mi medicamente. De câteva ori ni s-au dat farfurioare cu orez, ceea ce însemna un lucru la care abia ai fi putut visa... Alteori am primit bucăţele de pâine prăjită.

Toate acestea se făceau cu mare prudenţă, pe ascuns. De cele mai multe ori ni le aducea însuşi doctorul.

Dar îmbunătăţirea stării mele nu însemna nici pe departe că ieşisem din zona pericolului. Camera în care mă aflam acum era socotită, din păcate... a celor mai puţin gravi! De aici foarte mulţi erau trimişi să muncească, înainte de a se restabili, în diferite Kommandouri.

Pe la noi în încăpere nu se arătase câteva zile niciun SS-ist. Aflasem însă că în alte camere ale Revierului, aceştia au venit de mai multe ori şi au înşfăcat o mulţime de deţinuţi, pe care i-au trimis afară... „Afară” pentru totdeauna.

Mă gândeam ce se va întâmpla dacă va veni şi la noi? Cum puteam eu să merg la muncă?

Şi iată că într-o zi uşa se deschise larg şi apăru un SS-ist zvelt, cu monoclu. Se opri în mijlocul camerei, privi cu aroganţă şi dispreţ şi începu să arate cu degetul printre paturi: „tu... tu... tu...”

Unde erau trimişi oamenii? De cele mai multe ori explicaţia

dată era că merg la un consult superior. Dar cine nu ştia la ce fel de consult ajungeau peste câteva minute tovarăşii noştri? Prin uşa întredeschisă se auzeau nişte strigăte îndepărtate. Nişte strigăte de oameni chinuiţi.

În aşteptarea cuvântului care cădea ca o măciucă în moalele capului, stăteam cu faţa în sus, în pat. Sângele parcă îmi îngheţase în vene şi inima însăşi parcă stătuse în loc.

Dar SS-istul se mulţumise de astă dată numai cu cinci oameni...

După plecarea lui, în cameră se aşternu tăcerea de criptă. Nimeni nu scotea un cuvânt. Din nişte camere alăturate, strigătele de adineauri reîncepură.

— Fac operaţii! rosti un deţinut de alături de mine. Ştiţi ce fel de operaţie...

— Nu! răspunsei.

— Mai bine. Dacă aţi vedea cum se operează aici un flegmon, aţi înnebuni pur şi simplu...

Aveam să mă conving de adevărul spuselor lui chiar a doua zi, când m-am dus la latrină.

Am văzut stând la rând mai mulţi deţinuţi. Un felcer din SS, folosind o foarfecă obişnuită, stătea în picioare lângă o găleată plină cu pansamente murdare şi vată înroşită de sânge; lângă el, bolnavii. Făcea semn să se apropie câte unul, îl punea să-şi desfacă bandajul de hârtie de pe inflamaţia purulentă. Şi fără niciun fel de anestezie înfigea unul din vârfurile foarfecii în rană. Omul urla, se zbătea. Dar felcerul n-avea timp de el. Scotea puroiul, dădea un tampon cu benzină şi îi zvârlea o bucată de faşă din hârtie ca să se panseze singur...

Din cauza lipsei de hrană, a lipsei de vitamine, în lagăr sute de oameni aveau flegmoane. Veneau aici, la Revier, să li se deschidă buboaiele.

— Cine rezistă aici la tăietura foarfecilor se curăţă din cauza infecţiei, mormăi un deţinut care stătea lângă mine.

În sălită stăruia un miros greu, de puroi. Oamenii aşteptau la rând. Rămăsesem locului parcă hipnotizat. Privirile mele refuzau să creadă cât de puternică poate fi dorinţa de a trăi. Venise la rând un tânăr, un copilandru. Nu părea să aibă mai

mult de 15 ani. Era tuns, avea obrajii albi, ca de fată, şi palizi. De nemâncare, umerii obrajilor îi ieşiseră în afară. Îşi dezbrăcase cămaşa. Era atât de slab, încât îi puteam număra bine coastele. Pe tot trupul, de la gât în jos, pe spinare, pe mâini, era numai răni. Felcerul apucă foarfecă şi îi tăie un flegmon. Din gâtlejul tânărului ieşi un ţipăt înfiorător. Dar felcerul nu-i dădu atenţie. Îl prinse zdravăn de mână şi cu foarfecă îi desfăcu alt buboi, apoi altul. Copilandrul căzu în genunchi, ţipând şi zbătându-se. Strigătul lui se transformă apoi într-un plânset de sugar. Multă vreme mi-a rămas în timpane ţipătul acela, subţire, care m-a zguduit până în măduva oaselor, ţipătul cel mai sfâşietor pe care îl auzisem până atunci.

Călăul i-a astupat gura şi l-a lovit cu capul de perete, până ce a căzut la pământ mort.

Peste două zile am avut prilejul să văd cum execută operaţiile însuşi medicul SS-ist. Opera piciorul unui deţinut. Când „operaţia” a fost gata, răcnetele omului încetaseră. „Păcat de timp” – exclamă furios doctorul. În aceeaşi clipă „asistenţii” ridicară corpul neînsufleţit al deţinutului şi îl zvârliră pe o targă îmbâcsită de sânge.

În umbra acestor monstruoase crime ale barăcii sanitare, în umbra acestui adevărat iad, viaţa îşi croia totuşi drumul înainte, cu aspectele sale dintre cele mai diferite. În colţul barăcii în care mă aflam şi eu, unde ca peste tot în lagăr viaţa atârna de un fir de păr, bucata de pâine era obiectul în jurul căruia gravitau multe fapte. Cele mai frecvente erau „tranzacţiile” cu pâinea. Cursul era o bucată de pâine pentru trei ţigări. Până şi bolnavii care nu se puteau mişca îşi dădeau de multe ori bucata de pâine chiar pentru o ţigară, iar Stubendienstul, un deţinut de drept comun, cu care se făcea schimbul, primea, probabil nu degeaba, 4–5 ţigări de la vreun SS-ist. Era un trafic sinistru, pentru că era evident că acela care nu-şi mânca bucata de pâine se apropia cu paşi repezi de sfârşit.

Dar într-o după-masă, în cameră a intrat un SS-ist. A făcut câţiva paşi şi deodată a răcnit:

— Aici s-a fumat! Simţise mirosul de ţigară.

Bolnavii tăceau cu privirile încremenite de teamă.

— Să spună cine a fumat. Vă scot pe toţi afară şi... aici nu se mai întoarce nimeni.

A întors iarăşi privirile, l-a pironit pe Stubendienst şi a şuierat:

— Nici tu. Înţelegi?

Atunci blestematul Stubendienst s-a rotit pe călcâie, l-a fixat pe deţinutul care-i mijlocea schimburile şi i-a făcut semn SS-istului, şoptindu-i ceva. Acesta s-a dus glonţ la patul respectivului, a ridicat cu o smucitură salteaua. Pe scândură erau împrăştiate numeroase ţigări. Deţinutul dârdâia. Stubendienstul l-a apucat atunci de picioare şi l-a trântit cu toată puterea în mijlocul camerei. SS-istul a început să-l lovească cu botul cizmelor unde nimerea. Omul se ferea rostogolindu-se cu dibăcie şi striga:

— El mi le-a dat!... el...

Reuşise să se ridice în genunchi şi-l arăta pe Stubendienst. Dar SS-istul s-a înfuriat şi mai mult, l-a prins de guler şi i-a şuierat:

— Marş!

Peste un ceas, un bolnav care asistase la scenă ne-a spus că l-a văzut pe mijlocitor înţepenit, cu faţa ca de ceară, dus afară pe o targă...

Şi iarăşi au trecut câteva zile cenuşii...

Vremea se mai muiase. Mă însănătoşeam treptat. Ca prin farmec apărură la ferestre păsările. Era paradoxal ca în mijlocul infernului în care trăiam să apară totuşi păsările.

Mă apropiam de fereastră. Stăteam minute întregi cu ochii pierduţi către câmpuri, unde se desenau reţelele de sârmă ghimpată ale lagărului.

Un deţinut deschisese fereastra şi pusese acolo câteva firimituri de pâine. Ne-am retras şi ne-am aşezat pe paturi. Păsărelele au venit. S-au aşezat pe fereastră. Au ţopăit de câteva ori uitându-se în dreapta şi în stânga, apoi au început să ciugulească cu lăcomie.

Am făcut şi eu rost de câteva firimituri de pâine şi le-am pus pe fereastră.

Din ziua aceea ne-am obişnuit să punem mereu acolo câte

o bucăţică mică de pâine, ruptă din raţia noastră. Păsărelele, mereu aceleaşi, devenite acum bunele noastre prietene, veneau, ciuguleau, apoi iarăşi îşi luau zborul.

N-am observat însă că după vreo săptămână un SS-ist care intrase către prânz a văzut scena de la fereastră... A doua zi, pe seară, cineva ne-a chemat repede la fereastră. Am văzut păsărelele moarte sub geam. Am fost tare trişti, de parcă ne-am fi despărţit de nişte prieteni scumpi tuturora.

De altfel nu mai aveam mult de rămas aici. Într-o dimineaţă Blockältesterul cu care am sosit a intrat agitat. M-a chemat şi mi-a şoptit:

— Îmbracă-te imediat.

— Dar nu mă simt încă în stare! am răspuns.

— Nu-i timp de pierdut. Repede!

I-am citit în ochi un fel de spaimă. Am înţeles că se petrece ceva deosebit. Peste alte câteva minute eram îmbrăcat, împreună cu alţi câţiva deţinuţi din cameră. Am trecut din nou prin sala de aşteptare, prin care intrasem când am nimerit la duşuri, am străbătut afară vreo două sute de metri şi peste puţin timp ne aflam din nou în Zeltlager.

...Pe înserate, bătrânul polonez a venit şi mi-a spus:

— Ştii, dacă ai fi rămas şi azi la Revier poate că acum nici nu mai trăiai. Noroc că noi am aflat din timp că se pregăteşte ceva monstruos împotriva deţinuţilor din mica baracă sanitară. Te-ai convins, a continuat polonezul, că lichidarea oamenilor de către SS e planificată. Ai putut vedea câte ceva. De aceea, cred că e nevoie ca începând de mâine şi tu să spui oamenilor ce se petrece acolo. Bineînţeles, cu prudenţă.

După masa de seară, bătrânul polonez mi-a furnizat amănunte cu privire la execuţia ce avusese loc după plecarea noastră din baraca sanitară. Toţi cei care au fost găsiţi nerecuperabili au fost chemaţi în cabinetul medical în grupuri de câte cinci. Li s-a făcut câte o injecţie de petrol în venă. Bolnavii se împleticeau în câteva secunde, căzând chiar acolo pe podea. Unii mureau. Alţii însă mai rezistau. Cei morţi erau azvârliţi într-o cameră alăturată, până la aducerea târgilor. Peste aceştia erau aruncaţi şi cei care mai trăiau, bineînţeles însă că nu pentru multă vreme.

Am ascultat în tăcere relatarea bătrânului polonez.

În timp ce discutam şi-a făcut apariţia deţinutul acela înalt, care la timpul său îl scosese din pat pe Bătrânul.

— Începând din seara asta, mi-a spus el, o să vă mutaţi în blocul 64.

În blocul 64

După poarta pe care în locul inscripţiei „Jedem das Seine”, putea foarte bine să fie scris avertismentul lui Dante „Omule care ai păşit aici renunţă la orice speranţă”, urma Appellplatzul, apoi lagărul mare. După care pe pante ce păreau că se prăvălesc în adânc era întins lagărul mic, iar şi mai jos aşa-zisul Zeltlager. Îl numeau aşa întrucât după cum am mai arătat, pe acest loc, în 1944, era ridicat un cort uriaş.

Din lagărul mare, drumul se desfăcea ca două gheare uriaşe în lagărul mic, la care se putea ajunge prin două intrări. Fiecare intrare era păzită de câte o echipă de ordine internă – „Lagerschutz”.

Nu departe de portiţa din dreapta a lagărului mic răsărea silueta cenuşie a blocului 64. Am fost trimis în acest bloc, după cum am aflat mai târziu, în urma hotărârii conducerii grupului nostru.

Ce să fi fost oare aici mai înainte?

Când am sosit în faţa lui, am privit cu luare aminte în jur. Am avut certa impresie că mă aflu în faţa unui grajd enorm. Sus, parcă se deschideau guri de poduri menite a înghiţi cantităţi colosale de fân...

Înserarea cobora rece, umedă. Paşii sunau pe lespezi, tălpile de lemn ale încălţămintei ciocăneau pietrele, producând un zgomot asemănător cu al unor ciocane care bat toaca la mănăstiri.

Am intrat. Câteva becuri murdare, somnoroase luminau centrul uriaşei încăperi. O mulţime pestriţă de oameni aduşi din toată Europa mişunau de colo până colo.

Imensa sală a blocului n-avea tavan. Între podeaua de pământ şi acoperişul de şindrilă nu exista altceva.

M-am apropiat cu oarecare sfială de unica sobiţă instalată în mijlocul blocului. Pe lângă pereţi, jur-împrejur – şi alăturate până spre mijloc – zeci şi zeci de paturi de lemn, în câte patru etaje. În fiecare din paturile acelea înguste erau înghesuiţi doi, uneori chiar şi trei deţinuţi.

Am întins mâinile în jurul sobiţei pentru a mă dezmorţi. Din când în când se vârau alţi şi alţi oameni, tot atât de zdrenţuiţi, cu figuri trase, palide, cu ochii în fundul capului. Buzele lor erau scorojite, arse de febră. Obrajii purtau pecetea unor boli de stomac, a frigurilor, a dizenteriei, pometii erau pământii. Parcă şi urechile oamenilor se lungiseră, iar gâturile li se subţiaseră...

În multe cazuri erau bieţi „musulmani”* care îşi aşteptau rândul ca să-şi închidă ochii pe vecie.

Pentru a alimenta focul în mica sobiţă a blocului, din când în când unii dintre cei mai vechi, „gazdele”, plecau pe afară. Se reîntorceau cu ceva scânduri putrezite, crenguţe sau câte o mână de gunoaie. Deschideau cu grijă uşa sobiţei, aruncau înăuntru preţiosul combustibil şi o închideau la loc, cu mâini tremurânde...

Noroiul de pe jos nu era însă uscat nici măcar în jurul sobiţei. Era numai o iluzie căldura pe care sobiţa de tablă veche o degaja încetişor, amăgindu-i pe oameni...

Vorbeam între noi fără prea multe cuvinte, mai mult prin gesturi. Mă gândeam că pentru a încălzi măcar cât de cât vasta sală a blocului, ar fi fost necesare nu două-trei-patru sobiţe ca aceasta, ci... câteva duzini.

Frigul pătrundea de afară nu numai prin spaţiile goale ale acoperişului de şindrilă şi prin crăpăturile pereţilor, ci şi prin cele două uşi uriaşe care permanent se închideau şi se deschideau. Umezeala noroiului parcă amplifica înţepătura gerului, care te pătrundea de la tălpi spre creştet...

În vreme ce apucasem aproape să-mi lipesc degetele de tabla încălzită a sobiţei, am observat că nu departe de mine sunt întinse pe pământ câteva cadavre. Rămăseseră aşa cum fuseseră târâte din paturile lor.

Privii cu atenţie. Zdrenţele de pe morţi lăsau să se vadă coapsele unora sau braţele altora. Membrele corpurilor erau

atât de descărnate, încât aveai impresia că oamenii nu mai mâncaseră de multă, foarte multă vreme. Pe oase era lipită numai pielea. Cadavrele păreau nişte schelete. Câteva mai aveau încă ochii deschişi. Erau nişte ochi holbaţi în care citeai nu numai deznădejdea, ci şi spaima, dorinţa nebună de a se agăţa de viaţă în ultimele clipe. Puteai sesiza din privirile acestea, acum sticloase, o luptă uriaşă pe care oamenii au dat-o cu moartea, agăţându-se de viaţă înainte ca inima să fi bătut pentru ultima oară. Se putea citi ura aceea sfântă împotriva fascismului, a războiului.

M-am înapoiat abătut către sobiţa din mijlocul sălii.

Cercetam cu luare-aminte etajarea paturilor. Păreau nişte cuşti înguste şi înalte, care adăposteau nu oameni, ci nişte fiinţe ciudate ce se înghesuiau, se zbăteau, gemeau, strigau, horcăiau, într-un amestec nebănuit de asurzitor de glasuri şi îndemnuri.

La un moment dat se apropie de mine un om de statură mijlocie, cu ochii extrem de vii, însoţit de tovarăşul care m-a adus în bloc. Obrajii îi erau teşiţi, bărbia mult ieşită înainte. Îmi spuse că el este Blockältesterul şi se numeşte Jean. Mă trase deoparte, într-un colţ al sălii, vizavi de uşa camerelor în care stăteau cei din conducerea blocului şi-mi arătă spre un pat... chiar la parter, îşi notă numărul meu într-un carnet, apoi îmi spuse că intenţionează să mă folosească pentru unele treburi în bloc. Mă informă că peste o zi o să-mi repartizeze un pat în apropierea acelei uşi...

Gândurile nu-mi dădeau pace. Ce va fi?

Aflasem de la unii deţinuţi că hitleriştii sunt bătuţi pe toate fronturile, că armatele aliate înaintau vertiginos. În inimile multora dintre deţinuţi încolţise şi creştea nădejdea într-o eventuală eliberare. Dar bruma de nădejde era risipită de îndată de îndoiala cea mare: oare simţind că se prăbuşesc, hitleriştii nu ne vor nimici? Oare nu procedaseră ei cu mii, zeci de mii de oameni aşa, chiar şi fără să fi avut în faţă spectrul înfrângerii definitive? Nu uzau ei de cele mai perfide mijloace de exterminare a oamenilor?

Îmi părea rău că nu puteam să adorm. În sala blocului, gemetele, sforăiturile, şoaptele celor peste 600 de deţinuţi

ajungeau până la mine într-un murmur continuu. Alături de mine se văita un om, cu glas pierdut, piţigăiat. Mă întorsei pe o parte şi în semiîntuneric încercai să disting cum arată. Mă surprinse albeaţa neobişnuită a chipului. Deschidea şi închidea gura ca un peşte uriaş zvârlit pe uscat şi spunea ceva. Mă dădui jos din pat şi mă apropiai. Acum înţelesei. Cerea într-o nemţească stricată măcar câteva picături de apă. Dar de unde să iau apă la ora asta? Să ieşi în curte era un mare risc.

Întrebai de-a lungul paturilor şi, în sfârşit, găsii. Un deţinut îmi arătă o cutie ruginită de conserve, dar îmi spuse că nu mi-o dă cu totul. Să fac rost de ceva ca să-mi toarne... Căutai din nou. Bâjbâii multă vreme până când, în sfârşit, găsii o altă cutie de conserve. Omul îmi turnă din ea cam un pahar de apă şi, bucuros că pot face un bine, mă înapoiai la patul bolnavului. Acesta întinse mâna tremurând şi pe faţă i se zugrăvi un zâmbet fericit. Bău apa din cutia de conserve cu sorbituri rare, de parcă ar fi înghiţit nectar. Îmi înapoie cutia, se întinse pe pat şi câteva minute respiră mai liniştit.

Deodată însă începu să plângă. Cu capul în jos plângea, umerii i se scuturau. Bolborosea ceva într-o limbă pe care n-o înţelegeam. Uneori se oprea din plâns. Ofta trăgând aerul în piept cu un şuierat prelung, rostea câteva cuvinte şi iarăşi îl podidea plânsul.

Îi întrebai dacă pot să-l mai ajut cu ceva, dar nu-mi răspunse. Vecinul lui de pat, un om cu părul zburlit, cam de vreo 50 de ani, îmi făcu semn, destul de plictisit, să-mi văd de treabă şi să-l las în pace...

— Aşa mă canoneşte de câteva nopţi, îmi spuse el. Îşi cheamă ba soţia, ba copiii... îşi aduce aminte de viaţa de altădată. Şi uite, plânge ca un copil ceasuri în şir...

Dimineaţa, când mă deşteptai, mersei alături să văd ce face bolnavul. Dar acum el stătea cuminte, cu faţa în sus, cu ochii deschişi şi sticloşi. Murise peste noapte. Trăsăturile feţei parcă îi întineriseră. Pe piept descifrai litera N. Era deci un olandez*.

Tovarăşul lui de pat plecase în căutarea Blockältesterului ca să-l anunţe că are nevoie de ajutor să târască mortul lângă

uşă, acolo unde mai aşteptau încă alţii şi alţii, înţepeniţi ca şi vecinul lui de pat, să fie ridicaţi şi duşi la crematoriu...

Aflarăm că numai noaptea trecută plecaseră dintre noi, pentru totdeauna, încă 14 deţinuţi. Oamenii comentau prea puţin cele întâmplate. Mulţi se obişnuiseră cu morţii, care erau strânşi în fiecare dimineaţă şi târâţi spre uşă.

Fără să fi vrut luai cunoştinţă de babilonia blocului. Aveai impresia, străbătându-l de la un capăt la altul, că te afli într-un aglomerat târg mizer al Europei, unde s-au adunat oameni de toate naţiile. Ici, un grup de evrei din Ungaria; dincolo, nişte belgieni; într-un grup, mai mulţi tineri din Olanda; în alt grup, doi-trei polonezi; pe o margine de pat s-au strâns vreo zece ţigani; nişte muncitori din Danemarca căutau să-şi aranjeze paturile. M-am izbit şi de un grup de francezi, care discutau ceva cu aprindere. În câteva paturi am dat şi peste o mulţime de ruşi. Naţionalităţile erau uşor de recunoscut, deoarece purtau însemnul cu iniţiala naţiunii respective.

Într-o zi, ca şi în Zeltlager, ne-a fost dat să constatăm că, în afară de condiţiile îngrozitor de grele în care eram nevoiţi să trăim, ne mai pândea o primejdie: prezenţa unui mare număr de deţinuţi de drept comun, dintre care unii se dovediseră oameni fără scrupule şi veşnic gata să servească interesele SS-iştilor. Aceasta ne impunea să fim atenţi, pentru a nu le cădea pradă.

Ce se întâmplase? Un deţinut destul de vârstnic voise să iasă afară. Constatase însă cu stupoare că cineva îi furase ghetele.

— Nu pot să pricep când mi le-a luat, striga în gura mare. Nu m-am dezlipit de pat. Le-am pus aici, la căpătâi, sub saltea, tocmai ca să-mi înalţe un pic locul unde pun capul... Şi acum nu-s. Nu pricep cum a putut s-o facă.

Tot căutând prin pat a început să strige mai tare:

— Şi pâinea mi-a furat-o, uite... M-a lăsat flămând pe toată ziua.

Văzurăm că-l privea pe un vlăjgan cu triunghiul verde pe piept – semnul deţinuţilor de drept comun. Acela se uita însă nepăsător, aşezat pe marginea patului, cu picioarele puse unul peste altul.

— Tu mi le-ai luat, izbucni păgubaşul, adresându-se acestuia. Tu...

— Ia du-te în... îi replică acesta pe un ton flegmatic. Nu vezi cât de adormit eşti? Auzi, să-i fure de sub cap ghetele!

— Sunt sigur că tu mi le-ai şterpelit, începu să urle de-a binelea păgubaşul. Doar n-au trecut decât două zile de când ăsta de alături s-a plâns că i-ai luat pătura şi i-ai vândut-o. Să-mi dai ghetele că fac moarte de om. Dacă n-am ghete înseamnă că pot să mă întind de pe acum lângă cadavre. În tălpile goale nu se poate ieşi nici măcar până la closet. Dă-mi ghetele, n-auzi?

Îl apucă de guler pe lungan şi-l zgâlţâi.

La început cel în cauză, oarecum intimidat, bătu în retragere. Îndată însă îi săriră în ajutor alţi doi.

— L-ai văzut că ţi le-a luat? urla unul. L-ai văzut? Dacă nu l-ai văzut, cum îl faci hoţ? O fi fost el altădată, dar acum e altceva...

Între timp hoţul reuşise să se elibereze din strânsoarea păgubaşului. Cu o smucitură îl repezi pe spate, încât acesta veni buluc peste noi, cei care priveam. Dintr-un salt, păgubaşul se azvârli din nou peste acuzat, căutându-i cu unghiile ochii, obrajii.

Ar fi ieşit cu vărsare de sânge dacă nu s-ar fi ivit Blockältesterul. Cu ajutorul a mai mulţi deţinuţi despărţi „grupurile beligerante” şi ordinea fu oarecum restabilită.

— Şi, totuşi, păgubaşul are dreptate, spuse un polonez. Lunganul ăsta nu e la prima acuzaţie. Trebuie să te fereşti de el ca de dracu.

Am ieşit să mă spăl. Dar cum? Singura cişmea existentă era înconjurată deja de zeci de oameni. Nu erau aici numai deţinuţi din blocul nostru, ci şi din blocurile apropiate. Nu era chip să pătrunzi spre cişmea decât cu mare greutate. Îţi era scârbă şi de imensa lăcăraie din jur. Bocancii ţi se înfundau în noroi. În loc să ieşi curat, te înapoiai mai murdar decât înainte de a încerca să te speli.

Vreo câţiva deţinuţi apatici se opriseră la marginea cordonului format de zecile de oameni care se îmbulzeau să apuce e cutie de conserve plină cu apă.

În bloc se ordonase despăducherea generală. Ordinul pornea de la Blockältester, nu de la SS-işti.

Dacă SS-iştii ar fi aflat că vreunii au păduchi, i-ar fi scos imediat din bloc şi i-ar fi dus la dezinfecţie, pentru că se temeau că o eventuală epidemie de tifos le-ar fi primejduit şi lor viaţa. Mulţi, foarte mulţi care erau târâţi într-acolo se înapoiau plini de vânătăi sângerânde pe spate, pe obraji. Mă întrebam de unde apăreau păduchii, doar oamenii erau obligaţi să-şi schimbe cămăşile.

Explicaţia am primit-o de la un deţinut mai vechi. Spălatul rufelor se făcea mai mult de formă. Larvele rămâneau, şi îndată ce dădeau de căldura corpului, se transformau repede în păduchi. Trebuia să distrugem deci întâi lindenii, chiar înainte de a îmbrăca lenjeria spălată!

Ne-am dezbrăcat cu toţii şi am început să ne despăduchem. Se apropia ora prânzului, când de obicei nu venea pe aici nici Blockführerul şi nici alţi SS-işti.

Era o privelişte grotescă. Zeci şi sute de oameni goi, dârdâind, cercetând – mulţi cu ochii miopi – tivul cămăşilor şi al izmenelor. Omorau cu unghiile lindenii. Mulţi făcuseră rost de câte o piatră. Puneau încheieturile cămăşii pe câte o altă piatră şi le ciocăneau cu furie, cu disperare. După ce terminau cu lenjeria, începeau să cerceteze cu aceeaşi migală, cu străduinţă şi scârbă tivurile hainelor de doc. Căci doară păduchii nu se cuibăreau numai în cămăşi şi-n izmene...

*
* *

Şi în acest bloc 64, cu multe ceasuri înainte de prânz începeau pregătirile pentru... masă.

Oamenii, hămesiţi, îşi concentrau întreaga lor viaţă în jurul acestei activităţi. Gândul la mâncare mă preocupa şi pe mine. Înainte de a fi aduse cazanele şi găleţile aburinde, o mulţime de deţinuţi se postau în preajma locului unde ştiau că vor fi aduse cazanele. Se aşezau cu meticulozitate şi, în aşteptarea supei, priveau cu foarte multă luare aminte bucăţica de pâine rămasă. Ciuguleau câte o firimitură de ici, alta de dincolo, cu mare grijă. Fiecăruia îi era teamă că foamea îl va îmboldi să-şi

mănânce în întregime bucata de pâine şi va rămâne fără nimic atunci când se va distribui... supa. De aceea se stăpâneau.

Era o stăpânire chinuitoare, îndelungată şi totuşi necesară. Fiecare ştia că zeama aceea greţoasă de sfeclă furajeră, cu greu ar fi putut fi înghiţită fără măcar o fărâmă de pâine.

Un mare număr de deţinuţi se aşezau în coloană aşteptând cazanele. Coada se forma, ca în Zelt, cu multe ore înainte. Nu numai la prânz, ci şi dimineaţa, când se dădea surogatul de cafea cu bucata de pâine ce trebuia să ne ajungă pentru întreaga zi, ca şi seara, când primeai şi o bucăţică de margarină sau o bucăţică de cârnat.

În aşteptarea mâncării, deţinuţii începeau să flecărească numai şi numai despre bucate alese, despre mese îmbelşugate, de pe vremuri... Se vorbea despre mâncare în toate limbile Europei.

Mi-a reţinut atenţia în mod deosebit o discuţie aprinsă ce se iscase între un neamţ şi un ungur.

La început, neamţul vorbise potolit, lăudând mâncărurile specific berlineze.

În discuţie intervenise însă un francez, probabil mare mâncău altădată, de altfel destul de priceput în arta culinară. El explica cum se prepară o seamă de mâncăruri gustoase, specific franceze.

— Termină odată – tună fulgerător un italian. De ce îi amărăşti pe oameni?...

Francezul se întoarse oarecum surprins către cel care-l întrerupsese. Neîndoielnic, expunându-şi cunoştinţele lui gastronomice, nu o făcuse cu intenţii rele.

În acest timp, şirul deţinuţilor, în aşteptarea zemii de sfeclă furajeră se mărea tot mai mult. În ultimele zile, raţiile ne fuseseră şi mai mult micşorate. Trebuia să drămuim pâinea cu centigramul.

Ca şi în Zeltlager şi aici se petreceau adevărate busculade îndată ce începea servitul raţiilor. De cele mai multe ori însă, Jean, francezul care deţinea funcţia de Blockältester, făcea repede ordine, nu lăsa ca oamenii să se încaiere...

Auzisem multe lucruri rele până atunci despre

Blockältesteri. Cu Jean, ca în general cu Blockältesterii din Buchenwald, lucrurile stăteau însă altfel. După masă îl vedeam cărând afară bidoanele în care era adusă mâncarea. Laolaltă cu alţi deţinuţi transporta la bucătărie bidoanele murdare. Uneori căra în bloc apă cu o gamelă.

Conducerea blocului din care făcea parte şi Jean avea în colţul blocului două camere cu podea de lemn. Dar deţinuţii, tot intrând şi ieşind după diferite treburi, murdăreau podelele cu tălpile bocancilor de lemn în aşa hal, încât pentru a se putea păstra curăţenie, scândurile trebuiau spălate des.

Odată m-am apropiat de Jean să-l ajut la căratul apei şi la spălatul scândurilor. Dar Blockältesterul a refuzat cu încăpăţânare.

În timp ce discutam, în jurul nostru se adunaseră mai mulţi deţinuţi. Priveau şi ascultau curioşi. Blockältesterul, neîndoielnic, le părea un om curios. În alte lagăre, unde mulţi dintre ei fuseseră, deţinuţii cu funcţii de răspundere se transformaseră cu timpul în adevăraţi tirani, servind interesele SS-ului.

Privindu-l pe Jean cum toarnă apă pe podele şi continuă să-şi spele scândurile, deţinuţii începură să şoptească între ei, să se contrazică. Nu era greu să desluşim în atitudinea lor un vădit respect pentru acest Blockältester, care nu numai că nu-i supunea pe oameni la munci grele, istovitoare, ca să fie pe placul SS-ului, dar iată – aproape de necrezut – nici măcar nu accepta să fie ajutat când unii deţinuţi se ofereau de bunăvoie...

În aceeaşi zi am avut ocazia să-l cunosc mai de aproape şi pe Mitea ucraineanul, unul dintre Stubendienştii din bloc. Era un tânăr cu ochii albaştri, foarte tăcut. Părul îi era de un blond aproape alb. Îl mai văzusem de câteva ori trecând de colo-colo, îndeosebi făcând ordine în timpul servitului mâncării. Un alt Stubendienst era din Ucraina subcarpatică. Îl chema Zoli.

La masa de seară, ca de obicei, s-a iscat o hărmălaie. Cineva şterpelise nişte gamele, aşa încât proprietarii lor nu mai aveau în ce să-şi ia supa... Fireşte, păgubaşii căutau de colo până colo, acuzau ba pe unul ba pe altul... O ceartă mai aprinsă se iscase între doi tineri foarte înalţi şi slăbănogi care

se îmbrânceau unul pe altul, înjurându-se. L-am văzut atunci pe Mitea între ei. Ar fi putut să-i lovească. Era doar Stubendienst. Ar fi putut să strige la ei, să le ordone. Nu procedase însă aşa.

Îl trăgea de mânecă ba pe unul, ba pe celălalt, vorbindu-le cu blândeţe:

— Sunteţi oameni în toată firea. Nu-i frumos. De ce să vă insultaţi?

Şi ca prin farmec oamenii se potoliră.

În afară de Blockältester şi de Stubendienst, o funcţie în bloc deţinea şi cel care era Nachtwache*. Acesta trebuia să supravegheze încăperea blocului în timpul nopţii. De altfel, peste noapte se puteau întâmpla multe lucruri. De pildă, s-ar fi putut să dispară bucata de pâine a vreunui deţinut, pătura, ghetele sau hainele sale. S-ar fi putut ca de la un muc de ţigară să ia foc hainele deţinuţilor; mai trebuia alimentat şi focul la sobiţa din mijlocul blocului.

Într-o seară am fost chemat de către Jean în camera Blockältesterului. Se afla acolo şi Mitea.

— Dumneata o să îndeplineşti funcţia de Nachtwache începând de azi – mi-a spus Jean. (Funcţiile interne la Buchenwald în majoritatea blocurilor depindeau de autoadministraţia deţinuţilor.)

Îmi adusei atunci aminte că Blockältesterul îşi notase într-o seară numărul meu într-un carnet şi mă anunţase că mă va folosi în unele servicii din bloc.

Le-am făgăduit că o să caut să-mi îndeplinesc cu simţ de răspundere funcţia încredinţată.

— Da, vorbi Mitea. Dar trebuie să ne fii tovarăş de nădejde nu numai în ce priveşte treburile din bloc... Ştii... treburile administrative de fiecare zi. E vorba însă... tăcu un timp, apoi continuă: o singură grijă să ai înainte de toate. Când suntem împreună, în mijlocul oamenilor, fiecare ne vedem de treburile noastre obişnuite, chiar dacă nevoile cer să rezolvăm probleme urgente şi grave. Chiar şi în astfel de cazuri e nevoie să ne obişnuim să fim tăcuţi.

În timp ce-mi vorbeau, cei doi tovarăşi mă priveau nu

numai cu blândeţe şi prietenie, ci şi cu mult optimism. Citeam în privirile lor o hotărâre nestrămutată de a lupta folosind toate posibilităţile, pentru a face viaţa suportabilă şi în acest infern.

Seara am fost chemat în camera lui Zoli, cel de-al doilea Stubendienst al blocului. Se afla de faţă şi Mitea. După ce s-au interesat cum dorm, dacă mi-a ajuns în ultimele zile hrana, Zoli m-a întrebat:

— Cu sănătatea cum stai?

— Acum nu mă mai simt bolnav.

— Ştii, paza de noapte nu-i întăreşte omului sănătatea. Funcţia ta comportă uneori sacrificii. Te-am chemat nu numai ca să te întrebăm încă o dată dacă eşti dispus să-ţi asumi răspunderea pentru funcţia de Nachtwache... Ci şi pentru altceva...

Nu ştiam despre ce e vorba, aşa că am tăcut, privindu-i întrebător. Mitea se uita atent la triunghiul roşu din pieptul meu, pe care erau scrise literele Ru, adică Rumäne (român).

— Trebuie să fii atent, continuă Zoli, trebuie să-i aperi pe oameni. Asta e una dintre îndatoririle noastre. Trebuie să-i învăţăm pe mulţi, pe cât mai mulţi să se respecte unii pe alţii şi să se apere împotriva fărădelegilor, a hoţilor, a denunţătorilor... şi în mod special împotriva SS-ului.

Le-am răspuns emoţionat. Le-am mulţumit pentru încredere. Le-am făgăduit încă o dată că voi ţine seama de sfaturile lor.

Mitea era el însuşi emoţionat. Când mi-a strâns mâna, a fost mai mult decât o îmbărbătare. La despărţire mi-a spus:

— Priveşte în jur şi întipăreşte-ţi bine în minte tot ce vezi, nu numai pentru prezent, ci şi pentru viitor. Ai înţeles?

O mână puternică se lăsă pe umărul meu:

— Ai înţeles, mă? şi se uită adânc în ochii mei. Cine ştie, poate într-o zi o să fie nevoie să ţi le aminteşti cu de-amănuntul...

Într-adevăr, viaţa zbuciumată din blocul 64 mi s-a săpat în memorie atât de adânc, încât nu-mi este greu să reconstitui aproape pas cu pas toate evenimentele petrecute atunci.

Zile şi evenimente „obişnuite” la Buchenwald

N-am uitat şi nici n-o să uit vreodată zilele petrecute în blocul 64. Iată cronica câtorva zile din partea a doua a lunii decembrie 1944.

Marţi. Godinul din bloc aducea o alinare multora din încăpere, dându-le pentru un moment iluzia unei linişti binefăcătoare. De aceea godinul atrăgea în mod deosebit pe deţinuţii din blocul 64. În tot cursul nopţii în jurul lui se perindau zeci de oameni. Acest lucru era însă interzis. În lagăr, noaptea trebuia să fie o tăcere mormântală, după regulile SS-ului totul trebuia să încremenească. Ordinea stăpânitorilor fascişti cerea ca noaptea să nu se mişte nimeni.

Viaţa avea însă legile ei. Noapte de noapte era un du-te-vino permanent spre latrină, şi toţi cei care treceau pe lângă godin, spre ieşire, sau care se întorceau în bloc se opreau ca să-şi încălzească membrele amorţite de frig, sau ca să mai aţâţe focul. Era ceva răscolitor să priveşti cum unii îşi închid ochii şi visează în picioare. Parcă vedeai şi tu imaginea căminului cald şi primitor la care se gândea respectivul.

Curios fiind, l-am întrebat o dată pe un tânăr danez înalt, blond, cu faţa rotundă şi nasul cârn la ce visează când îşi închide ochii. În loc de răspuns, el s-a uitat la mine absent, dar foarte trist. Nu plângea, deoarece aici aducerile aminte, care te chinuiau permanent, nu provocau lacrimi, te ardeau însă ca un jăratic incandescent, care mistuia pur şi simplu.

Atunci când în jurul godinului se adunau mai mulţi, îi rugam în calitate de Nachtwache să mai lase loc şi pentru alţii. Făceam totul pentru a evita eventualele ciocniri cu patrulele SS care puteau să apară în fiecare moment, în vizitele lor neaşteptate de noapte. Învăţasem că asemenea abateri nu erau iertate. Văzându-mă însă nu îndeajuns de hotărât, rugăminţile mele nu prea convingătoare – îmi era milă de ei –, oamenii se codeau să plece. La un moment dat, în jurul godinului se adunaseră cam 30–40 de persoane.

Îmi dădeam seama că această concesie nu se va termina cu bine. În timp ce mă gândeam la o soluţie s-a şi produs

nenorocirea prevăzută. Deodată uşa s-a deschis, şi în sală au năvălit patru SS-işti, Blockführerul, doi soldaţi cu un câine şi un ofiţeraş tânăr, căruia abia îi mijea barba. Îşi făceau controlul inopinat de noapte. În bloc a izbucnit un vacarm de parcă zeci de oameni ar fi strigat. Zbierau cei patru SS-işti, câinele lătra nervos, iar oamenii, înspăimântaţi, îmbulzindu-se, fugeau spre locurile lor. M-am trezit singur în mijlocul blocului – ce imensă mi s-a părut în momentul acela încăperea. Stăteam faţă-n faţă cu cei patru SS-işti şi cu câinele.

— Nachtwache! zbieră ofiţeraşul.

Am luat poziţie de drepţi. De emoţie însă, am uitat să-mi scot şapca vărgată de pe cap. Ofiţeraşul s-a uitat la mine cu ochi holbaţi de surpriză, apoi şi-a scos tacticos mănuşa şi m-a lovit cu putere peste faţă. Lovitura nu venise pe neaşteptate, dar puterea ei m-a ameţit şi m-a făcut să cad la pământ. Atât i-a trebuit. Bestia setoasă de sânge s-a dezlănţuit în el cu toată furia. Mă lovea cu cravaşa puternic, mă călca cu cizmele. N-am strigat, n-am exteriorizat nicio durere. Poate că asta l-a întărâtat şi mai mult. Oasele capului, ale picioarelor şi ale coapselor pocneau sub loviturile cizmelor. Deodată s-a oprit. Nu ştiu de ce. Fapt este că s-a potolit la timp, înainte de a-mi pierde complet cunoştinţa. Am văzut cum îşi întindea cizmele mânjite de sânge câinelui ca să le lingă şi cu câtă lăcomie făcea aceasta lighioana. Când mi-am revenit în cuşca mea, capul îmi era bandajat. Am simţit o durere sfâşietoare în cap şi în gură. În jurul meu se agitau îngrijoraţi Jean, Mitea, Zoli şi mulţi alţii. Mi se puneau comprese cu apă rece pe frunte, mi se ştergea colţul gurii – probabil mai sângeram – cu tifon de hârtie. Văzându-i desperaţi, am încercat să le spun ceva ca să se liniştească, dar n-am reuşit. Am încercat să zâmbesc, dar cred că grimasa pe care am reuşit s-o schiţez nu avea darul să-i liniştească. Buzele îmi erau tare umflate, iar în locul a doi dinţi rămăseseră numai cioturi. Compresele şi, probabil, şi pastilele înghiţite mi-au făcut bine. A apărut şi un medic deţinut care a fost de părere că, deşi n-ar strica o îngrijire mai atentă într-o baracă mai bună, nu e recomandabil, deoarece nu-i exclus ca SS-iştii să mai revină.

Într-un târziu Zoli mi-a explicat că, cu toate încercările, fusesem norocos. Puteau să mă omoare sau să mă ia la Bunker* şi să-mi aplice, pe faimoasa capră special construită, douăzeci şi cinci.

În lagăr circulau fel de fel de zvonuri despre acest „douăzeci şi cinci”. Se povestea că omul era culcat pe o capră de lemn, care-i scotea în relief şezutul, iar SS-istul lovea cât putea de tare în acelaşi loc, până ce sângele ţâşnea şi respectivul nu mai dădea semne de viaţă. Atunci turna o găleată cu apă rece peste el, iar când deţinutul îşi revenea, ritualul inchizitorial începea din nou, până ce Gorila* şi cei care urmăreau scena îşi satisfăceau sadismul.

Căldura sufletească a tovarăşilor mei, solidaritatea celor care mă înconjurau mi-au dat parcă puteri să mă ridic în picioare. Zeci de mâini s-au oferit să mă ajute. Poate această căldură sufletească m-a făcut să mă simt mai bine decât eram în realitate. Şchiopătând, chinuit de dureri mari, am reuşit totuşi să ajung până la godin.

Focul era stins, trecuseră probabil două-trei ore de la plecarea SS-iştilor şi toată lumea, fiind frământată de cele petrecute, uitase de godin. În bloc se lăsase şi mai mult frigul, iar iluzia pe care o dădea godinul dispăruse. Poate că şi din cauza rănilor, a pierderilor de sânge am început să tremur ca varga. Jean mă îndemnă: „Hai, culcă-te! Tu n-ai încă putere să stai în picioare”. Zoli de-a dreptul mă dojenea: „Nimeni n-are nevoie de asemenea eroisme, aici ele se plătesc scump şi pur şi simplu n-ai dreptul să faci aşa ceva”. Eram, desigur, frânt, căci abia auzeam ce mi se spunea. Nu voiam să aud nimic despre mine sau legat de mine. Mă preocupau alte gânduri. În bloc era frig. Trebuia aprins focul. Cu toţii aveam nevoie de căldura lui binefăcătoare. Cei suferinzi mai ales aveau nevoie să se încălzească puţin. Dorinţa, în sfârşit exprimată, a provocat un impuls, o reacţie deosebită. În câteva minute, în jurul godinului s-au adunat bucăţele de scânduri putrezite, vreascuri, chiar şi ceva lemne, astfel că în curând în godin a început jocul flăcărilor vesele, a căror căldură mi-au alinat durerile. Stând lângă godin, am adormit. Când m-am trezit, speriat, în jurul godinului nu se afla nici ţipenie de om, deşi

din toate colţurile blocului se auzeau şuşoteli şi oftaturi. Era o manifestare de compasiune şi solidaritate înduioşătoare.

În noaptea aceea de mare tensiune s-a întâmplat în bloc un lucru îngrozitor. Ştiam că în lagăr există un trafic cu aur practicat de deţinuţii decăzuţi proveniţi din rândul celor de drept comun. Firele acestui trafic duceau până la birourile SS-iştilor. Şi în blocul nostru apărea câteodată un SS-ist în compania unor deţinuţi de drept comun. Nu se cunoştea însă concret ce învârtesc împreună. Acei deţinuţi erau suficient de urmăriţi şi izolaţi, ne gândeam noi, ca să nu ne poată face nimic rău. Realitatea este că traficul de aur iniţiat, încurajat, şi stimulat de unii SS-işti a provocat mult rău. Şi în lagărul Buchenwald au fost oameni care şi-au pierdut chiar viaţa din cauză că aveau dinţi de aur în gură. Dar în special erau jefuite cadavrele. Pentru „colectarea” aurului pe cont propriu, hienele SS, pângăritorii de cadavre, foloseau deţinuţi de drept comun. În conştiinţa noastră, a fura dinţii de aur din gura unui deţinut mort echivala cu o crimă, cu un omor. Când un deţinut murea, îi dădeam pe cât posibil cinstirea cuvenită. Ori de câte ori se scoteau morţii din bloc, ne descopeream şi ne aplecam capetele. Însă în noaptea aceea, în bloc, când toţi aşteptam cu răsuflarea reţinută terminarea controlului inopinat al SS-iştilor, s-a întâmplat un lucru revoltător. Din gurile a doi morţi au fost furaţi dinţii de aur.

În zori, când s-a observat acest lucru, o mulţime de deţinuţi s-au adunat în mijlocul încăperii şi au discutat cu aprindere şi vădită indignare. Morţii au fost aduşi în mijlocul blocului şi aşezaţi cu grijă pe pământ. Prezenţa lor era ca un strigăt de durere sfâşietor, care ne-a răscolit pe toţi. Mai ales la vederea obrajilor neînsufleţiţi care trădau o intervenţie brutală, bestială, prin folosirea unui corp tare, pentru a desface fălcile încleştate pe vecie. Tot blocul era în fierbere. Cine?... Cine?... se punea întrebarea. Şi căutările au început cu o intensitate deosebită. Încă în zori – după apel –, când Häftlingii se înşirau pentru porţia de fiertură caldă denumită cafea, Jean cerceta cu multă atenţie feţele unora dintre deţinuţii de drept comun. Era palid şi se vedea că este hotărât să facă lumină în legătură cu această faptă criminală. Hotărârea era nu numai

o obligaţie elementară de etică umană, dar şi absolut necesară, o măsură de autoapărare, deoarece se presupunea că criminalul sau criminalii care scoseseră dinţii unui mort puteau într-o zi să atace un om viu pentru a obţine aur.

Privirile lui Jean parcă străfulgerau câte un deţinut, dar în zadar. De puţine ori l-am văzut pe acest om plin de omenie atât de supărat ca în dimineaţa aceea. Umbla nervos de-a lungul şi de-a latul blocului şi privirea i se oprea mereu la cei doi morţi cu gurile anormal căscate şi în unele părţi sfârtecate, parcă strigând după ajutor şi cerând răzbunare. Era de neconsolat. Repeta într-una şi parcă şi mişcările sale exprimau acelaşi lucru: „Trebuie să-i găsim”. „Neapărat trebuie să-i găsim pe făptaşi”. Şi i-a găsit.

Scena s-a petrecut cu iuţeala unor secvenţe de film. La un moment dat Jean s-a oprit din plimbatul său nervos şi a strigat plin de mânie: „O să fac un control al curăţeniei corporale”. Ne uitam miraţi unul la altul, dar ne-am dat seama că hotărârea luată vizează furtul dinţilor. Au fost strigate cinci numere. Toţi cinci erau deţinuţi de drept comun, printre care se găsea şi acela care obişnuia să şuşotească cu unul dintre SS-işti. După ce s-au prezentat, târându-şi picioarele alene şi cu indiferenţă, s-au aşezat în rând. Jean le-a ordonat să se dezbrace. Feţele lor nu trădau nicio emoţie, în ochi le licărea chiar batjocura. Stăteau goi în mijlocul încăperii. Jean cerceta cu minuţiozitate fiecare colţ de haină, fiecare încheietură, dar degeaba, nu găsea nimic. N-au găsit nimic nici Zoli şi nici Mitea, care cu ajutorul unui număr de deţinuţi le-au răscolit culcuşul.

La un moment dat, unul dintre ei, cu mutră de criminal, i-a şi spus lui Jean: „Ce căutaţi domnule Blockältester? Nu vedeţi că suntem goi-goluţi şi nu avem nimic?”

Înalta ţinută morală a majorităţii deţinuţilor din bloc s-a manifestat din plin cu acest prilej. Cu toţii participau la căutarea făptaşului. Se discuta aprins în zeci de limbi, dar fiecare pleda pentru un singur lucru: să fie pedepsit aspru cel care a săvârşit fapta nedemnă de un om. Şi tocmai când se părea că toate căutările noastre sunt zadarnice, Jean a ridicat de pe pământ şapca vărgată a unuia dintre cei cinci. A pipăit

cu multă atenţie şi partea exterioară a şepcii. Căuta cu înfrigurare şi dintr-odată a pălit, după ce cu mişcări iuţi şi nervoase a rupt docul de pe rama şepcii. În mâna sa tremurândă ardeau ca jarul dinţii de aur ai celor doi morţi.

Reacţia a fost mai mult decât violentă. Asupra făptaşului au tăbărât cu ură amară zeci de oameni. La un moment dat n-am mai văzut decât un ghem de oameni din mijlocul căruia de undeva, de jos, se auzea un geamăt stins. Mitea mi-a făcut un semn, arătând spre uşă, mai bine zis spre poarta blocului, şi eu am înţeles. Trebuia să veghez să nu fim surprinşi de vreun SS-ist. După aceea, aşa violent precum izbucnise, tot aşa de repede s-au şi potolit spiritele când Jean a strigat de câteva ori cu o voce puternică: „Acum e de ajuns”.

În ziua aceea, când cei şaisprezece morţi, victime ale acestei nopţi „obişnuite”, au fost scoşi din bloc pentru a fi transportaţi la crematoriu, capetele noastre au stat mai aplecate.

Miercuri. Cele păţite în noaptea precedentă mă vlăguiseră. Capul mi-era bandajat, faţa desfigurată. În atmosfera de compasiune a celor din jur am reuşit însă să mă menţin pe linia de plutire, să trebăluiesc prin bloc şi cât de cât să-mi fac datoria. În cele din urmă însă puterile m-au părăsit. M-a apucat o ameţeală şi mi-am pierdut echilibrul. Am fost ridicat cu multă atenţie şi aşezat în pat. Eram între vis şi realitate. Vedeam în faţa ochilor meleagurile natale, mă gândeam la plaiurile noastre someşene, vesele şi însorite ca o pictură de Tonitza, la deluşoarele săltăreţe, la văile catifelate de un verde imaculat, mă gândeam la patria mea, martoră a atâtor zbuciume şi suferinţe, dar care acum, în sfârşit, era liberă!

Eram la limita dintre conştient şi inconştient, şi totuşi îmi aminteam clar, tulburător de clar, totul.

Retrăiam momentele cruciale din viaţa mea. Acele momente când voinţa de a trăi o viaţă omenească mi-a îndreptat paşii spre mişcarea muncitorească, spre lupta antifascistă ilegală. Apoi fiorul şi senzaţia primelor acţiuni. Retrăiam momentul când mi-am dat seama că nu sunt un fir de pai neputincios aruncat de valuri, că pot lupta şi eu

împotriva nedreptăţii şi asupririi. Retrăiam cu aceeaşi profundă pasiune romantismul revoluţionar, ce nu-i este dat oricui să-l cunoască, să-i soarbă aroma şi frumuseţile. În lagărele hitleriste, fiind permanent la un pas de moarte, oamenii retrăiau des clipe din viaţa lor, momente mai îndepărtate sau mai apropiate de acest prezent blestemat. Aceasta mi se mai întâmplase şi mie, dar parcă niciodată aşa de intens ca atunci.

O durere sfâşietoare în tâmple m-a făcut să gem. Ca printr-un văl cenuşiu am văzut că cineva ţine o găleată cu apă, din care mi se dădea să beau. Mi-au pus o compresă pe frunte. M-am liniştit.

Da! Dacă ar fi trebuit să încep totul de la început, tot aşa aş fi procedat. Însă poate mai bine! Aducerile aminte au continuat. Îmi reaminteam clar de acţiunile şi obiectivele partidului. Luptă pe toate fronturile cu forţele întunericului şi neomeniei pentru eliberarea naţională şi socială. Mi-am amintit de un episod din trecut:

Era în anul 1940. Dezmăţul fascist, ciuma brună, era în plină ascensiune. În aer plutea mirosul războiului. Monstruosul măcel dezlănţuit de hitlerişti punea în pericol viaţa a sute de mii şi milioane de oameni şi însuşi viitorul acestei lumi. Conştiinţa omenirii trebuia ţinută trează. În Cehul-Silvaniei, într-o noapte de vară fără lună, mai multe grupuri au scris cu cretă şi vopsea pe gardurile şi pe pereţii unor clădiri lozinci ale partidului comunist: „Jos războiul hitlerist!”, „Jos cu pregătirile de război împotriva U.R.S.S.!”, „Jos fascismul!”, „Jos dictatura regală!”. Conform hotărârii comitetului local P.C.R., lozincile, cu litere de-o şchioapă, erau scrise pe traseul pe unde sute de soldaţi, fii de muncitori şi ţărani mărşăluiau în fiecare zi spre instrucţie. A fost o acţiune foarte reuşită, cu mare efect agitatoric. Într-un punct al traseului, aşezat după o perdea, iscodeam efectul. Era extraordinar. Mai întâi numai câţiva, apoi parcă s-ar fi ordonat „la dreapta”, toată trupa s-a uitat spre dreapta ca să citească. Ofiţerii şi plutonierii au început să se agite, dând pinteni cailor şi ordonând „fuga marş”. Alergau soldaţii, cu armamentul lor greu, dar tot cu capul spre dreapta. A fost una din acţiunile

bine inspirate şi reuşite. Apoi mi-au apărut în minte alte şi alte episoade, unul alungându-l pe celălalt, până ce am adormit într-un somn neliniştit şi chinuitor...

M-am trezit brusc. Nu mi-am dat seama de ce. Eram pe jumătate adormit, capul îmi vâjâia, nu vedeam clar. M-am ridicat într-un cot. Apoi am auzit un strigăt sfâşietor, plin de durere, care m-a făcut să tresar. Blocul era în plină fierbere. În cuşca alăturată, cu faţa în jos, zăcea Milos, mai bine zis se zvârcolea, şi la fiecare mişcare, la fiecare spasm striga sfâşietor, apoi gemea. Din gură îi ieşeau cuvinte nedesluşite. S-a mai zvârcolit în dureri cumplite câteva minute, apoi s-a lăsat liniştea, o linişte apăsătoare, grea ca lespedea de mormânt. Deşi în jurul cuştii lui erau strânşi zeci de oameni, era o linişte mormântală, încât se putea auzi şi bâzâitul unei muşte. O modestă manifestare de solidaritate antifascistă a celor din bloc faţă de victimele SS-ului.

Greu, abia păşind, m-am apropiat şi eu de cuşca lui Milos. Faţa îi era desfigurată de durere. Din colţul gurii i se prelingea o dâră de sânge. Oamenii mi-au făcut loc. În jurul lui se agitau Jean, Mitea şi Zoli. Înmuiau cârpe în apă rece şi îi puneau comprese pe cap, pe ceafă, dar îndeosebi pe fundul gol. Ce mi-a fost dat să văd m-a zguduit până în adâncul inimii. Parcă ar fi fost scobit cu un cuţit. Dungile paralele, înşirate simetric una lângă alta, provocate de loviturile de nuiele, semănau cu nişte scobituri făcute de o daltă de sculptor. Rănile erau adânci. Carnea vie atârna în zdrenţe. Atunci am avut prilejul să văd pentru prima oară ce înseamnă la Buchenwald să primeşti „douăzeci şi cinci”.

Cei din Bunker se pricepeau să aplice asemenea pedepse care să schilodească şi să provoace traumatisme psihice grave, vrând astfel să bage groaza în deţinuţi. Se spunea că Gorila se pricepea de minune să nimerească permanent în acelaşi loc, până ce se forma un şanţ tăiat în carne vie, ca brazda de plug într-o ţarină moale de primăvară.

Peste o zi, Milos mi-a relatat cu un dureros lux de amănunte istoria acestei întâmplări, din păcate nu ieşită din comun la Buchenwald. Îmi povestea cum în camera cu ciment pe podea – în care în primul rând a observat cele două găleţi

pline cu apă – a fost legat şi întins pe o masă, nu înainte de a fi însă dezbrăcat la piele. Erau trei călăi în cameră, un ofiţer cu vesta deschisă, Gorila şi încă unul în cămaşă cu mânecile suflecate. A auzit întâi cum Gorila încearcă în aer vergile, care şuierau ca nişte şerpi veninoşi. Apoi a simţit prima lovitură, ca un trăsnet, a doua, parcă cineva l-ar fi lovit cu putere în moalele capului, a treia, ca un cuţit în inimă. Apoi... era gata-gata să urle ca să se mai uşureze, dar n-a vrut să le dea satisfacţie bestiilor. Îşi muşca buzele cu atâta forţă, încât la un moment dat şi-a simţit gura sângerând. Nu ţipa şi asta îi întărita şi mai mult. SS-iştii obişnuiau să pună deţinutul să numere în timp ce primea loviturile, dar el n-a numărat. Gorila s-a înfuriat. A numărat SS-istul, dar greşea voit, aşa că începea mereu să numere de la început. Când trupul lui Milos n-a mai reacţionat nicicum, careva a turnat peste el o găleată cu apă.

Cu Milos, inginer constructor ceh foarte cult, inteligent, SS-iştii, după cum mi-a povestit el, aveau o veche răfuială. Însăşi prezenţa sa în acest nenorocit bloc 64 era rezultatul acestei răfuieli. Milos avea o soţie frumoasă şi doi copii. Acasă la el trăise o viaţă liniştită, armonioasă. Familia, munca, muzica erau marile sale pasiuni. Simpatiza tot ceea ce dă omului demnitate, ce îi înfrumuseţează viaţa, tot ce dă noţiunii de om un conţinut mai profund. Era un om cu vederi progresiste fără să fi fost un militant. „Era mai comod să simţi decât să activezi”, mi-a spus el.

După atentatul împotriva Gauleiterului Heydrich a fost şi el arestat, ostatic, iar apoi deportat la Buchenwald. Încă din primele zile trăite la Buchenwald, trecând prin focul purgatoriului, acest om tăcut şi liniştit şi-a dat seama că pasivitatea este egală cu capitularea, că nu există drum de mijloc, fiindcă nu poţi să stai închis în turnul tău de fildeş atunci când tot ce-i omenesc se scufundă şi se năruie în jurul tău, că responsabilitatea fiecăruia pentru tot ce înseamnă oprimarea omului este cea mai mare problemă a generaţiei noastre. A înţeles că fascismul, sub toate formele sale, înseamnă distrugerea civilizaţiei, înseamnă împingerea omului înapoi la stadiul în care forţa şi brutalitatea constituiau

legea atotstăpânitoare. A învăţat că a sta pasiv faţă de ciuma brună înseamnă o crimă. La această concluzie nu l-a împins numai nenorocirea sa personală, nu l-a condus numai patriotismul său înflăcărat, ci şi simţul de dreptate, umanismul, dragostea sa faţă de oameni.

Într-un moment de confesiune – aici simţeai câteodată nevoia să-ţi descarci sufletul, să-ţi faci bilanţul vieţii – mi-a povestit cum încă cu mult înainte de a fi arestat şi-a dat seama că fascismul înseamnă mormântul civilizaţiei.

În lagăr, unde funcţiona un puternic grup naţional de rezistenţă cehoslovac, procesul de maturizare a conştiinţei sale s-a desfăşurat, cum era şi firesc, accelerat. Drumul spre mişcarea de rezistenţă a fost drept şi scurt. Situaţia sa materială bună de acasă, concepţiile anterioare n-au fost o piedică în acest drum.

A primit „botezul focului” în bătălia specifică, dusă aici la Buchenwald, în împrejurări care erau să-l coste viaţa. Cu ajutorul tovarăşilor de luptă de la Effektenblockul* SS-ului se sustrăgeau sistematic obiecte de îmbrăcăminte şi încălţăminte în vederea salvării deţinuţilor şi pregătirilor pentru ziua cea mare a eliberării, care aici, la Buchenwald, reprezenta un crez de neclintit. Aceasta se făcea atunci când rufăria murdară era adusă la spălătorie, iar din blocul cu efecte se lua rufăria curată. Într-o zi, o iscoadă a SS-ului se pare că a observat ceva. Fapt este că Milos nici n-ajunsese bine cu bunurile preţioase la blocul său din lagărul mare, unde locuia pe atunci, că şi-au făcut apariţia un plutonier şi trei soldaţi SS. Unul dintre soldaţii SS l-a luat pe Milos de guler şi i-a ordonat: „Imediat predă efectele furate”. Toţi din jur au rămas încremeniţi. O asemenea cădere nu se ştia unde se putea opri, ce consecinţă va avea. De acest lucru şi-a dat perfect de bine seama şi Milos încă din primul moment. Calm şi hotărât, într-o nemţească perfectă, a răspuns că nu cunoaşte nimic despre efectele ridicate în plus. Douăzeci de zile a fost ţinut la arest şi chinuit. Când s-a reîntors în bloc parcă era numai umbra lui. A fost îngrijit cu afecţiune şi încetul cu încetul şi-a recăpătat puterile. A început iarăşi să îndeplinească câte o sarcină în mecanismul ilegal, nu prea

importantă, deoarece era de presupus că SS-iştii nu s-au împăcat cu eşecul în cazul Milos. Prin grija tovarăşilor de la Schreibstube, ca să i se piardă urma a fost mutat din bloc în bloc, iar de trei luni se afla în imensul bloc 64, care, nefiind, în principiu, bloc de muncă, ci mai mult un bloc de tranzit, avea mai puţin contact cu SS-iştii.

După cum am aflat mai târziu, în ziua aceea fatală pentru Milos – când i s-au aplicat cele 25 de lovituri –, el primise însărcinarea riscantă de a transmite unui deţinut din atelierele de optică o convocare pentru o întâlnire care trebuia neapărat să aibă loc în aceeaşi zi. În lagărul mare, în timpul zilei puteai circula fără risc numai cu echipele de serviciu, care transportau alimente. Or, bucătăria era relativ departe de baraca de optică. Totul s-ar fi sfârşit cu bine dacă n-ar fi nimerit acolo, după ce el a ajuns la destinaţie, o patrulă SS, care l-a arestat. La arest Gorila l-a recunoscut şi a rânjit la gândul că aici se poate răfui zdravăn cu el. „Bine ai venit cehule, demult nu te-am văzut. O să am eu grijă ca în cel mai scurt timp să tăifăsuieşti cu îngeraşii”, i-a spus el. Aşa ar fi fost dacă ofiţerul prezent, care între timp îi cerceta fişa de cartotecă, n-ar fi observat că este vorba de un inginer constructor. „Lasă-l! a ordonat. Cred că s-a lecuit pentru o viaţă, iar noi avem nevoie de ingineri constructori”. Şi în timp ce Gorila, prefăcându-se că nu aude nimic, continua să lovească cu sadism, Milos auzea vorbe parcă venind de departe, de foarte departe: „Lasă! Acest porc ne mai poate fi de folos”. Tovarăşii se aşteptau ca la microfon să se anunţe „Transportorii de morţi la poartă”. Dar sinistra chemare n-a fost rostită.

În baracă, văzându-l cum se zbate în dureri, mi-am amintit de primele noastre întâlniri. Chiar în ziua când ne-am cunoscut şi încă nu ştiam nimic despre el, m-a captivat cu inteligenţa şi cultura sa. La prima întâlnire l-am găsit înconjurat de mai mulţi deţinuţi, cărora le vorbea despre faptul că istoria omenirii are la bază o înlănţuire de idei şi acţiuni profund umane care converg spre acelaşi punct, lupta împotriva neomeniei. Mi s-a părut că şi-a permis prea mult în raport cu pericolele care ne pândeau, dar, uitându-mă mai

atent, am văzut în jur că sunt numai deţinuţi politici. Părea un dascăl sfătos, ale cărui cuvinte erau un îndemn la o viaţă pură. Aşa pur l-am păstrat în amintire.

În bloc, în momentele cele mai tragice, se petreceau lucruri care te impresionau prin omenia lor profundă şi te făceau să simţi prin toate fibrele că aparţii marii şi nobilei specii umane. Cum stăteam acolo în jurul lui Milos, un student olandez, un vlăjgan, s-a aplecat şi l-a sărutat. Era în acest gest atâta omenie, că ne-a făcut să încremenim pe moment. Apoi am fugit cu toţii la locurile noastre. Se anunţa apropierea Blockführerului. Zbiera cât îl ţineau puterile: „Alles antreten”. Viaţa de lagăr îşi continua mersul „normal”. Milos a fost lăsat în seama mea, care, fiind de serviciu noaptea, aveam câteodată dreptul să rămân în bloc ziua. Când şi-a revenit şi m-a văzut, mi-a şoptit abia perceptibil: „De data aceasta am crezut că nu mai scap”.

Joi. Altă zi de detenţiune! La apel, numărul morţilor din bloc a atins o cifră record: nouăsprezece. Aşa cum era dispoziţia, morţii au fost „încolonaţi” cu cei vii. Ca de obicei erau aşezaţi la o margine a coloanei, astfel ca să poată fi număraţi.

În ziua aceasta, apelul s-a prelungit mult. A durat mai mult decât erau obişnuiţi cei din blocul 64. Să fi fost cel puţin trei ore cât am stat în frigul de decembrie. Cu toţii cunoşteam deja argumentul că „nu corespunde numărătoarea cu evidenţa”, cunoşteam acest pretext sinistru, invocat de fiecare dată pentru a grăbi sfârşitul altor deţinuţi.

În răstimpul apelului, cei nouăsprezece morţi s-au congelat de-a binelea, devenind în înţepenirea lor parcă nişte figuri fantastice. Aceste corpuri, atât de uşoare cât timp viaţa mai pâlpâia în ele, deveniseră acum, când trebuiau să fie transportate la crematoriu, grele ca plumbul.

După apel, înainte de a porni cu morţii spre crematoriu, ne-am aplecat capetele şi ne-am descoperit, păstrând în acest fel, ca întotdeauna, un moment de reculegere pentru cei dispăruţi. Neavând la dispoziţie mijloace pentru transportarea morţilor, de obicei fiecare mort era dus la crematoriu de câte doi deţinuţi. Era o coloană sinistră. Un deţinut ţinea mortul de

mâini, altul de picioare. Nu era o muncă uşoară nici fizică, nici psihică. Greutatea mortului întrecea posibilităţile celor doi deţinuţi lihniţi şi sleiţi de puteri. Eforturilor fizice li se adăuga greutatea ce le apăsa sufletul şi gândul că-n orice zi puteau fi transportaţi în acelaşi fel. Triunghiurile roşii de pe hainele vărgate ale morţilor indicau apartenenţa lor la multe naţiuni din Europa. Erau de asemenea patru evrei cu triunghiuri galbene (deportaţii evrei care nu fuseseră aduşi în lagăr ca deţinuţi politici, ci din motive rasiale erau obligaţi să poarte ca semn distinctiv un triunghi galben).

Am fost primul care am intrat în bloc după terminarea apelului şi trimiterea morţilor spre crematoriu. Cum am păşit pragul, era să fiu doborât de un deţinut, străin de bloc, care se furişa fugind în încăpere. Era sleit de puteri. Se vedea că fugise mai mult. Pe triunghiul său roşu era scris însemnul naţiunii spaniole. Din cauză că nu purta îmbrăcămintea convenţională vărgată, mi-am dat seama că provine din lagărul mare. De altfel numărul mic de pe pieptul său indica faptul că deţinutul făcuse demult cunoştinţă cu grozăviile lagărului. Vorbea repede, privea disperat în jur, iar eu nedumerit la el, deoarece nu înţelegeam nimic din ce spunea. S-a uitat la triunghiul meu roşu, la însemnul Ru, apoi m-a prins de mână şi m-a tras repede spre colţul încăperii, unde paturile înalte cu patru etaje lăsau umbre. Jean... Jean... „los”... Mai mult instinctiv am înţeles că nu-i timp de explicaţii, că imediat trebuie să-l pun în legătură cu Jean.

M-a cuprins şi pe mine o neliniştе. Mi-am dat seama că este vorba de ceva deosebit, de un lucru grav. Respectivul doreşte să se întâlnească cu Jean, mi-a străfulgerat prin minte. N-am găsit pe nimeni în camerele deţinuţilor cu funcţii, în schimb, fugind spre ieşire, m-am izbit de Zoli. După o secundă de reţinere i-am povestit totul în grabă, abia răsuflând. Câteva minute după aceea Zoli s-a întors cu Jean. Din păcate, în acest răstimp spaniolul a mai fost observat şi de alţii, ceea ce, desigur, a provocat neliniştе. A urmat o scurtă convorbire între cei doi, apoi o discuţie în camera Blockältesterului. Spaniolul trebuia ascuns de urgenţă în bloc. „O să ajuţi şi tu” – mi-a spus Jean. Cuvintele lui Jean vădeau hotărâre, păreau

chiar milităroase. Apoi a ordonat ca toţi să iasă din bloc, pretextând că vrem să controlăm îmbrăcămintea oamenilor, urmând să încercăm a procura pentru cei mai slab îmbrăcaţi o îmbrăcăminte mai bună. Argumentul nu părea verosimil. Cei mai mulţi dintre deţinuţi erau convinşi că este vorba de cu totul altceva şi au acceptat benevol. Un mic număr a fost constrâns. Au fost scoşi din bloc şi cei bolnavi. În câteva minute încăperea s-a golit. Acţionam repede, după indicaţiile lui Jean. Lângă lada mare cu nisip, aşezată între camerele deţinuţilor cu funcţii din bloc, şi priciul etajat, unde se găsea şi cuşca mea, am aşezat câteva pături. Cu lopeţi pregătite pentru caz de incendiu am golit conţinutul lăzii. Spaniolul s-a băgat în ladă. Aerul îl primea prin crăpătura care era spre perete. A fost acoperit cu o pătură, apoi cu un strat de nisip, care a fost netezit cu grijă. După felul în care acţionau Jean şi Zoli mi-am dat seama că acest loc mai fusese folosit şi altă dată ca refugiu.

Mă uitam la ladă, care îşi lua înfăţişarea obişnuită şi mă întrebam cât poate rezista un om într-o asemenea poziţie în condiţii normale. Dar în condiţiile Buchenwaldului? O oră-două, şi apoi ce va fi? Ce se va întâmpla cu acest om, care din primul moment, de la prima întâlnire se impunea ca o personalitate? Ce urgie se va dezlănţui dacă va fi prins? La ieşirea din bloc, criminalul Albert şi grupul lui format din deţinuţi de drept comun germani se uitau în batjocură la noi.

Cum mă frământam cu aceste gânduri şi făceam sforţări pentru a ascunde legăturile cu nisip sub paturi, Mitea a deschis uşa blocului şi numai atâta a putut rosti: „schnell”! Am înţeles marele pericol care ne pândea. Am fugit cu toţii în diferite colţuri ale blocului şi am început să cotrobăim printre paturi, prefăcându-ne că facem un control general al curăţeniei.

Uşa mare a blocului s-a deschis brusc ca scuturată de un viscol năprasnic. În prag au apărut trei soldaţi SS şi un ofiţer.

— Blockältester, hier! zbiera ofiţerul ca un apucat.

Jean s-a prezentat reglementar. Să fi fost ceva în privirea lui Jean, sau instinctul de copoi al SS-istului l-a făcut să se uite la responsabilul blocului lung, iscoditor şi chiar batjocoritor! Îl

fixa drept în ochi când îi vorbea. „Căutăm un ticălos de spaniol ca să-i rupem oscioarele în bucăţi. A fost văzut fugind spre Zeltlager. Tu, fireşte, nu ştii nimic despre el!”.

Privirea SS-istului străpungea ochii lui Jean, doar, doar va descoperi ceva. Ce putere morală, ce credinţă de oţel a trebuit să aibă acest om dacă el a reuşit să stea în continuare neclintit, în poziţie de drepţi reglementară şi să răspundă fără nicio vibraţie suspectă în voce: „Nu cunosc nimic despre spaniol. În bloc la noi n-a intrat”.

Pentru un moment ofiţerul SS a fost derutat, apoi a ordonat soldaţilor să caute.

Controlul a început în partea opusă a blocului. Erau cercetate toate locurile acestui fost grajd imens. Pe măsură ce zgomotul căutărilor se apropia, creştea neliniştea mea. Dacă ajung până la patul meu, mă gândeam, neapărat dau de legăturile cu nisip, iar restul e uşor de imaginat. Probabil am pălit. Jean îmi făcea semn din ochi să mă liniştesc. Dar pe faţa sa descopeream totuşi o undă de nelinişte, parcă spunea că, din păcate, vom muri în chinuri groaznice, vom muri împreună cu spaniolul. Jean stătea în poziţie de drepţi, în aparenţă calm, aşteptând deznodământul fatal. Părea îngândurat. Apoi tot aşa calm, dar milităros, s-a adresat ofiţerului: „Am onoarea de a raporta domnului Sturmführer* că adineauri am văzut un om fugind de pe deal în jos”. Era o încercare disperată cu puţine şanse de reuşită. Dar instinctul de animal de pradă al SS-istului şi dorinţa de a se putea năpusti asupra celui hăituit au fost mai tari decât raţiunea lui. Înjura: „Puturos de francez, nu ţi-ai putut deschide pliscul mai devreme. Hai! repede, repede!” – a strigat el soldaţilor, şi cu mişcări grăbite au pornit spre blocurile învecinate. Pe faţa lui Jean au început să curgă broboane de sudoare.

Trebuia acţionat, în continuare, rapid. Eram convinşi cu toţii că, negăsindu-l pe spaniol, patrula se va întoarce. Un mare pericol plana asupra capetelor noastre. Nisipul trebuia neapărat să dispară. Dar cum? Şi dacă se întorc cu un câine? Aici în lagăr oamenii erau obişnuiţi şi cu înfrângeri, cu situaţii disperate, când stăteai neputincios în faţa fiarei fasciste, care îşi sfârteca victima. Dar tot aici, la Buchenwald, a existat şi o

lege supremă – lupta până la ultima şansă. Mitea a venit cu o idee, şi el a şi organizat totul, până în cele mai mici amănunte.

„Păduchi, uite păduchi”, strigă Mitea. S-a ordonat despăducherea. Nimeni n-a protestat. Oamenii au fost dezbrăcaţi de rufărie, care a fost legată în pături şi pusă în apropierea patului meu – fapt ieşit din comun. O echipă formată din zece oameni căram primele legături spre Wascherei*. Gândurile galopau. Oare o să reuşim? Cum va fi deznodământul?

Despăducherea subită a stârnit bănuieli în rândul unor verzi*. Hiene ale lagărului, deşi nu ştiau nimic concret, erau convinse că se întâmplă ceva şi adulmecau. Faptul în sine – despăducherea în mijlocul săptămânii şi schimbarea rufăriei – ieşeau din comun. Prezenţa SS-iştilor în bloc, agitaţia noastră erau şi acestea indicii. Graba, explicam noi, se datorează fricii de a nu pierde rufăria curată. Dar toată rufăria era strânsă în apropierea camerei conducerii, ceea ce era o abatere de la regulă. Altădată operaţia se făcea în mijlocul sălii, pentru a nu infecta camerele. Apoi, prea mult trebăluiau cu legăturile de rufe oameni care normal nu se ocupau cu aşa ceva. Privirile unora dintre verzi nu prevesteau nimic bun. Vedeam în ochii lor că au înţeles că agitaţia „roşiilor” ascundea ceva cu totul deosebit. Stăteau la pândă ca să-şi înhaţe prada. Dar prada nu s-a lăsat înhăţată.

Între timp lucrurile erau gata-gata să ia un curs tragic. Precum era de aşteptat, patrula SS s-a întors, de data aceasta şi cu un câine. Sângele ne-a îngheţat în vine. „Alles antreten” – zbierau SS-iştii. Din toate încăperile Zeltlagerului, oamenii au fost scoşi şi încolonaţi. „Unde este spaniolul?” – zbiera ofiţerul ca turbat. „Spaniolul a fost văzut fugind în direcţia aceasta; dacă nu-l găsim, vă ţinem aici până o să crăpaţi cu toţii”. Au început exerciţiile... Sus... jos... sus... jos... ne lăsam pe vine, gâfâiam. Sus... jos... sus... jos... de zece, de multe zeci de ori. Unii cădeau în glodul îngheţat. Sus... jos... abia mai răsuflăm. Tot mai mulţi oameni rămâneau lipiţi de pământ, riscând lovituri de cravaşă şi de bocanci. Lângă mine Milos abia mai răsufla. „Ţine-te, ţine-te! Trebuie să te ţii”, mă

gândeam. Am văzut faţa sa martirizată, care voia să zâmbească, uitându-se la mine, dar nu reuşea. Mă privea cu milă parcă vrând a spune: „Tu mă îndemni să rezist, dar frageda ta tinereţe e mult mai vulnerabilă”. Aşteptam din moment în moment să aud un urlet din bloc şi să se producă iremediabilul.

Ofiţerul ne-a lăsat câteva minute în pace. Cred că tremuram de tensiune nervoasă, căci Milos se uita la mine foarte ciudat. Ochii îi ţineam aţintiţi pe uşa blocului. Însă din când în când îl iscodeam pe Ludwig, pe acel Volksdeutsche* „verde” înrăit, care incontestabil avea relaţii cu SS-ul. Asupra lui mi s-a atras atenţia încă din primele zile după sosirea în bloc. A fost caracterizat ca elementul cel mai periculos, cel mai şiret, lacom, o bestie care ar fi fost în stare de orice pentru cel mai modest avantaj căpătat de la SS.

Mă uitam la el, aşteptând în fiecare moment să iasă din rând şi să-şi expună bănuielile asupra noastră. Atunci nu cunoşteam încă psihologia acestor criminali, acestor decăzuţi, nu ştiam că simţind forţa „politicilor” din lagăr, numai în cazuri cu totul deosebite şi în general constrânşi de împrejurări, ei se ridicau făţiş împotriva deţinuţilor politici; aceasta era atmosfera de la Buchenwald. Pe de altă parte, aceste brute se puteau prezenta în faţa SS-iştilor numai cu informaţii certe. Or, în situaţia cu spaniolul, ca şi în alte situaţii, în afară de noi, câţiva, nimeni nu ştia nimic, bunăoară nici chiar cei care dăduseră o mână de ajutor la căratul nisipului. Aşa că „verzii” din blocul 64 stăteau „cuminţi”.

La apel, sub tensiune nervoasă, am simţit la un moment dat că puterile încep să mă părăsească şi am căzut. Mi-am revenit însă brusc şi astfel am scăpat de loviturile cravaşei şi ale bocancilor SS-iştilor. În uşa blocului am văzut apărând mai întâi câinele apoi patrula condusă de ofiţer. Imposibilul deci nu s-a produs. Nici astăzi nu pot înţelege cum de s-a întâmplat ca un câine dresat pentru vânătoarea de oameni să nu fi simţit prezenţa unui om. Spaniolul a scăpat şi am scăpat şi noi. O greutate de plumb mi-a căzut de pe inimă.

Ofiţerul SS turba de furie. Muştruluia pe soldat că nu continuu cu noi exerciţiile. Sus... jos... sus... jos... o sudoare

rece curgea de pe frunţile noastre. Pornind spre celălalt bloc, ofiţerul zbiera: „Până ce nu-l găsim pe spaniol, aşa o să vă meargă” şi trăgea înjurături. Unii cădeau. Erau bătuţi crunt şi călcaţi în picioare. Cât de dureros era să te uiţi la aceste feţe mânjite de sânge şi glod, feţe batjocorite, care-ţi aduceau aminte de rănile adânci pricinuite conştiinţei umane.

Credeam că acum într-adevăr „ne ia dracu”, deoarece SS-istul zbiera şi nu se lăsa. Atunci, prin microfon, patrula a fost chemată la poartă. S-a ordonat poziţie de drepţi. Gâfâiam cu toţii. În ochii noştri licărea bucuria bătăliei câştigate. Aşteptam cu inima strânsă plecarea patrulei SS. Eram fericiţi la gândul că totuşi am reuşit să-l salvăm pe spaniol. Reuşisem să apărăm reţeaua ilegală a lagărului, care într-un punct era gata-gata să se rupă.

Mai târziu am aflat că şi în această ocazie tovarăşii de luptă de la Schreibstube şi crematoriu şi-au făcut datoria. Numărul care la Buchenwald a însemnat un militant spaniol, un fost luptător din Brigăzile internaţionale, a fost găsit scris cu creion chimic pe braţul unui mort, care a fost incinerat. Unii din Kommandoul la care lucrase el au şi recunoscut în mort pe „fostul lor tovarăş”. După cum se zvonea, anumite îndoieli existau printre SS-işti în legătură cu identitatea lui. Dar totuşi nu i-au dat prea mare importanţă.

După scurt timp conducerea blocului a fost chemată urgent la poartă. Jean, Mitea şi Zoli, cu paşi alergători, s-au îndreptat spre intrare.

Eu mă ocupam de Milos, al cărui organism fusese pus la grele încercări. Se părea că se stinge. Rănile pricinuite de torturi se vindecau greu. Faţa îi era lividă, dar trăsăturile parcă trădau o linişte sufletească. Se uita la mine cu duioşie. Spunea că îl impresionează tinereţea mea. A încercat să zâmbească. În timp ce îl pansam, îmi spunea: „Să ştii că până la urmă tot noi vom învinge. Noi, oamenii, care iubim viaţa, care respectăm demnitatea umană.” A vorbit mult, mult despre viaţa sa, apoi ne-a întors spatele. L-am mângâiat pe spate şi pe cap şi am ieşit din bloc. În momentul acela, Jean, Zoli şi Mitea intrau pe poarta de sârmă împletită, care despărţea lagărul mic de Zeltlager, cu un grup de vreo două

sute de deţinuţi. Unii abia îşi târau picioarele grele ca plumbul. Erau într-o asemenea stare fizică şi psihică, încât ordinea reglementară n-a putut fi respectată. De data aceasta n-au mai fost rânduri, n-a mai fost încolonare. Oamenii aceştia fuseseră hăituiţi pe jos, în plină iarnă pe distanţe de zeci de kilometri, subalimentaţi şi îngroziţi de spectrul morţii. Au pierit cu miile, dar unii, contrazicând toate legile logicii, au supravieţuit totuşi. Din mii şi mii de oameni câţi au fost evacuaţi din lagărele hitleriste din est în urma înaintării trupelor sovietice, rămăşiţe au sosit şi la Buchenwald. Au ajuns în blocul 64 deoarece lagărul mic – lagărul carantină – era supraîncărcat şi pur şi simplu nu era unde să-i încartiruiască. „Transportul" era format în principal din evrei din Ungaria şi din partea de nord a Transilvaniei, vremelnic ocupată de horthişti, dar erau şi polonezi, cehi, olandezi şi ruşi.

Eram conştienţi cu toţii că prezenţa în bloc a încă două sute de oameni va crea o seamă de probleme. Prima grijă a fost să-i ferim de frigul iernii. Mitea şi Zoli strigau: „Toată lumea în bloc". Aceşti nenorociţi, sleiţi de puteri, distruşi sufleteşte, obişnuiţi cu „tratamentul" din alte lagăre, n-au înţeles la început despre ce este vorba. Ei ştiau că deţinuţii cu funcţii bat, omoară, de multe ori nu se deosebesc cu nimic de SS-işti. Uimirea lor a fost şi mai mare atunci când Jean, Blockältesterul, a ordonat ca cei vechi să se mai restrângă şi să facă loc noilor veniţi. Pe multe feţe se putea citi sentimentul de destindere, de uşurare, de încredere, iar atunci când, în sfârşit, s-au putut aşeza sau culca – chiar optimism. Brusca schimbare a stării sufleteşti la cea mai mică aparenţă de modificare a lucrurilor în bine era ceva obişnuit în lagăr. Oamenii erau înclinaţi să amplifice în sens favorabil dimensiunile situaţiei lor. Ce dureroasă era însă trezirea la realitate... Repartizarea deţinuţilor nou veniţi pe locuri de dormit a constituit o problemă complicată şi n-a fost uşor de rezolvat. Dacă majoritatea, în primul rând deţinuţii politici, la primul apel lansat în acest sens au eliberat câte un loc pentru noii veniţi, o parte mică dintre deţinuţi, în special dintre „verzi" n-au vrut să sacrifice nimic din culcuşul lor. Faţă de

unii nu mai folosea vorba. În unele cazuri a fost necesară şi forţa.

De multe ori m-am întrebat ce caută „verzii” în lagărul Buchenwald? însăşi viaţa din lagăr mi-a dat răspuns. Criminalii de rând, care-şi pierduseră fizionomia umană, constituiau o rezervă pe care SS-ul conta pentru zdruncinarea solidarităţii deţinuţilor antifascişti.

Cina a decurs în dezordine. Cei mai mulţi dintre noii veniţi se îmbulzeau în jurul cazanului. Erau obişnuiţi din lagărele hitleriste de unde veneau să obţină mâncarea numai luptând. „Verzii” din bloc au încercat să profite de această dezordine şi să ia raţii de pâine în plus. Dar Mitea, care avea ochiul deja format pentru a descoperi imediat pe cel care încerca să atenteze la bucata de pâine a altuia, i-a prins. La sfârşit conducerea blocului s-a pomenit că i-a rămas un mare număr de raţii. Au început căutările, cercetările. În cel mai scurt timp ne-am dumirit. Oamenii din noul transport erau atât de sleiţi de puteri, că nici bucata de pâine mult preţuită nu a reuşit pe o parte din ei să-i ţină treji.

Umblam prin bloc şi trezeam oamenii. Erau risipiţi peste tot şi pierduţi într-un somn care semăna mai mult a stare de letargie. Degeaba îi scuturam: îşi deschideau ochii, se uitau, dar atât. „Scoală-te – spuneam câte unuia –, se împarte mâncarea. Ţi se va lua pâinea!” Omul nu schiţa niciun gest. Îşi aşeza capul înapoi pe pământ şi continua somnul său adânc.

După apelul de seară am fost chemat în camera lui Jean. Erau prezenţi Zoli şi Mitea. Jean vorbea cu un timbru estompat, iar vocea îi vibra de o oarecare emoţie: „Avem o problemă greu de rezolvat. Spaniolul trebuie să fie scos din bloc, însă în aşa fel ca nimeni, înţelegeţi, nimeni să nu observe nimic”. Planul a fost repede elaborat, urma să fie pus în aplicare astfel încât să nu intervină nicio complicaţie. Jean ne-a explicat că totul trebuie să se petreacă până ce mai e forfotă în bloc. Zoli a părăsit încăperea şi în scurt timp s-a întors raportând lui Jean: „Am pregătit totul”.

Se părea că lucrurile vor decurge bine.

Un scurt circuit provocat şi... în jurul lăzii într-o secundă au

fost aruncate pături. În întuneric Jean l-a îndemnat pe spaniol să se scoale iute, dar acestuia trebuie să-i fi fost teribil de greu, deoarece mai întâi n-a făcut nicio mişcare. Apoi totuşi s-a ridicat, a păşit, şi în urma lui s-a auzit uşa camerei lui Jean. Acolo îl aştepta o vestă cu noul său număr. Lada a fost pe loc aranjată. Totul s-a petrecut în câteva secunde.

Între timp, într-un colţ al încăperii s-a aprins un chibrit. Lumina chibritului ne îndemna la grabă. În bloc se auzeau vociferări. Profitând de întuneric, Jean, prin uşa deschisă a camerei, îl îndemna pe spaniol: „repede, repede”. Parcă avea presimţiri proaste. „Mergi cu el şi scrutează cu atenţie întunericul. Vezi să nu i se întâmple ceva”, mi s-a adresat în şoaptă. Până la ieşire să fi fost treizeci de paşi, dar mi s-au părut o mie. Păşind înainte lângă peretele blocului, pipăiam cu atenţie în întuneric, ca să nu mă izbesc de cineva. Când am ajuns în faţa uşii mari a blocului, care era întredeschisă, în lumina difuză strecurată din curte am văzut silueta deţinutului de drept comun Ludwig. Era să încremenesc. Când în spatele meu spaniolul s-a furişat în curte, Ludwig a încercat să se ia după el. Fără să mă gândesc la consecinţe, mai mult instinctiv, m-am aruncat asupra acestei namile. Era gata să se descotorosească de mine, dar, căzând la pământ, am reuşit să mă agăţ de un picior de-al lui. Ludwig încerca să scape de mine, lovindu-mă cu piciorul liber. Lovitura mi-a crăpat buza. Am simţit ceva uşor sărat în gură. Sânge. Dar în acelaşi moment Zoli, Mitea şi alţi tovarăşi erau deja lângă mine, imobilizând individul turbat de furie din cauză că nici de data aceasta nu reuşise să procure dovezi împotriva noastră.

Vineri. Era încă noapte când am fost deşteptaţi. Blockführerul, însoţit de patru soldaţi SS „îndemnau” la apel lovind cu cravaşa în dreapta şi în stânga. În uriaşa încăpere, care de data aceasta adăpostea un număr mai mare de deţinuţi decât în mod obişnuit, era o atmosferă grea, apăsătoare. Oamenii erau încă prea sleiţi ca să dea curs fără ezitare îndemnului brutal al SS-iştilor. În mintea noastră stăruia convingerea că cei vizaţi sunt în primul rând noii veniţi.

Pătrunşi parcă de o presimţire sinistră, aceştia se mişcau alene, preferind să se lase loviţi. Când s-a îngroşat gluma şi ne-am dat seama că deţinuţii sunt expuşi unor represalii extreme, Jean, Mitea, Zoli, eu şi alţi tovarăşi am început să-i sfătuim să iasă cât mai repede în curte. „Hai, hai”, îi îndemnam într-una pe cei cărora, frânţi de oboseală, le cădeau capetele înapoi pe pământ. SS-iştii deveniseră mai nerăbdători. Loveau unde nimereau. În sală se auzeau strigăte de durere.

M-a străfulgerat un gând. Ce-i cu Milos? Milos se simţise foarte rău de cu seară. Oare putea ieşi la apel? Dar şi alţii s-au gândit la dânsul. L-am văzut păşind greu spre ieşire, sprijinindu-se de umerii lui Mitea. Faţa lui lividă mă îngrijora.

În sfârşit, cu chiu cu vai, au reuşit să înceapă un apel lung şi chinuitor. Stelele erau stinse demult pe cer când Blockführerul termină numărătoarea... Bilanţul: douăzeci şi patru de morţi, în primul rând dintre cei nou veniţi. Doi dintre ei se prăbuşiseră chiar în timpul apelului. Aceasta a fost de fapt numai pregătirea. Stăteam încă încolonaţi când a apărut o patrulă numeroasă SS cu câini. S-au strigat numerele celor nou veniţi. Uniţi cu alte grupuri de nou veniţi, care fuseseră repartizaţi pentru înnoptat în celelalte blocuri, însoţiţi de loviturile SS-iştilor şi de lătratul câinilor aceştia au început să urce panta tristă şi dezolantă a lagărului Buchenwald. Erau tare disperaţi. Ne uitam la ei cu inima strânsă. Ne dădeam seama cu toţii că aceste epave nu mai sunt în stare să facă faţă nici celor mai mici încercări. Jean era deosebit de frământat, şi la un moment dat a trebuit chiar să-l liniştim. Avea remuşcări că n-a reuşit să facă nimic în interesul acestui grup. N-a avut timp nici să cunoască pe careva dintre cei sosiţi şi nici să pună în mişcare reţeaua care avea menirea de a salva oamenii. Prea ne-au luat prin surprindere. După plecarea lor, Jean a aflat unele date despre aceşti oameni. Nu! Nu era vorba de un „transport” destinat a fi exterminat pe drum, ci pentru muncă la cariera de piatră – Steinbruch*. Ce a însemnat faimosul şi sinistrul Steinbruch aveam să simt şi pe pielea mea.

Cum stăteam de vorbă cu Jean a apărut Mitea. Gâfâind

înspăimântat. În privirea sa se putea citi că se întâmplase ceva. „Groaznic...! groaznic...!”, repeta întruna, ca omul care şi-a pierdut minţile. Şi-a acoperit faţa cu mâinile, repetând întruna: groaznic şi mişcându-şi capul maşinal. Trebuia să se fi întâmplat ceva cu totul ieşit din comun dacă acest om, altădată atât de calm, a fost adus în această stare. Parcă-şi pierduse minţile. Jean l-a prins de umeri şi l-a scuturat zdravăn ca pe unul pe care vrei să-l deştepţi dintr-un somn adânc. „Vino-ţi în fire şi spune odată ce s-a întâmplat!”, îl îndemnam. Dar Mitea, ca un somnambul, fără să ne spună o vorbă, a ieşit din bloc, şi noi după el.

S-a îndreptat spre latrina aceea primitivă şi scârboasă, aşezată la câţiva paşi în dreapta blocului, încăpere lungă de vreo zece metri, care duhnea de departe şi care era locul unor amare suferinţe ale acelora care se stingeau de dizenterie, atât de frecventă în această parte a lagărului. De fapt, această latrină, ca şi cea din partea Zeltului, era o groapă mare, la marginea căreia, la o anumită înălţime, pe buturugi din lemn a fost fixat un par lung de grosimea unui pumn. Când am văzut pentru prima oară latrina m-am gândit: „Aşa arată civilizaţia hitleristă”. În această încăpere scârboasă, care într-o parte era deschisă, Mitea a intrat ţeapăn ca hipnotizat, îndreptându-se în partea opusă, unde erau aruncate nişte rogojini putrezite. Ce-am văzut în momentele următoare ne-a zguduit. Sub rogojină se găsea un mort din a cărui pulpă cineva tăiase în două locuri câte o bucată de carne. Am ameţit. În faţa ochilor mei îngroziţi dansa mefistofelic imaginea rănii.

Nu se poate descrie în ce stare sufletească eram.

Unde ai ajuns bietule om! În ce mocirlă te-a împins blestematul fascism! Alături de sentimentul de revoltă, de scârbă, am trăit durerosul sentiment al ruşinii, al groazei că omul poate decade chiar în acest hal.

Fapta n-a trecut neobservată. Dimpotrivă, vestea s-a răspândit cu iuţeala fulgerului. Deţinuţii s-au cutremurat la gândul celor întâmplate. Reacţia a fost violentă. Oamenii erau convinşi că făptaşul este un înnebunit de foame, şi aceasta îi făcea să blesteme şi mai mult lagărele hitleriste, fascismul.

Despre urmele adânci lăsate în sufletele noastre de această faptă m-am putut convinge când am intrat în încăpere. Privirea mi-a alunecat imediat spre patul lui Milos. În ultimele zile acest om îmi devenise şi mai drag. Suferinţele sale, inteligenţa, cultura sa, dar în mod deosebit umanismul său, crezul, gândurile sale cinstite despre viitorul omului m-au apropiat mult de el. În condiţiile lagărului, oamenii se ataşau mult mai repede şi mai profund decât în libertate. Afecţiunile cât şi antipatiile se conturau cu mult mai clar şi mai profund. Cum mă apropiam de patul său, mi-am dat seama imediat că a aflat despre cele petrecute. Faţa îi era pur şi simplu cadaverică. Mi-a făcut semn să mă aşez pe patul său. Tăceam amândoi. Forfota din bloc, preocupările cotidiene ale deţinuţilor păreau să fie departe, foarte departe de noi. Mi-a întins mâna, apoi a strâns-o. Mâna îi ardea ca şi sufletul. Am observat că se chinuie să spună ceva şi nu reuşeşte. Privirea-i pierdută şi-a îndreptat-o brusc spre mine. Digurile s-au spart şi cuvintele au început să năvălească. Auzindu-i vorbele de blestem şi revoltă, de ură şi credinţă, exprimând o puritate sufletească, îmi venea să urlu de durere că nu pot salva pe acest om. Vorbea şi-mi strângea mâna, iar eu simţeam că acest foc o să-l mistuie.

Stătea în pat cu ochii închişi. Părea că a adormit. Când m-am uitat însă la el mai atent am văzut că omul abia respiră. Îşi pierduse cunoştinţa. Am fugit să dau alarma la conducerea blocului. În câteva minute un medic deţinut i-a făcut o injecţie, care l-a readus. Dar medicul ne-a spus, cu capul plecat, să nu ne facem iluzii. Inima lui Milos nu mai putea face faţă unor noi încercări. Nu mai era nimic de făcut pentru el decât să încercăm să-i prelungim zilele.

Când a aflat vestea, Zoli a fost disperat. A ieşit din bloc fugind. S-a întors cu un deţinut politic ceh, părea să fi fost de la Schreibstube. Cehul s-a apropiat de patul lui Milos şi l-a întrebat: „Cum merge?...” întrebarea a fost banală, însă felul în care a rostit cuvintele acest om robust, cu pumnul cât capul unui copilaş, cu ochii blânzi, trăda multă gingăşie şi căldură sufletească. Pe buzele lui Milos a apărut un zâmbet, probabil datorită celor câteva cuvinte cehe rostite de acest

om, care şi în împrejurările acestea precare radia un optimism sănătos. Era doar o încercare de a zâmbi. Jean i-a adus un biscuit şi o bucată de ciocolată – păstrate cu grijă pentru asemenea ocazii – rugându-l să încerce să mănânce. Zâmbetul s-a întrerupt brusc şi s-a transformat într-o expresie de suferinţă. Cu mâna tremurândă a făcut un gest de respingere. Abia perceptibil a şoptit: „De prisos, dragii mei, e de prisos...”

Am primit sarcina să-l îngrijesc şi, dacă se întâmplă ceva, să anunţ imediat conducerea blocului. Fiind preocupat cu treburile din bloc, pe Milos l-am lăsat singur un scurt timp. Când m-am întors lângă patul său l-am găsit pe deţinutul olandez căruia îi spuneam „Van Dyck”. I se potrivea de minune noul său nume. Cum te uitai atent la el, remarcai că într-adevăr avea ceva din figura marelui maestru. Faţa sa rotundă, bărbia puţin alungită şi îndeosebi ochii aduceau mult cu cel al cărui nume îl căpătase datorită mie. De fapt Van Dyck al nostru fusese un miner olandez harnic, activist sindical, călit în bătălii de clasă. A fost arestat de Gestapo, apoi adus la Buchenwald mai mult ca ostatic, deoarece într-o frumoasă zi, o clădire a ocupanţilor a sărit în aer. Nimic nu s-a putut dovedi în legătură cu el! Însă, după cum am aflat, săvârşise isprăvi temerare în mişcarea de rezistenţă. Era prieten bun eu Milos datorită preocupărilor lor comune îndeosebi pentru muzică. Van Dyck vorbea înfierbântat şi gesticula, încerca să mă convingă despre procesul de renaştere al muzicii odată cu procesul de reînnoire a omului, după înfrângerea fascismului. Milos, cu o voce stinsă, îl liniştea: „Iarăşi te-ai aprins. Mai calm...” Dar Van Dyck continua înflăcărat: „Nu sunt autorizat să vorbesc în numele viitorului. Însă, după părerea mea, transformările vor fi mult mai profunde decât le poate prevedea un om...” Privirea îi căzuse asupra triunghiului meu roşu cu literele Ru. „Uite, bunăoară – continuă înfierbântat – patria acestui puşti. Prea puţini ştiu despre ea. Dar nu trebuie multă fantezie ca să-ţi dai seama că un popor şi un partid care au fost în stare să dea o asemenea lovitură fascismului în plină acţiune, unei maşini de război încă puternice, nu se vor opri la mijlocul

drumului. După părerea mea, în procesul de renaştere nu numai că se vor stinge mizeria şi sărăcia poporului român, ci se va naşte ceva nou. Eu îl numesc socialism. Tu poţi să-l numeşti înfăptuirea «utopiei» sau cum îţi doreşte inima. În acest proces de renaştere şi muzica va renaşte. Ea va fi mai aproape de inima oamenilor, va fi prilej de mai multe bucurii, va vorbi mai mult despre frumuseţile vieţii, despre visurile împlinite...” Se întrerupse brusc, parcă ruşinat: „Iată că mă faci şi poet la Buchenwald”. Intenţia vădită de a-l sustrage pe Milos de la gândurile negre despre situaţia sa disperată a reuşit la începutul discuţiei. Acum însă Milos stătea absent.

Van Dyck a plecat spre cuşca sa şi în scurt timp s-a întors cu o gamelă în care se vedea un fel de griş cu lapte. „Încearcă să mănânci. O să-ţi facă bine”, „Încearcă!” îl îndemnam şi eu. Prin ce canal ilegal ajunsese această mâncare la Van Dyck era o taină. Fapt este că ea ajunsese şi că a fost păstrată pentru bolnavul Milos. Bolnavul însă protesta: „Nu! nu mi-e foame. Nu vreau...”, deşi i se vedea clar în privire că doreşte această mâncare. Milos încerca să explice: „Aici legea este «salvează ce poţi salva». Pe mine nu mă salvează această mâncare, însă ţie îţi dă puteri pentru a rezista mai bine câteva zile”. N-a vrut să se atingă de mâncare. Ochii lui Dyck scânteiau mânioşi: „Nu vrei să înţelegi că ai nevoie de putere fizică? Dacă nu mănânci, acum într-adevăr crăpi”. Frica de moarte sau cuvintele aspre au determinat pe Milos să se lase înduplecat. Mâncarea parcă l-a mai înviorat.

Reconstituind acest dialog între Milos şi Van Dyck, mi-am întărit convingerea că în lagărul Buchenwald, în umbra crematoriului, a înflorit un profund umanism, demn de respectul contemporaneităţii.

Spre prânz şi-a făcut apariţia în încăpere Blockführerul. „Toţi bolnavii la Reviera zbieră încă de la uşă. De data aceasta insista ca şi cei mai puţin bolnavi să fie încolonaţi pentru a fi trimişi la baraca sanitară. Nu a fost lăsată la latitudinea conducerii blocului să reţină pe unii deţinuţi bolnavi pe motivul că sunt recuperabili pentru muncă.

Ideea salvatoare mi-a venit în ultimul moment.

L-am ajutat pe Milos să coboare din pat, să se dezbrace şi să-şi cerceteze tivurile. Aşa dezbrăcat într-un colţ obscur al blocului părea şi mai mult sortit pieirii. Mi-am dat seama că dacă SS-istul îl observă şi-i dă o oarecare „atenţie”, e pierdut. Jean explica agitat că nu prea avem bolnavi. Dar SS-istul a rămas neînduplecat. A început căutatul prin priciuri. Era o întrecere febrilă. Noi – pentru a scoate pe bolnavi din pat şi a-i pune pe picioare, ca astfel să-i câştigăm pentru viaţă, el – pentru a-i încolona şi a-i trimite spre moarte. I-am făcut un semn lui Mitea, arătând cu capul spre patul lui Milos. Se uita fix la mine, făcându-mă să pricep că a înţeles. Când am reapărut din coridorul închis de paturile noastre cu multe etaje şi privirea mi s-a îndreptat spre locul unde trebuia să se afle Milos, acolo nu mai era nimeni. Blockführerul a trebuit să se mulţumească până la urmă cu cinci muribunzi, ale căror ore de viaţă şi aşa erau numărate. Milos a reapărut din încăperea destinată Stubendienstului, rezemându-se de umerii lui Mitea.

În orele de după-masă au revenit în bloc deţinuţii duşi la Steinbruch. Despre cariera de piatră se ştia că era destinată nu atât muncii, cât exterminării deţinuţilor. Erau într-un hal fără de hal. O parte dintre ei nici nu puteau vorbi de oboseală. Slăbiţi de foame şi boli, se târau ca nişte vedenii. Era evident că aceste epave, în condiţiile carierei de piatră vor pieri. Reţeaua ilegală de rezistenţă s-a pus în mişcare. Înainte de apelul de seară s-au făcut deja câteva schimbări de numere. Alţii, cu ajutorul rezistenţei, au fost scoşi şi aduşi în lagărul mare. Zoli îmi spunea că în transport sunt câţiva oameni care trebuie imediat ocrotiţi.

Între timp a început şi acţiunea de solidaritate specifică, cum se mai întâmplase şi cu alte prilejuri. Un mare grup de deţinuţi politici, în frunte cu conducerea blocului, au renunţat la raţia de pâine de seară şi bucăţica de margarină în favoarea celor nou veniţi. Ca să nu trezească bănuieli celor care nu trebuiau să ştie că e vorba despre ceva organizat, fiecare şi-a predat alimentele individual. Ba mai mult, seara, la împărţirea supei am putut constata nu cu puţină admiraţie că inspiratul şi activul Jean reuşise de data aceasta să

primească un bidon în plus, care a fost distribuit ca supliment pentru noii veniţi. Văzând aceste manifestări, moralul noilor veniţi a crescut. Un mic grup a făcut în văzul tuturor o redistribuire a mâncării, umplând o gamelă cu supă şi întinzând-o unui deţinut sovietic, care era aşezat pe pământ, rezemat de peretele blocului. Era într-adevăr din cale-afară de slăbit, dar avea totuşi ceva ferm şi demn în el. M-am apropiat şi eu de el cu o bucată din pâinea oprită din raţia precedentă. După un gest de oarecare şovăială a primit-o. Însă, îndreptându-mă spre camera Stubendienştilor să-l caut pe Mitea şi să-i vorbesc despre acest deţinut, m-am uitat din întâmplare înapoi şi l-am văzut că întindea pâinea unui tânăr concetăţean.

Mitea, care aţipise, a sărit auzind înştiinţarea mea. Într-un minut a fost lângă cel în cauză şi i-a strâns mâna. Era evident că Mitea ştia de existenţa sa în transport. Târâş-grăpiş, omul a ajuns în camera Stubendienştilor. Seara, când deţinuţii s-au grăbit pentru apel, era parcă alt om. În picioare avea încălţăminte mai bună, era îmbrăcat cu o scurtă. Faţa sa părea mai plină şi mersul i se înviorase. N-au trecut decât câteva ore şi solidaritatea tovărăşească a redat marii lupte un combatant.

Preocupările noastre intense pentru noii veniţi au făcut ca, pentru moment, să uităm de Milos. Cum se apropia însă ora de apel, m-a cuprins iarăşi neliniştea pentru el. Oare va rezista încă unui apel? M-am apropiat de patul său. El a tresărit ca un om care e trezit brusc. „Hai, dragul meu, la apel! l-am îndemnat. E mai bine aşa”. L-am ajutat să se aşeze, apoi să se încalţe. Rezemându-se de mine, a pornit spre curte. Noii veniţi, deşi mai disciplinaţi ca dimineaţa, tot nu erau pe placul SS-iştilor. Soldaţii SS zbierau şi loveau în dreapta şi în stânga. Într-o asemenea ploaie de lovituri am nimerit chiar la ieşirea din bloc. Pe faţa lui Milos o bâtă a lăsat o dâră de sânge. Lovitura l-a doborât la pământ. Căzând, m-a tras şi pe mine după el. Eram în pericol de a fi călcaţi nu numai de picioarele SS-iştilor, ci şi de ale deţinuţilor. A avut totuşi resurse fizice să se ridice odată cu mine.

Sub pretextul că rândurile nu sunt drepte, SS-istul a

ordonat o seamă de mişcări, tot mai obositoare. La un moment dat faţa lui Milos s-a înnegrit. Îl îndemnam: „Hai, Milos, nu te lăsa! Sper că nu te vei lăsa înfrânt!...” Vorbeam cu el, dar aveam presimţiri sinistre când îl vedeam cum execută mişcările ordonate de SS-ist tot mai greu, cu chinuri tot mai mari. Mi-am dat seama că este un om sfârşit. Deodată am auzit un groaznic „nu uitaţi!” şi bunul nostru Milos a căzut cu faţa în jos, cu mâinile întinse.

Blockführerul a dat în el cu cizmele. „Luaţi-l!” a ordonat. Când i-am ridicat capul era vânăt, cu ochii sticloşi, iar pe chip avea întipărite durere şi reproş nemărginit. Mi-a venit să urlu: „Săriţi oameni, a fost omorât un om, un om adevărat!”. Dar lovitura unei cizme în coapsă m-a împiedicat.

Toată noaptea n-am putut să-mi iau ochii de pe pătura sub care se contura silueta corpului neînsufleţit al aceluia care ieri încă visase atât de curat despre oameni şi viitorul lor.

Dor de viaţă

...Imensul bloc, cu durerile, oftaturile şi gemetele sale, parcă încremenise pentru un moment. Totuşi inima îmi bătea săltând. Da! Se desluşeau clar sunetele unor porumbei îndrăgostiţi, cuibăriţi sub streşinile acestui lăcaş atât de hâd. În marea bucurie de a auzi sunete atât de specifice vieţii, am uitat să mă gândesc cum de au ajuns gingaşele făpturi pe aceste locuri îmbâcsite de miros de carne arsă şi de hoituri. Chiar în apropierea mea se auzea lu... uu... u... lu... uu... u... cu o tonalitate când mai joasă, când mai înaltă. Era un cântec de dragoste cald, copleşitor. M-a apucat un dor nespus să fiu liber, să alerg pe câmpuri bătute de soare cu o fiinţă dragă, să zburd vesel, ca un mânz primăvara, mirosind pământul proaspăt îmbrăcat în veşmântul înnoit. Trebuia să trăim! Perechea de porumbei îmi umpluse sufletul de dorul de viaţă. Speranţele înfloreau ca un cireş primăvara, iar ura clocotea şi mai vijelios împotriva acelora care ne ţineau în acest lagăr blestemat. Contemplam, visam cu ochii deschişi. În acest cântec de dragoste se vor zămisli noi vieţi. Din cuib îşi vor lua

zborul, întâi nesigure, stângace, apoi tot mai hotărâte, spre zări albastre, vieţuitoare care vor îndeplini fireasca lege a naturii, de a trăi, a iubi şi a zămisli în cântec de dragoste alte vieţi. Visam cu ochii deschişi şi gândurile galopau. Pentru ce această nedreptate strigătoare la cer? Oameni născuţi să fie liberi să trăiască, să iubească, să aducă pe lume noi vieţi – să fie sortiţi a se stinge în spatele sârmei ghimpate, sub paza SS! Ce stupid, ce revoltător, murdar şi strigător de nedrept! N-am avut timp să gândesc prea mult. Toaca anunţa o nouă zi la Buchenwald, o nouă golgotă, un şir de fărădelegi, dar şi noi acte de eroism în lupta miilor de deţinuţi.

În această zi începută cu sufletul încărcat de sentimente amestecate s-a întâmplat ceea ce aşteptam demult. Era după apelul de dimineaţă, când tensiunea nervoasă mai scădea, când răsuflai uşurat că a trecut încă o zi şi ai scăpat fără coaste rupte. Alături de Stubendienşti şi de câţiva Häftlingi măturam şi încercam să dăm o înfăţişare cât de cât ordonată interiorului blocului. Mânuiam cu sârguinţă mătura, când deodată, un om purtând triunghi roşu, număr mic, deci deţinut politic vechi, se apropie de mine. Mi-a străfulgerat prin minte: vrea să stăm puţin de vorbă. „Mă numesc Salomon, vin din partea mişcării ilegale. Numai cu mine vei ţine legătura” – îmi şopti el.

Cât de mult aşteptasem acest moment! Cum visasem această întâlnire! Deşi inima şi cel de-al şaselea simţ îmi confirmau că totul este în regulă, totuşi mă stăpânea o nelinişte. O strângere de inimă m-a transformat pe moment într-un mut dezorientat.

Omul se uita la mine blând. În ochii săi licărea înţelegerea, chiar aprobarea. Apoi, zâmbind, m-a întrebat: „Cunoşti limba germană?” – „Da! De mult! De zece ani”. Acesta era consemnul stabilit. Piatra mi-a căzut dintr-odată de pe inimă. Eram gata-gata să mă arunc în braţele acestui om cu sclipiri atât de ciudate în ochi. Am avut însă iarăşi un moment de ezitare. Dacă cineva a divulgat consemnul şi am de-a face cu un agent al Gestapoului? Dar dintr-odată m-a apucat o bucurie de nedescris. Iată! Există viaţă, există luptă. Am simţit ce simte în deşert călătorul însetat la apariţia oazei

mult visate.

Omul a devenit dintr-odată grav. „Nu este timp de prea mult sentimentalism. Nu e bine să fim văzuţi mult împreună. Reţine! Consemnul rămâne cel vechi, chiar dacă altcineva se prezintă în locul meu. Nu primeşti de acum înainte nicio indicaţie decât de la mine sau de la cineva care va sosi cu consemn de la mine. Prima sarcină: te strecori şi însoţeşti echipa care duce mâncarea la blocul indicat de mine din lagărul mare. Acolo îl cauţi pe Anton Cionca şi îi ceri o ţigară. El se va îndepărta puţin ca să-ţi caute ţigara cerută, va spune consemnul şi totul va fi în regulă. De altfel, te aşteaptă. O să aveţi o sarcină dificilă.”

*

Cionca, acest om în înţelesul nobil al cuvântului, pe care l-am întâlnit în blocul respectiv, era scund, cu trăsături energice, expresive. Prima întâlnire mi-a şi trezit admiraţie pentru el. Cum de a reuşit acest om, care avea un picior grav bolnav, să înfrunte toate valurile şi să navigheze mai departe pe oceanul vieţii din lagăr?

Aici, în lagărul mare, când mai scăpa de privirile răuvoitoare, păşea aşa cum îi venea mai uşor şi boala se observa din plin.

Mai târziu, când ne-am împrietenit, am reuşit să-i cunosc şi istoria. Boala a început în 1936 odată cu luptele greviste ale muncitorilor forestieri de pe Valea Ghimeşului. Într-o noapte, când vântul vuia puternic, întrecându-se cu urletul lupilor, trebuise să fugă în munţi, să se ascundă în pădure pentru a nu fi prins de jandarmi. A fost o noapte de groază, recunoştea şi el. Nu ştia de ce anume să se ferească mai întâi: de jandarmi, de lupi, de prăpăstiile ameţitoare! La toate s-a gândit, numai la un anumit pericol nu. Un picior i-a degerat. Traumatismele trupeşti şi sufleteşti n-au avut însă o influenţă deosebită în anii care au urmat. În teribila încleştare dintre lumea care trebuia să se nască şi cea veche, el a stat neclintit pe baricadă. Simplu şi firesc, aşa cum într-un amurg mi-a povestit viaţa sa.

În lagăr, starea piciorului s-a agravat şi mai mult. Admiram

tot mai mult stăpânirea de sine, preţuiam inteligenţa, gândirea raţională şi chibzuinţa în faptele acestui om simplu. În preajma lui te simţeai permanent în siguranţă. Acţiunile pornite de el erau sortite izbânzii. Se întâmpla ca atunci când primeam câte o misiune dificilă şi-mi citea în ochi o oarecare îndoială de reuşită să-mi spună: „Ce-i băieţaşule?!” Îi plăcea grozav de mult să mă considere copil.

De câte ori plecam să îndeplinesc o sarcină dificilă, nu uita să-mi dea cu pumnul în spate. În acest fel îşi manifesta el căldura, grija faţă de soarta mea. De multe ori, la despărţire îmi strângea aşa de tare mâna, că pur şi simplu îmi provoca durere. În asemenea împrejurări evita să se uite în ochii mei, încerca să-şi ascundă slăbiciunea.

Atât el cât şi eu ne preocupam în această perioadă de depistarea deţinuţilor apţi pentru luptă, de ajutorarea lor în cadrul posibilităţilor limitate de care dispuneam. Era o acţiune organizată, o formă de luptă eficace a rezistenţei, care încurca rău socotelile păzitorilor noştri. Era evident că reprezentam o rotiţă într-un mecanism care funcţiona cu precizie într-o direcţie bine stabilită.

Modalităţile de a prelua şi a duce la destinaţie rufăria, încălţămintea, alimentele, cât şi informaţiile despre situaţia frontului, despre situaţia lagărului se schimbau. Acum totul convergea în jurul unui bloc din apropierea atelierului de optică, ce părea a fi mai puţin supravegheat. Dar pentru realizarea acţiunii, alt drum nu aveai decât prin lagărul mic. Riscul rămăsese mare.

De eroismul prietenului meu m-am convins într-o acţiune care putea să ne coste viaţa. Într-o zi l-am informat că un grup de deţinuţi au fost izolaţi de ceilalţi într-un bloc din lagărul mic. Restricţiile de circulaţie, raţia mai redusă decât cea obişnuită făceau ca tot mai mulţi să se îmbolnăvească. Cu bileţelul în mână, escortaţi de Kapo-uri*, bolnavii se îndreptau, cu capetele aplecate, spre acel bloc-„spital”, de unde se întorceau foarte puţini. Cu toate încercările, nu putusem să mă apropii de niciunul. Şi când mă gândeam că majoritatea erau compatrioţi din judeţele din nordul Transilvaniei. La un moment dat, unul, trecând pe lângă mine,

în drum spre baraca sanitară şi văzându-mi pe piept însemnul Ru, mi-a şoptit: „Încercaţi, salvaţi-ne”. Cuvintele sunau ca un S.O.S. Dar încercările de a le veni în ajutor păreau zadarnice. De data aceasta nici legătura de la Schreibstube nu ştia nimic de sosirea lor. Actele care însoţeau transportul n-au ajuns la destinaţia lor obişnuită. Se pare că acest întreg transport era sortit morţii. Trebuia acţionat!

În noaptea aceea friguroasă, natura parcă ne era aliat. Nori negri ascundeau lumina lunii, iar deasupra pământului îngheţat se înghesuiau ghemotoace de ceţuri, bine cunoscute acolo în apropierea Ettersbergului. Dormeam îmbrăcat. La prima atingere am fost în picioare. Eram surprinzător de lucid. Colţul întunecos în care se găsea priciul meu n-a destăinuit nimănui nimic din tot ce se petrecea. „Hai să ne grăbim!”, mă îndemna Cionca. El se furişă primul din bloc, apoi veneam eu. În umbra peretelui barăcii, lucrurile mergeau simplu. Mai greu era însă acolo unde lumina palidă a becurilor care spărgea ceaţa aluneca pe stratul de noroi, voind parcă să ne trădeze. La câteva sute de paşi s-au auzit împuşcături şi apoi un strigăt de groază în noapte. Probabil încă unul care n-a reuşit să-şi stăpânească nervii... Am ajuns cu bine până la poarta de sârmă a lagărului mic, unde ne aştepta un Lagerschutz*. Se pare că el cunoştea planul nostru.

Cu paşi milităreşti se plimba prin faţa porţii. De data aceasta Lagerschutzul se îndepărtase mai mult ca de obicei, simulând că cerceta sârma gardului. Pe poarta lăsată deschisă ne-am strecurat spre baraca ce ne interesa. Adevărul este că şi eu reuşisem să cunosc bine fiecare colţişor al lagărului mic. Dar ceea ce mi-a demonstrat în noaptea aceea Cionca era pur şi simplu de necrezut. Ne apropiam, furişându-ne, de baraca învăluită în tăcere. Această muţenie primejdioasă stimula parcă mai mult acţiunea noastră. În sfârşit, am răsuflat uşuraţi. Ajunsesem în umbra barăcii. Lângă mine, în întunericul de nepătruns, răsufla greu Cionca. Cred că îl durea piciorul, căci, grăbind printre bараci, îl solicitase prea mult. La un moment dat, el s-a îndepărtat. Mi s-a părut că pipăie partea laterală a blocului. Într-adevăr, când a ajuns iarăşi în faţa mea, mi-a şoptit un număr: 16.

„Hai! mi-a spus abia perceptibil. Ne interesează scândurile 23, 24 şi 25”. Şi numără în continuare. Când ne-am oprit, a scos un corp tare de sub haină. Apoi s-au auzit pârâituri slabe, în faţa noastră a apărut o lumină palidă ce venea de la un bec slab, atârnat pe un tavan foarte înalt.

Cionca cunoştea precis topografia locului. Se mişca cu paşi siguri, bine orientaţi. „Hai şi fii gata!” Inima îmi zvâcnea de emoţie. „Hai! Prezenţa noastră, deocamdată, n-a fost sesizată”.

Ce a urmat apoi?!

Rând pe rând trezeam oamenii. Pe şoptite am început să le vorbim despre situaţia din lagăr. Să nu se prezinte la baraca sanitară. Ungurii întrebau despre ce este vorba. Primeau şi ei explicaţii. Era o uimire de nedescris. Până s-au dezmeticit, o voce sobră, convingătoare, le-a comunicat situaţia de pe front. Li se spunea că zilele hitleriştilor sunt numărate. Li se cerea să fie tari, să reziste, căci şi în lagăr sunt forţe care veghează.

Poarta spre viaţă pentru încă câteva sute de oameni înghesuiţi în bloc fusese deschisă!

În zilele următoare cercetam efectul acţiunii. Oamenii aveau paşii mai siguri. Pe feţele lor pământii începuseră să apară semnele vieţii. Şi ce fericit am fost şi eu şi toţi cei care au aflat de la mine că, începând cu ziua următoare, niciunul nu s-a mai prezentat pentru spital. Da! Hotărât că am reuşit să străpungem şi acest zid. Mai apoi, prin intermediul tovarăşilor de la bucătărie, grupul nostru naţional a reuşit să îndrepte spre blocul respectiv o cantitate suplimentară de alimente, care a venit în ajutorul acelora ce erau gata-gata să piară de subnutriţie.

În aceste zile frământate, de luptă tacită, plină de riscuri, de pericole, am constatat că şi eu, cu încetul, m-am transformat. Am observat, bunăoară, că în acţiuni primejdioase nu mai aveam acea strângere de inimă de la început, că în momente critice eram mai lucid ca oricând, că mă descurcam mai bine în situaţiile dificile.

Primisem însărcinarea să acţionez în lagărul mare. În zilele când aveam de îndeplinit câte o misiune, lucrurile erau în aşa

fel aranjate ca să pot rămâne în lagăr. O dată, chiar în momentul pornirii coloanei spre Steinbruch, Jean m-a scos din coloană şi m-a trimis la Schreibstube cu un bileţel pentru a confrunta efectivul. În aceste zile şi Stubendienştii şi cei de la Nachtwache au fost trimişi să muncească la cariera de piatră. Atunci aveam misiunea de a distribui o cantitate de biscuiţi, zahăr, ţigări – darurile francezilor, provenite din puţinele colete ale Crucii Roşii franceze care reuşiseră să ajungă în lagăr. Era o misiune grea, deoarece cei cărora trebuiau să le parvină erau împrăştiaţi în mai multe puncte ale acestui furnicar de peste 60.000 de oameni, iar legături aveam numai cu câţiva antifascişti din Lagerschutz.

Dar SS-iştii n-au stat nici ei cu mâinile încrucişate, ştiind ce febrilă activitate depun deţinuţii când primesc pachete de afară, pentru a le împărţi cu ceilalţi. Probabil de aceea au început faimoasele lor razii în interiorul lagărului. Să fi fost ora 10. Lagărul mare era ticsit de trupe SS. Acelaşi lucru se petrecea şi în lagărele alăturate. Răscoleau bloc după bloc şi dacă cineva era găsit în lagăr fără o justificare îl aştepta Bunkerul. Cercul tot mai ameninţător se strângea, şi cum nu reuşisem să distribui toate alimentele, dacă aş fi fost descoperit, după tortură, mă aştepta probabil spânzurătoarea. Şi cercul tot se strângea. O singură posibilitate îmi mai rămăsese, însă pentru aceasta era necesar să calc regulile conspiraţiei.

Pe Georges mai avusesem ocazia să-l văd între timp, fireşte făcându-mă că nu-l cunosc. Era Stubendienst într-un bloc în apropierea Appellplatzului. Să mă las prins, sau să apelez la Georges? Nu cunoşteam ce muncă are în mişcarea ilegală. Dar simţeam că are un cuvânt greu de spus şi un rol conducător în grupul nostru naţional. Vocile soldaţilor şi gradaţilor SS se auzeau deja în apropiere. Când am ajuns gâfâind în faţa sa, Georges m-a dojenit. Apoi, cu mişcări sigure, m-a împins înainte: „Hai repede, că nu-i timp de filosofat!” Cu un bidon pentru transportul mâncării am pornit în direcţia Zeltlagerului. Totul era gândit. Cât de mult am admirat, în repetate rânduri, luciditatea sa în momentele de cumpănă! Şi astfel încă o dată scăpam cu viaţă. Chiar în ziua

aceea am fost mutat într-un alt bloc. Era riscant să mai rămân aici.

Am devenit locatarul unei încăperi din Zeltlager ceva mai mici, dar cu aceleaşi caracteristici ca şi faimosul bloc 64. Cu un singur lucru se deosebea acest bloc de celelalte: în ultimele săptămâni, aici majoritatea o constituia tineretul şi copiii de la 13 până la 17 ani. Erau rămăşiţele unor transporturi sosite din alte lagăre, supravieţuitori ca prin minune ai unor adevărate cataclisme.

Am picat în bloc când tensiunea ajunsese la apogeu. Se ducea o luptă titanică pentru salvarea acestor mlădiţe gingaşe de la arderea în crematoriu. Poate mai mult instinctiv decât conştient, ei simţeau că erau sortiţi să moară.

Într-una din zile am participat la o scenă zguduitoare chiar şi în condiţiile Buchenwaldului. Vreo 15–20 de copii, dintre care 6 gemeni, târau pe pământ, loveau şi călcau în picioare un om, dacă putea fi numit om, o făptură hâdă şi cocoşată, vânătă de spaimă. Deşi îşi acoperise faţa cu mâinile am reuşit să-i surprind privirea. Ea trăda spaima de moarte, spaima de a da socoteală pentru faptele sale. Nimeni n-a luat apărarea acestui monstru, fost Blockältester într-un bloc de copii de la Auschwitz. „Pentru tata”, „pentru mama”, „pentru fratele”, „pentru suferinţele mele”, „pentru bătăile”, „pentru piciorul pierdut”, „pentru mâna tăiată”, „pentru sora mea batjocorită”... Desluşeai cuvintele şi te zguduiau, plângeam la Buchenwald, plângeam aici, unde lacrimile se uscaseră demult. Aceste biete făpturi 11 muşcau, îl călcau în picioare, scrâşneau din dinţi şi, plângând, îşi făceau dreptate. Şi mie mi-a fost tare ruşine că buna noastră Terra a suportat un asemenea monstru şi pe alţii ca el. Dimineaţa, după apel, el a fost ars în crematoriu.

Zgribuliţi de frig, uscaţi de subalimentaţie, înfăşuraţi în cârpe, lipsiţi de dragostea de mamă, de un cămin, sortiţi pieirii, tinerii şi copiii sufereau cumplit. De aceea, văzând că mă interesez de soarta lor, s-au legat rapid de mine. Erau destul de mulţi. Unii au supravieţuit pentru că au fost folosiţi drept cobai pentru monstruoasele experienţe ale medicilor SS, alţii, pur şi simplu întâmplător. Îi unea acelaşi destin

tragic, o experienţă de viaţă sumbră. Copii ai secolului XX... Ce paradox! În secolul luminii, atâta întuneric. Mulţi dintre ei au reuşit să se transforme mai târziu, la o vârsta încă prematură, în militanţi pentru progres, pentru renaşterea lumii. Alţii au căzut, cinstit şi anonim, în această tranşee însângerată. Odiseea lor, ca şi a sugarilor aruncaţi de hitlerişti în flăcările crematoriilor, va răscoli încă multe secole conştiinţa omenirii.

Se ducea o luptă dârză, nedeclarată, între forţele care doreau pieirea acestor tineri şi rezistenţa, care făcea totul pentru salvarea lor. Însăşi aducerea lor în blocul mic din Zeltlager era o măsură care avea ca obiectiv scoaterea acestora de sub privirile permanente ale SS-ului, concentrarea lor într-un colţ al lagărului de unde să fie mai greu de reperat, mai uşor de ascuns. Antifasciştii de la Schreibstube au făcut totul pentru a încurca cartotecile, pentru a le ascunde, a tărăgăna găsirea lor atunci când erau cerute de serviciile SS din lagăr. S-a făcut mult, dar nu s-a putut face totul. Aceşti copii, simbol al supravieţuirii, erau ca un spin în ochii SS-ului. În repetate rânduri acesta a hotărât să-i adauge unui transport care era trimis spre alte lagăre. În condiţiile fizice în care se găseau copiii, un marş de 10 km ar fi însemnat pentru ei moarte sigură. S-a întâmplat însă în repetate rânduri ca lugubra coloană care trebuia să cuprindă şi tineri să se pună în mişcare şi să pornească fără dânşii.

De altfel, una dintre marile acţiuni care va dăinui ca o legendă va fi chiar această luptă titanică dusă de mişcarea de rezistenţă din lagărul Buchenwald pentru salvarea copiilor.

Într-o zi cu mâzgă, cu zăpadă şi noroi, întreg blocul a fost răscolit de urletele unei patrule a Waffen-SS-ului: „Toţi din bloc, afară”. Capetele de mort de pe chipiele şi tunicile lor ne vesteau o mare primejdie. De data aceasta n-au mai vrut să se lase păcăliţi. Cu sau fără fişa de cartotecă, copiii trebuiau să plece!

Toţi la apel!!... Am tărăgănat încolonarea. Am reuşit să trimit un mesaj lui Salomon, dar până la urmă a trebuit totuşi să ne încolonăm. Am încercat să încurcăm rândurile, numărătoarea ieşea anapoda, dar tot au reuşit să ne numere.

Şi ordinul „toţi tinerii la o parte” a trebuit în cele din urmă să fie respectat.

Dacă vreodată careva dintre cei ce-au supravieţuit acestor tragice întâmplări o să vrea să-şi imagineze superlativul cuvântului durere, va vedea în faţa ochilor pe aceşti tineri. În privirile lor chinuite de spaima morţii ardea flacăra urii, dar mai ales durerea. Mi-am adus aminte de cuvintele unui tânăr, mai mult copil, rostite cu câteva zile în urmă. Cuvinte prea mature pentru vârsta sa. „Ştiţi ce mă doare cumplit? îmi spunea el. Faptul că n-am apucat şi eu să cunosc sensul vieţii, al dragostei de părinţi, n-am simţit la timpul său ce înseamnă mâna protectoare de mamă şi de tată”.

Toţi ne uitam neputincioşi la această privelişte răscolitoare. Cerul plumburiu ne amplifica durerea. Pe feţele unor oameni căliţi în lupte grele desluşeai clar de data aceasta cumplita durere cauzată de neputinţa de a face ceva. Stăteam ca nişte stane de piatră în poziţie de drepţi, pe un ger cumplit, cu ochii îndreptaţi spre stânga, spre copii. Şi cum nu era voie să-ţi ridici mâna, pe feţele multora lacrimile au îngheţat ca mărgelele, sau ca nişte deluşoare domoale. Copiii se îmbulzeau, instinctiv, tărăgănau încolonarea, şi numai atunci când unul dintre ei a fost doborât la pământ de patul puştii unui SS s-au mai „cuminţit”. Era cuminţenia resemnării, a animalului în abator după ce a fost imobilizat. Stăteam drepţi ca stanele de piatră, într-o linişte profundă, astfel că bătăile inimilor noastre obosite se puteau desluşi bine. Văzând aceşti copii şi tineri gata de a porni pe drumul fără întoarcere, mulţi îşi aminteau că şi ei au avut odată familie: copii şi soţie, un cămin primitor, unde se puteau încălzi la căldura fericirii. Era aproape firesc ca în această tensiune sufletească, unii să nu reziste. Coloana era gata, dar comanda de pornire a încremenit pe buzele SS-istului din cauza unui urlet îngrozitor. Unul dintre deţinuţi înnebunise... În acelaşi moment, altul, chiar din marginea coloanei, a căzut leşinat. Cunoşteam istoria celui leşinat. Era un croitor evreu din partea de nord a Transilvaniei, care într-o singură zi îşi pierduse soţia şi 5 copii mici. S-a produs un vacarm. Cel care înnebunise îşi rupea cu unghiile puţina carne de care mai dispunea corpul său.

În câteva secunde faţa lui desfigurată a devenit o bucată de carne sângerândă, în mijlocul căreia ochii tulburi de inconştienţă scânteiau cu ură.

SS-istul urla, ameninţa, lovea cu patul puştii în dreapta şi în stânga. Apoi o împuşcătură şi pastorul polonez, care-şi pierduse minţile, a căzut cu faţa la pământ, smucindu-se o singură dată. În urma crimei s-a aşternut liniştea!

De data aceasta încolonarea a mers cu mult mai repede. Copiii, resemnaţi, mai aruncau o privire tristă şi aşteptau comanda de pornire. În momentul în care SS-istul a ridicat arma ca să termine şi cu cel leşinat, poarta care despărţea cele două lagăre s-a deschis scârţâind şi doi oameni, cu banderole de Kapo s-au îndreptat cu paşi cadenţaţi spre coloană.

Deşi trecut prin atâtea emoţii, de data aceasta am crezut că leşin de uimire. Cei care soseau cu paşi cadenţaţi, milităroşi, nu erau alţii decât Stubendienstul Georges şi încă un tovarăş, spaniol, pe care o singură dată avusesem prilejul să-l văd vorbind cu Georges şi despre care, după eliberare, am aflat că a jucat un rol hotărâtor în sprijinirea şi salvarea grupului nostru. Se îndreptau degajaţi, fermi spre deţinuţii care de aproape două ore stăteau la apel. Au întins un bileţel gradatului SS, reuşind să-l deruteze. Au numărat tinerii cu o iuţeală fulgerătoare. Apoi o comandă: „Alles antreten!” şi coloana tinerilor, însoţiţi de Georges şi de celălalt tovarăş, a pornit spre lagărul mare.

Cei doi SS-işti au mai dat câteva picioare într-unul căzut la pământ, au mai lovit cu patul puştii la dreapta şi la stânga, apoi, fără să le mai pese de coloana rămasă în voia soartei în Zeltlager, şi-au pus armele pe umeri şi au pornit şi ei spre poarta unde mai înainte cu câteva minute dispăruseră copiii.

Nici n-au făcut zece paşi şi cel care mai înainte căzuse la pământ, în neştire, a deschis un ochi, apoi pe celălalt şi zâmbetul pe care această faţă rănită a vrut să-l dăruiască celor din jur s-a transformat într-o grimasă care ne înspăimânta. „M-am prefăcut numai – ne-a spus. Am vrut să tărăgănez plecarea, să câştig timp. Eu cred în dumnezeu şi în minuni”.

Pe Georges nu l-am mai văzut în săptămânile următoare. Cionca însă m-a informat că tinerii trăiesc, împrăştiaţi în mai multe blocuri din lagăr. Actul temerar al tovarăşilor noştri pentru a salva copiii nu era cu nimic mai puţin periculos decât să arunci în aer un tren cu muniţii. Acţiunea a reuşit datorită curajului, fermităţii cu care cei în cauză au înfăptuit-o. Indiscutabil că lucrurile s-ar fi complicat dacă SS-iştii n-ar fi dat crezare bileţelului. Era stabilit dinainte că, în acest caz, coloana, în loc s-o ia la stânga, să cotească în spatele unei barăci. În acest loc ferit de raza mitralierelor din turnurile de pază, copiii ar fi fost împrăştiaţi şi salvaţi cât s-ar fi putut salva. Fireşte că atunci ar fi fost şi victime. Consecinţele nu puteau fi calculate, deoarece ar fi intrat pe fir şi Gestapoul. Aşa însă, lucrurile s-au succedat relativ bine. Şi cum în aceste zile erau îndreptate zilnic zeci de transporturi spre „alte destinaţii”, dispariţia unor numere din coloane în această babilonie n-a fost sesizată de autorităţile de pază.

În schimb, cele petrecute cu tinerii şi copiii, felul în care a acţionat rezistenţa din lagăr şi succesul acţiunii au fost cu admiraţie şi veneraţie comentate şi de către cei pe care nu-i mai interesa nimic altceva decât moartea. Unul care era deprimat sufleteşte în ultimul hal, considerat de noi nerecuperabil, mi-a şi spus cu sfială într-o seară: „Am crezut că Buchenwaldul este numai împărăţia morţii. M-am resemnat şi m-am pregătit pentru moarte. Dar iată că se poate şi trăi”.

În aceste zile, în blocul 67 şi 68 din Zeltlager şi în alte blocuri din împrejurimi s-au născut legende despre oamenii care veghează, despre luptătorii pentru dreptate care sunt mai tari decât păzitorii noştri, care înfruntă cu succes şi încurcă calculele SS-ului. Aceste legende deosebit de utile rezistenţei, deoarece au avut darul de a trezi categoria de deţinuţi căzuţi în amorţeală, au fost alimentate şi de tinerii pe care îi întâlnea când unul, când altul atunci când mergea după mâncare sau când însoţea pe drumul lagărului mic şi al lagărului mare morţii căzuţi în cursul zilei. Actul de bravură al rezistenţei organizate nu numai că a salvat tinerii, dar a avut o înrâurire favorabilă şi asupra atmosferei din acel colţ de infern dantesc.

După cum era firesc, rezistenţa n-a stat pasivă în faţa unui fenomen atât de favorabil luptei. Într-o zi, la o întâlnire cu Salomon, am fost anunţat că voi fi mutat într-un alt bloc, unde voi întâlni un grup de tineri din partea de nord a Transilvaniei, grup de care urma să mă îngrijesc. Sarcina mi-a surâs. În ziua aceea am fost şi mai tulburat, era vorba de un grup de compatrioţi.

Înainte de a depăna unele amintiri despre munca cu tineretul din Buchenwald simt nevoia de-a evoca fapte şi oameni care au lăsat urme adânci în conştiinţa mea.

Alte întâmplări

Moartea lui „Van Dyck”

Ori de câte ori mă gândesc la cei de care m-a legat un sentiment profund în lagărul din Buchenwald, îmi apare înaintea ochilor olandezul combatant cu suflet curat ca de copil, pe care noi îl numeam „Van Dyck”.

„Van Dyck” ne-a învăţat să cântăm şi atunci când totul plângea în jurul nostru. Era tare ca cel mai dur granit, dar blând ca o mioară. Avea mâinile vânjoase, în stare să sugrume pe duşmanii omului, dar ochii catifelaţi de un albastru imaculat. Figura sa expresivă radia bunătate prin fiecare mişcare a muşchilor. Cânta acest muncitor cu trup greoi melodii nemuritoare, nenotate de nimeni, dar adânc întipărite în inimile tuturor celor din jur, şi îndeosebi ale noastre, ale tinerilor care nu avusesem multe prilejuri să auzim asemenea melodii fermecătoare. Prezenţa lui a însemnat pentru noi o aprofundare a sensului vieţii, ne-a întărit credinţa în mai bine, ne-a înzecit puterile sufleteşti.

Cred că în melodiile sale el a inoculat în mod conştient o doză de optimism, pentru a ne insufla încredere în viitor, a ne îndemna să fim puternici, tari la încercări, rezistenţi la lovituri, înţelepţi la contralovituri.

„Van Dyck” ne-a părăsit pentru totdeauna. Acest muncitor revoluţionar, acest îndrăgostit de viaţă, acest om de cultură,

acest virtuos al luptei a fost ars în crematoriu. Cu creierul zdrobit.

N-am plâns. Nimeni n-a plâns! Dar am ferma convingere că o asemenea durere copleşitoare ieşea din comun şi în condiţiile Buchenwaldului. S-a întâmplat un lucru de neconceput: „Van Dyck”, dârzul muncitor olandez, spaima gangsterilor, omul care inspira respect chiar şi Blockführerilor SS, a fost ucis. Raţiunea respingea ideea că acest om, care sfida orice pericol, care în luptă nu putea să fie decât victorios, dibaci în încleştarea cu duşmanul, care a fost prins de SS întâmplător, şi nu în timp ce săvârşea una dintre marile sale fapte, a devenit un pumn de cenuşă.

Dimineaţa! O dimineaţă ca oricare alta de la Buchenwald, – aşa a început şi ziua aceea, cu suferinţele şi mizeriile ei, cu întrebările sale obişnuite, cu gânduri nobile şi mărunte legate de existenţă, cu paşi obişnuiţi înainte în marea rezistenţă. O zi obişnuită de frământări, de focuri mistuitoare, de regrete şi dureri. O zi ca toate celelalte, când se cară morţii cu duiumul după apel, când înghiţi cu noduri mâncarea scârboasă, sfecla furajeră, şi totuşi atât de mult aşteptată din cauza foamei cumplite. Zi ca toate zilele. N-am ieşit la lucru. Echipele de muncă încolonate mai multe ore au fost retrimise în bloc. Nu ştiam că se pregătea una dintre marile provocări împotriva deţinuţilor din bloc, mai bine zis împotriva unui grup.

Peste două-trei ore, iarăşi încolonarea. De data aceasta era de faţă un grup mai mare SS, unii cu câini. Nu ne-am gândit la nimic deosebit. S-a mai întâmplat şi altă dată ca atunci când o echipă era dusă la muncă la o depărtare mai mare, paza să fie întărită. Un Scharführer* se învârtea în jurul grupului olandezilor. „Nu staţi drepţi!” se răstea la unul, şi cravaşa lovea. „Nu aşa se aliniază!”, şi cravaşa lovea. „Pieptul mai afară!”, şi cravaşa lovea. În urma loviturii ţâşnea sânge. „Nu stai drepţi!”, şi cravaşa iar lovea, lovea, lovea. Şi numai olandezi, începea să se întrevadă că se pregătea ceva. „Te-ai mişcat în rând!”, şi cravaşa lovea. „Ai şoptit ceva!”, şi cravaşa lovea. „Te-ai uitat urât!”, şi cravaşa lovea. Faţa lui „Van Dyck” a devenit cenuşie. Eu îl cunoşteam pe bunul nostru „Dyck” şi ştiam ce se petrecea în sufletul său. Mai mulţi ne

uitam prin crăpătura uşii blocului. Şi deodată s-a petrecut neprevăzutul.

Unul din câinii asmuţiţi s-a repezit la un deţinut care era ameninţat: „Pentru ce nu stai drepţi”? Omul se apăra, dădea din mâini şi din picioare. „Nu! Nu!” zbiera el disperat. „Nu!” „Dumnezeule, ce faceţi cu mine?” Mă uitam încremenit la această scenă, dar şi la faţa lui „Dyck”. Provocarea era evidentă. Omul muşcat de câine striga disperat. „Salvaţi-mă!” Faţa lui „Dyck” a devenit pământie, pumnii i s-au încleştat. Dar tot sta nemişcat în poziţie înţepenită de drepţi. Apoi câinele a fost asmuţit asupra unuia care stătea chiar în faţa sa. Poate că dacă acesta n-ar fi avut o vece atât de piţigăiată, dacă n-ar fi fost atât de slab şi lipsit de apărare, nu se întâmpla iremediabilul. Deodată „Dyck” prinse câinele de gât şi îl strânse atât de tare între cele două mâini puternice, încât după câteva smucituri câinele nu mai dădea semne de viaţă. Scena era în aşa măsură ieşită din comun, că toată lumea a încremenit. Numai atunci când „Dyck” a ridicat mâinile şi a trântit cu scârbă leşul de pământ, SS-istul a luat arma şi cu patul puştii l-a lovit în cap cu atâta putere, încât craniul parcă s-a deschis. A căzut la pământ cu faţa în sus, spre cerul de un azur imaculat. El n-a mai văzut această culoare pură ca viaţa lui, pe care o îndrăgea atât de mult.

Iar noi nu plângeam! N-am plâns nici eu. Eram împietriţi.

Odiseea lenjeriei de corp

În lagăr SS-iştii practicau o adevărată vânătoare împotriva acelora care asigurau în mod clandestin unor deţinuţi bolnavi, foarte slăbiţi, o raţie suplimentară de pâine, un surplus de supă sau efecte mai rezistente. Eram înconjuraţi de spioni, privirile Gestapoului şi ale SS-ului încercau să pătrundă în tainele mecanismului care le încurca socotelile sinistre. De unde? Cum? Pentru ce un număr mai mic de morţi decât era calculat? Ceva şchiopăta. Nu le ieşea calculul. Lista macabră nu era completă. Pentru ce mai există încă atâţia...?

Unul dintre marile obiective ale rezistenţei era acela de a salva cât mai mulţi oameni de la exterminare prin foame şi

frig. Funcţiona un mecanism pe care l-am simţit şi eu şi mulţi alţii care trăiau aici. Nici nu intrai bine pe poarta lagărului, că antifasciştii de la Schreibstube ştiau dacă eşti tare slăbit, dacă ai nevoie de o protecţie pentru a supravieţui, de o protecţie mai mare sau mai mică; şi mecanismul începea să acţioneze, câteodată mai încet decât ar fi fost necesar, dar sigur. Când ajungeai la grupa ta naţională şi erai atras în rezistenţă, educaţia începea prin a te învăţa că trebuie să respecţi omul. Să faci totul pentru salvarea lui. Apoi, într-o după-amiază sau seara, ţi se lăsa ca din întâmplare un pachet sub pătură. Un om „oarecare”, trecea pe lângă tine, îţi şoptea tainic un număr de deţinut sau două. Apoi te strecurai, cu un risc mai mare sau mai mic, printr-un cordon de pază în lagărul mic, unde de obicei soseau transporturile cu noii deţinuţi şi începeai o înfrigurată căutare. Căutai un număr, două, cel mult trei. Căutai cu înfrigurare în această babilonie. Nu puteai să-l strigi. Nu ştiai cum arată omul. Nu ştiai cum va reacţiona, ce gesturi va face. Nu ştiai cine te vede, cine o să-ţi urmărească gestul şi ce concluzii va trage. Nu ştiai dacă ochiul spionului nu este aţintit chiar asupra persoanei respective, câţi din cei noi sosiţi sunt agenţi ai „noii ordini”. Nu ştiai nimic decât faptul că, dacă eşti prins, plăteşti cu viaţa.

Şi de data aceasta s-a întâmplat exact ca şi altă dată. Două schimburi de lenjerie de corp. Ca să-mi fie mai uşor, una am îmbrăcat-o pe mine şi cu un pacheţel în mână am pornit spre lagărul mic. Lagerschutzul nu m-a văzut nici de data aceasta, deoarece „n-a vrut” să mă vadă. Apoi m-am amestecat printre cadavre vii şi corpuri neînsufleţite. Mă uitam cu înfrigurare la această înfiorătoare imagine. Seninul a apărut din nou când am mângâiat pacheţelul şi lenjeria de pe corpul meu. Aparenţele erau înşelătoare: în dosul apatiei era ura, în spatele resemnării – un spirit de luptă.

Noroiul de pe picioare mă încurca. În gând mai repetam numerele. Căutam, căutam cu înfrigurare. Lângă mine au trecut doi SS-işti. Tâmplele îmi zvâcneau, dar în suflet era linişte. M-am amestecat printre oameni şi m-am prefăcut că trebăluiesc. Şi iată că, în sfârşit, am găsit omul. L-am privit

cercetându-i tainic trăsăturile. Era buhăit, mai puţin palid. Am simţit că ceva nu este în regulă. M-am uitat la mâinile sale, erau puţin cam soioase. L-am cercetat de sus până jos. Picioarele goale cu saboţi de lemn. Am avut timp să reflectez asupra acestui detaliu. „Intraţi cu mine în bloc” – i-am spus. În ochi i-am văzut o licărire care m-a făcut să tresar. Dar omul venea. El îşi aţintea privirea într-o anumită direcţie. Mă încurajam singur: Hai, aşa nu se poate face munca ilegală! „V-am adus lenjeria de corp şi ceva săpun”. Mi s-a părut că omul s-a îndreptat prea vioi spre bloc. Şi iarăşi a aruncat o privire în jur, căutătoare, nervoasă. Spre norocul meu, individul şi-a pierdut răbdarea. Un fluierat strident şi a sărit asupra mea. „Un hoţ a furat ceva!” strigau mai mulţi. Nimeni n-a dat nicio atenţie individului ca să-l ajute. Totuşi s-a produs un vacarm. Oamenii fugeau, se loveau unul de celălalt. Panica a devenit pentru mine un zid protector. Provocatorul n-a ştiut pe unde să răzbească. Eu eram deja demult în afara oricărui pericol. Dar el tot fugea, gesticula, striga. Uimitor de repede a apărut o patrulă numeroasă de SS. Toţi în bloc. Apel! Zadarnic totul! Lagerschutzul şi-a făcut încă o dată datoria. El n-a văzut pe nimeni trecând sau strecurându-se spre lagărul mic.

Peste câteva ore am aflat că, de fapt, fusese vorba de o provocare pusă la cale împotriva tovarăşilor de la Schreibstube. Se semnaliza sosirea unui grup de deţinuţi politici. Pe listă, printr-o seamă de nume cunoscute, figurau, ca întotdeauna, şi câteva nume necunoscute. Aşa a încercat SS-ul să strecoare provocatorul. Au vrut neapărat să ajungă la acelaşi pârâiaş care alimenta sute şi mii de oameni, insuflându-le încredere, dârzenie, dându-le puteri. Dar şi de data aceasta au dat greş.

... Defilarea” piciorului infirm

La Buchenwald „defilarea” aparţinea modului de viaţă al lagărului, ca moartea de toate zilele. Pe Appellplatz dimineaţa intrai defilând, la muncă mergeai defilând şi te întorceai seara tot defilând, iar de la numărătoarea de seară, defilând, plecai spre bloc. De fapt, defilarea aparţinea modului de viaţă al

hitleriştilor. Când omul nu mai era bun să bată din picioare nu mai era bun nici să trăiască. Faimosul „Mützen ab!”*, mişcarea capului ca tras pe sârmă, lucru ce plăcea atât de mult SS-iştilor, era urmat cu regularitate de tropăitul cadenţat. De multe ori mă întrebam cărui fapt se datorează această mare dragoste pentru tropăit: inculturii, din cauza căreia apogeul simţului estetic ajunsese să fie o cadenţă banală şi enervantă, sau dorinţei de a se simţi în siguranţă prin disciplinarea masei? Cionca în general nu participa la aceste defilări. S-au găsit posibilităţi pentru a-l feri de această încercare. Însăşi trimiterea sa într-un bloc de muncă cred că era în legătură cu faptul că de obicei deţinuţii din acest bloc se numărau separat. Într-o zi însă, defilarea a devenit inevitabilă şi pentru el. Cum va putea ţine pasul cadenţat acest om, care avea pe un picior răni purulente?

Vestea trecerii în revistă a deţinuţilor din lagăr de către un SS-ist venit „de sus” ne-a parvenit după apelul de dimineaţă. Primul gând care m-a străfulgerat: „Cionca! Ce va fi cu Cionca?” La apelul de dimineaţă a fost prezent. Nu mai era timp şi posibilitate de a se aranja nimic. Tovarăşul care stătuse de vorbă cu el mi-a povestit cât de flegmatic primise vestea, parcă ar fi spus „ei şi o să defilez”. Interlocutorul s-a uitat la el mirat, dar Cionca a repetat cu glas tare: „I-a mai lăsaţi-mă în pace. Într-adevăr am devenit o problemă pentru voi, pentru un asemenea fleac? Da, o să defilez!...” Atenţia pe care a acordat-o curelelor care fixau bucăţelele de şipci ce-i strângeau piciorul infirm dovedea că omul are intenţia serioasă de a ieşi la defilare.

Şi-a fixat bine piciorul cu curelele, mai strânse ca altă dată, apoi a declarat ferm: „Sunt gata pentru defilare”.

Nu numai noi, dar şi deţinuţii cu muncă ilegală de răspundere din alte grupuri naţionale considerau că hotărârea lui Cionca este egală cu o sinucidere. Am fost de părere că el trebuie determinat să-şi schimbe hotărârea, iar noi să găsim o posibilitate de a evita să defileze. Cionca n-a renunţat însă la hotărârea sa, motivând că o măsură luată în pripă ar periclita securitatea multora. Argumentul era raţional şi a trebuit să-l acceptăm, cu atât mai mult cu cât în mod practic n-am mai

putut face nimic pentru a împiedica prezenţa sa pe Appellplatz.

Pe la ora 11 îşi făcu apariţia ştabul SS şi, după ceremonia de rigoare a celor două companii SS şi a conducerii SS a lagărului, după o cuvântare milităroasă în care abundau cuvinte despre „marele Reich”, „rasa superioară”, „Führer”, „disciplină” „cine nu se supune va muri” şi altele asemănătoare, a început defilarea.

În jurul lui Cionca s-a format un cerc de tovarăşi. În spate, înainte, la dreapta şi la stângă sa numai oameni de nădejde. Eram prezenţi acolo unde trebuia, dar ce urma să întreprindem în caz că Cionca totuşi nu va putea rezista nu ştia niciunul dintre noi.

A venit şi rândul celor din blocul lui Cionca, în care era încolonat şi el. Blockführerul SS comanda înţepat, zbierând, noi executam mişcările pe loc. Printre cei 300 de oameni se găsea şi Cionca, şi noi câţiva strecuraţi în coloană.

Paşi cadenţaţi, un tropăit ritmic. Eu stam în spatele lui. Îmi fixasem privirea pe acel picior nenorocit. „Eins, zwo!... eins, zwo!”*

La zwo-ul prelungit, piciorul bolnav parcă se lăsa târât, şi eram abia la începutul „parăzii”. Aveam de parcurs în total circa 800 de metri. Mult, foarte mult pentru un picior bolnav. Apoi a început defilarea propriu-zisă. Bocancii şi saboţii din lemn făceau un zgomot teribil, dar cadenţat. Fixam piciorul parcă hipnotizat. Acum, acum cedează... Dar bocancul cu piciorul infirm lovea Appellplatzul cu atâta sete, de parcă voia să-l sfarme. Mi s-a părut la un moment dat că piciorul şi-a pierdut din vioiciune. Un fior de groază m-a cutremurat din cap până în picioare, ca şi cum l-aş fi văzut cărat spre blestematul crematoriu. Dar numai pentru un moment, căci bietul picior a început iarăşi să bată cadenţat caldarâmul.

După terminarea „defilării”, Cionca nu ne mai ascundea suferinţele. Îşi muşca buzele. Cu o îndemânare apreciabilă, în câteva secunde şi-a desfăcut curelele. Piciorul era numai carne vie. Stăteam trişti şi muţi. A cerut să i se aducă o gamelă de apă rece. O turna pe piciorul însângerat cu mişcări încete...

S-a liniştit. Se uita la noi. „Capul sus! Aşa plouaţi n-o să-i învingem pe hitlerişti”, ne-a spus şi a început să zâmbească. Stăteam mut, emoţionat. Nici n-am observat că în jurul lui se adunaseră trei medici deţinuţi care îl bandajau cu multă grijă.

Kommando Steinbruch

Chiar şi la Buchenwald, unde reacţia faţă de unele lucruri ieşite cu totul din comun prin grozăvia lor era alta decât în viaţa obişnuită, când auzeai de Steinbruch te cutremurai.

Kommandoul Steinbruch, al carierei de piatră, era considerat de fapt un Kommando disciplinar. Munca istovitoare de 12 ore pe zi, pentru scoaterea de bolovani, cioplirea şi căratul lor în faimoase căruţe sus pe deal, era mult, foarte mult şi pentru organisme robuste şi suprahrănite, dar pentru aceste cadavre vii, subalimentate, urmărite permanent de spectrul morţii?!

Cel care începea să coboare în cariera de piatră avea simţământul că intră în împărăţia lui „Negru împărat”, din basmele copilăriei. Pe o întindere de circa o mie de metri, înconjurată de ziduri de granit, oamenii scobeau, tăiau, dinamitau acest corp hidos, neprietenos şi duşmănos. Bolovani uriaşi erau ridicaţi, împinşi cu prăjini mânuite de mâini tremurânde. De câte ori nu se întâmpla ca muşchii să cedeze şi bolovanii să cadă peste un corp sleit, cauzându-i pe loc moartea!

De câte ori, prins de un val de represiuni, lucram la acest Kommando, îmi dădeam seama că majoritatea victimelor erau sortite morţii datorită stăruinţei SS-ului de a transforma Steinbruchul într-o împărăţie a morţii, într-o sperietoare a întregului lagăr.

Kommandoul Steinbruch era o prăpastie devenită foarte adâncă, înconjurată de ziduri uriaşe de granit pictate de la un gri închis apropiat de negru, până la griul deschis al fumului ce iese şerpuind spre cer din coşul unei căsuţe de ţară. Acest loc înfiorător de neprietenos era răscolit de zbieretele unor deţinuţi de drept comun, instruiţi şi ţinuţi special pentru

conducerea acestei munci, de urletele isterice ale soldaţilor şi gradaţilor SS şi de lătratul fioros al câinilor, care erau nelipsiţi aici, la cariera de piatră.

La Steinbruch totul se făcea (pentru că era ordin) în grabă, în mare grabă.

În mare grabă trebuia să spargi granitul, altfel loviturile de bâtă te umpleau de sânge. În mare grabă trebuia să pui explozibilul chiar dacă fitilul fiind scurt îţi primejduia viaţa. În mare grabă trebuia să ridici uriaşii bolovani şi să-i pui în faimoasele căruţe, în pas alergător trebuia să împingi căruţa pe deal. Trebuia fugit, fugit cu orice preţ, deoarece o încetineală, o poticnire putea să însemne sfârşitul.

Câteodată, de sus, de pe vârful dealului, se auzea o împuşcătură şi vedeai câte un deţinut prăbuşindu-se printre noi. Am aflat că în asemenea împrejurări SS-ul raporta că la o încercare de evadare deţinutul a fost lichidat. Aceasta se întâmpla în general atunci când SS-iştii vedeau că ziua era pe sfârşite şi totuşi nu existau suficienţi morţi ca să-i satisfacă atât pe ei, cât şi pe superiorii lor.

La Steinbruch şi căruţelor li se atribuise un rol sinistru. Criminalii de rând care îndeplineau aici funcţia de Kapo ca să fie pe placul SS-ului cereau încărcarea căruţelor peste măsură, dar SS-iştii tot nu erau mulţumiţi. Învârtindu-se printre deţinuţi, cu câinii după ei, ordonau să fie puşi noi şi noi bolovani. Însăşi pornirea unei asemenea căruţe era un adevărat supliciu. Până ce căruţa se urnea din loc, mulţi cădeau victimă: se zbiera, se lovea şi nu arareori se asmuţeau câinii şi chiar se trăgea cu automatul. De multe ori nici aceste „metode” extreme nu reuşeau să mişte căruţa. SS-iştii însă nu ordonau micşorarea încărcăturii sau mărirea numărului de oameni. Chipurile oamenilor se făceau vinete din pricina efortului, curgea sudoarea de pe feţele supte de vlagă, ochii le ieşeau din orbite, trupurile tremurau, dar în zadar. Deţinuţii cu funcţia de Kapo la Kommandoul Steinbruch zbierau permanent, în timp ce câţiva SS-işti discutau ca şi cum nu se întâmpla nimic în jurul lor.

Ce diabolică descoperire! Apoi, dacă totuşi căruţa pornea, ea trebuia să urce o pantă foarte înclinată. O pantă

inimaginabil de grea. Împingeai, împingeai, şi nu rareori aceste mijloace de transport sinistre se împotriveau încăpăţânate. Intrau în funcţiune bâtele, care loveau în glezne, în moalele capului, câinii, care sfâşiau carnea. Nimeni nu dădea socoteală pentru soarta oamenilor.

La Steinbruch nimeream când eram prins de vreo razie. Aşa s-a întâmplat şi în februarie 1945. Tovarăşii însă aflaseră că un tânăr SS-ist, de vreo 17–18 ani, pusese ochii pe mine, că mă urmărea pas cu pas, mă lovea, îmi râdea în faţă, mă batjocorea. Eu îmi muşcam buzele şi tăceam. Îmi dădeam seama de pericolul care mă păştea. Ştiam că abia aşteaptă să găsească un pretext ca să se răfuiască cu mine.

Într-una din zile, privindu-l cu coada ochiului, am văzut că e nervos. La un moment dat şi-a scos oglinjoara din buzunarul vestonului. Lângă mine împingea căruţa un olandez. Abia perceptibil mi-a şoptit: „Când nu se uită, lasă mai moale, împing eu pentru tine. Când se uită, prefă-te că împingi. Ăsta se ţine de capul tău. Abia aşteaptă să cazi, şi ar fi păcat de tinereţea ta.” Olandezul s-a întrerupt brusc. Tânărul SS-ist zbiera: „Vă arde de vorbă” – şi cu patul puştii a lovit în primul deţinut care-i era la îndemână. Cum împingeam căruţa la deal, în spate am auzit o detunătură amplificată de zeci de ecouri. Era detunătura unei puşti mitraliere. Când să întorc capul, am simţit o lovitură de bâtă în ceafă. Era gata să mă prăvălesc. Auzeam vag o voce care mă îndemna: „Nu te lăsa, să nu cazi la pământ, căci totul e pierdut”. Am reuşit să mă ţin în picioare. Când mi-am revenit puţin am observat că olandezul se apropiase mai mult de mine – noi împingeam lateral. „Fii atent, mi-a şoptit el între timp, prefăcându-se că face mari sforţări. Se pare că au pus ochii pe tine.”

Reţeaua de informare a rezistenţei funcţiona excelent. Deşi nu reuşisem să întâlnesc în seara aceea niciuna din legăturile mele, în zori a apărut lângă patul meu Salomon şi mi-a comunicat să nu mă mai prezint la Kommando Steinbruch. Se aranjase să fiu de serviciu pentru căratul rufăriei murdare.

Am avut de furcă cu Steinbruchul şi în martie 1945. Într-o dimineaţă fusesem prins de o razie. Cei care transportau mâncarea şi cei care cărau morţii, deţinuţii cu funcţii mai mici

din blocuri, deţinuţii înşfăcaţi la repezeală, toţi am fost încolonaţi şi trimişi spre Steinbruch. În această perioadă, cariera de piatră nu mai era ca înainte. De granit se pare că nu mai era nevoie. Totuşi la Steinbruch se desfăşura o muncă febrilă.

Ne întrebam ce vom face noi acum aici. Ştiam că exploatarea carierei practic a încetat de câtva timp. Să fi pregătit vreun asasinat în masă? Acest lucru nu era exclus din moment ce devenise evident că hitleriştii au pierdut irevocabil războiul.

Crimele le comiteau pe cât se poate cu pretext şi fără martori. Bănuiala noastră nu era lipsită de temei.

Ca de obicei: zbierete, bătăi, lovituri, împuşcături. Dar soarele, uluitor de frumos, călirea noastră prin forţa rezistenţei au făcut ca toate acestea să nu mai pară acum atât de fioroase. Cel mai greu de suportat a fost însă batjocura. De data aceasta, piatra cărată cu atâta trudă sus la deal, trebuia descărcată, apoi iarăşi încărcată şi coborâtă în vale, totul repetându-se de nenumărate ori. Scrâşneam de furie. „Astâmpără-te! îmi spunea Vuiţa, un tânăr iugoslav. Nu vezi că SS-iştii sunt nervoşi pentru că doar doi au pierit dintre noi?”

Cu toţii ne frământam.

La acea oră matinală, cariera de piatră semăna cu un decor feeric. Razele soarelui, lovindu-se de stâncile umede, răspândeau scântei în culorile curcubeului. În acest imens amfiteatru parcă totul strălucea ca nişte briliante, rubine şi ametiste.

Era o privelişte de basm. Uitându-mă la feţele deţinuţilor, am constatat că majoritatea erau captivaţi. Vuiţa a observat şi el şi mi-a spus: „Cât timp oamenii gustă frumosul e bine, e foarte bine Tot el mi-a atras atenţia să privesc şi figurile SS-iştilor. Expresii sălbatice pierdute în abisul inconştienţei. „Vezi – a continuat Vuiţa –, în asta constă principala lor slăbiciune”.

Rezistenţa în continuă acţiune

În plină luptă pentru existenţă, călirea spirituală a oamenilor, orientarea şi informarea lor conspirativă n-a scăpat din vedere. Întrucât această muncă a luat treptat amploare, a fost necesară organizarea ei pe barăci (blocuri), după sistemul de organizare pe celule proprii mişcării revoluţionare.

Pe la sfârşitul lunii februarie 1945 locuiam în blocul 31 din lagărul mare. Într-o zi, un tovarăş polonez cu funcţie în blocul respectiv m-a invitat într-un colţ al încăperii unde locuiam şi mi-a comunicat că are împuterniciri din partea lui Salomon să-mi dea anumite sarcini importante în bloc. În mintea mea galopau fel de fel de gânduri. Tăceam. Mă uitam la acest om robust, cu umeri laţi, cu privirea deschisă şi aveam simţământul că totul este în regulă. Totuşi... aşteptam ceva. Şi el ştia că îmi este dator cu acest ceva, şi anume consemnul stabilit de Salomon. După rostirea lui s-a înfiripat între noi o discuţie, aşa cum era şi normal. Ianusz îmi zugrăvea laconic perspectivele viitorului prin prisma situaţiei de pe fronturi. Nu-mi trebuia multă fantezie să înţeleg că rezistenţa dispunea de un sistem informaţional bun şi operativ. Cu toate că în lagăr, atunci când discutam despre mersul războiului, despre perspectivele noastre, în general eram cu toţii dispuşi să ne lăsăm furaţi de iluzii, câteodată prea optimiste, acum, când nu era vorba de o simplă discuţie, ci de proiectele unei munci organizate şi de răspundere, l-am întrebat pe interlocutorul meu:

— Ne putem asuma răspunderea pentru informaţiile primite?

La această întrebare, Ianusz s-a încruntat.

— Se pare că nu ţi-ai însuşit încă destul de bine lecţia Buchenwaldului.

Am tresărit. Într-adevăr, pusesem o întrebare deplasată. Am continuat, de data aceasta mai chibzuit.

— Cu cine o să lucrez?

Omul mi-a răspuns calm.

— Chiar în seara aceasta nu numai tu o să afli cu cine vei

lucra, dar şi cei în cauză vor fi înştiinţaţi.

Fără să-l mai întreb, a ţinut să precizeze că pentru această însărcinare o să primesc informaţiile necesare de la el, şi numai de la el. Cât priveşte mijloacele de desfăşurare a muncii, acestea erau lăsate la latitudinea mea. Era însă curios să afle cum văd eu organizarea acestei munci. S-a uitat la mine atent, iar eu, mirat, la el. Mă gândeam cum poate aştepta un răspuns imediat la o întrebare atât de complicată. L-am rugat să mă lase să mă mai gândesc. În ochii săi am citit aprobarea.

— Hai să terminăm, că şi aşa s-a prelungit prea mult discuţia noastră – mi-a spus şi a ieşit din încăpere.

După plecarea lui m-am aşezat pe pat şi, nu fără strângere de inimă, am început să mă gândesc la soluţii. Nu riscul de a discuta cu oameni necunoscuţi mă tulbura, ci schimbarea procedeului de a munci, în sinea mea nu eram convins că e bine aşa. Credeam că ne abatem de la regulile muncii conspirative şi că aceasta putea provoca încurcături imprevizibile Dar n-am avut dreptate...

Era pe înserat. Şedeam pe pământ, rezemat de un perete al blocului, şi discutam cu Ianusz. Îi împărtăşeam vederile mele în legătură cu această problemă, felul în care vedeam eu rezolvarea ei. Am căutat soluţia cea mai simplă, cea mai directă. Între cele două încăperi ale blocului 31 din lagărul mare era un fel de sală de mese. Mese din lemn trase la rindea şi de jur-împrejur bănci primitive. Trebuie de precizat că aceasta era culmea „nivelului de civilizaţie” în lagărul Buchenwald. În general, deţinuţii, primindu-şi mâncarea, se grăbeau să ocupe un loc în jurul acestei mese, căci atunci şi mâncarea părea mai gustoasă şi mai consistentă. De aceasta am ţinut seama în fixarea planului meu. Astfel, cei trei Häftlingi cu care trebuia să stau de vorbă urmau să se aşeze în colţul dinspre perete, lăsându-mi un loc şi mie. Mâncând, puteam să le spun ceea ce ei la rândul lor trebuiau să transmită mai departe, conform indicaţiilor primite. Cu al doilea grup urmam să procedez în acelaşi mod, însă la cină. Ianusz a găsit bună ideea mea.

În ziua următoare, într-un colţ al mesei, trei polonezi (pe

care Ianusz mi-i arătase) mâncau tăcuţi, scoţând rar câte o vorbă. Păreau absorbiţi de ritualul mâncării. Uitându-te însă atent la ei, puteai constata că în mişcările lor există o oarecare tărăgănare voită, o încercare de a-şi uniformiza dumicaturile. M-am apropiat de ei cu gamela şi bucata mea de pâine în mâini, fără să-i salul măcar cu o mişcare a capului. Mi-au făcut loc. Vorbele curgeau abia perceptibil. Unul mai bătrân, cu o faţă foarte zbârcită, cu ochi mici, dar vioi, traducea. Mânca şi traducea. Atenţi la ce se petrece în jur, sorbeau ca o băutură scumpă, dătătoare de puteri, ştirile transmise. În ochi le strălucea scânteia înţelegerii şi încrederii în viitor. Vorbeam şi nimeni nu întreba nimic. Întâi s-a ridicat de la masă bătrânul polonez, apoi eu, urmat de ceilalţi. Totul a decurs normal.

Seara, după ce m-am culcat, un ceh din patul vecin m-a rugat să mă apropii de el. Mi-a povestit în mare taină despre situaţia frontului, despre localităţile ocupate, despre pierderile fasciştilor. Erau ştirile pe care eu le transmisesem celor trei polonezi şi care făcuseră ocolul dorit.

Cu grupul de seară, lucrurile n-au pornit fără emoţii. La cină, cu totul întâmplător, s-a aşezat în colţul respectiv un bătrân, care mânca tacticos şi supărător de încet, se mai gândea, scruta cerul prin fereastră şi nu dădea niciun semn că are de gând să plece. Evident că pentru această zi acţiunea a fost ratată. Am hotărât să nu mă apropii de colţul mesei. M-am aşezat pe la mijlocul ei şi am început să mănânc, de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic, fără să-i slăbesc din ochi pe cei care stăteau în colţul mesei. Dar acolo, după o vădită nerăbdare din partea unora, nu se întâmplă nimic deosebit. Oamenii mâncau şi apoi plecau. Am fost ultimul care m-am ridicat de la masă, hotărât să fac totul ca în cel mai scurt timp să-l găsesc pe Ianusz. Nu puteam aştepta până la întâlnirea stabilită cu el.

Ianusz nu era entuziasmat că l-am scos din camera Stubendienştilor. I-am explicat cum a fost ratată întâlnirea la cel de-al doilea grup. Mi-a cerut să nu abandonez munca. Seara următoare l-am întâlnit din nou. Era agitat. Îmi căuta nerăbdător privirile şi când acestea ni s-au încrucişat mi-a

făcut semn să-l urmez. A pus mâna pe o ureche a unui bidon mare în care se transporta mâncarea şi eu pe cealaltă ureche a bidonului şi am urmat echipa care mergea după raţia noastră de seară. Deşi vorbea încet, agitaţia lui era vădită. „Lupte violente în apropiere de Berlin. Armatele aliate înaintează vertiginos. Deznodământul se apropie cu paşi repezi”, mi-a spus el cu emoţie, dându-mi totodată detalii asupra desfăşurării bătăliilor. La masa de seară m-am găsit cu grupa a doua, formată din tineri. Iugoslavul din grupă era chiar foarte tânăr. Trebuie să fi fost membru al tineretului comunist, deoarece, în contrast cu tinereţea, maturitatea sa politică era vădită.

Toată perioada, mai mult de patru săptămâni, cât am avut această muncă, grupa a doua mi-a cam dat de furcă, prin permanente întrebări, comentarii, opinii personale, toate caracteristice tineretului, interesante, dar cu totul nepotrivite într-o muncă conspirativă de o asemenea factură.

În aceeaşi seară, vecinul meu de pat, de data aceasta un iugoslav, m-a alimentat cu un bogat material faptic de pe front. În felul acesta m-am dumirit că în blocul nostru funcţionează şi alte grupe asemănătoare cu ale mele, şi nu fără eficienţă dacă într-un timp atât de scurt întregul bloc aflase ştirile.

Noaptea am fost trezit de Ianusz. „Du-te mai încolo, am să-ţi comunic ceva urgent”. L-am împins pe Mitea mai încolo şi Ianusz s-a culcat lângă mine, acoperindu-se cu pătura. „Bătrânul polonez a căzut. Nu ştim încă despre ce este vorba, dar să fii atent. Deocamdată suspendă activitatea. Pe ceilalţi îi anunţ eu.” Vorbea grăbit şi şoptind, încât greu reuşeam să aud ce spune.

Abia peste trei zile, la locul de întâlnire stabilit, Ianusz mi-a dat sarcina să încerc să ţin din nou „momentele politice”, adăugând că trebuie să vorbesc oamenilor şi despre perspectiva eliberării apropiate.

Munca special organizată de informare a oamenilor asupra desfăşurării războiului a avut un rol deosebit în ridicarea moralului colectivului de deţinuţi, în crearea unui climat favorabil întreprinderii unor acţiuni temerare de rezistenţă

armată în ultima perioadă a existenţei lagărului.

Când l-am văzut pe Salomon coborând pe o alee a lagărului şi, fără să fi fost stabilită dinainte o întâlnire, mi-a făcut semn să-l urmez, am fost cam nedumerit. Am considerat aceasta ca o încălcare a legilor conspirative şi, sincer vorbind, am fost supărat. O asemenea atitudine din partea lui Salomon? Ciudat! Am intrat într-un bloc, în camera unui Blockältester. A scotocit prin cămaşă şi a scos la iveală piese de diferite dimensiuni şi forme. Dacă nu mi-ar fi predat şi un pistol de calibrul 6 mm, n-aş fi înţeles nimic. Întâi a plecat el, iar eu numai după o jumătate de oră – conform indicaţiei.

Când am sosit la blocul lui Kroll – un tovarăş mult stimat de noi toţi –, după ce i-am spus consemnul, a zăvorât uşa. A preluat cu mult calm pistolul şi l-a băgat în buzunar. I-am înţeles gestul, dar n-am înţeles calmul cu care studia fiecare piesă şi şurub predat. Timpul mi se părea lung în condiţiile în care ne aflam. Unele din piese puse în sertarele mesei erau iarăşi scoase la lumina zilei, luate în mână şi cercetate din nou. Nu înţelegeam deloc această tărăgănare, acest joc cu focul, şi nici de ce nu-mi dă drumul să plec. Nu scotea un cuvânt, dar cerceta piesele cu atâta atenţie, de parcă ar fi fost într-un atelier de mecanică fină. Cineva a bătut ia uşă. Am tresărit! Şi probabil am şi pălit. Apoi iarăşi trei bătăi în uşă la intervale mai lungi. Kroll s-a ridicat calm, a tras zăvorul, s-a uitat iscoditor prin crăpătura uşii, apoi iarăşi a închis uşa cu zăvorul. Pentru a doua oară am tresărit surprins. În faţa mea stătea Jean din blocul 64. De data aceasta totul a mers rapid, în câteva secunde. Scena de predare a pieselor şi a pistolului s-a petrecut în tăcere. Nici nu m-am dezmeticit că Jean şi plecase. Atunci am înţeles că tărăgănarea era necesară până în momentul stabilit, când piesele trebuiau să fie predate. Eu nu aveam voie să părăsesc încăperea decât după aceea. Un lucru însă nu înţelegeam: de unde a ştiut Salomon că eu voi trece pe lângă el în minutele acelea. Apoi când iarăşi m-am dumirit, am avut prilejul să admir această perfectă organizare. Am înţeles că dispoziţia pe care o primisem de a merge în Zeltlager pentru a-l căuta pe Zoli avusese de fapt scopul de a prilejui întâlnirea mea cu Salomon. Mi-am dat

pentru prima oară seama că în lagăr existau forţe pregătite pentru a lupta – dacă trebuia şi cu arma în mână – împotriva SS-ului, care pregătea lichidarea deţinuţilor.

Mi-am imaginat felul în care tovarăşii lucrau în întreprinderile de armament: muncesc în plus, apoi sustrag câte o piesă, o ascund, o finisează, apoi o predau unui alt tovarăş, care, cu riscul vieţii, direct sau cu ajutorul unor prieteni ai mişcării clandestine, o scot pe poarta fabricii. Piesa îşi face apoi drumul greu, plin de peripeţii şi pericole, ajungând şi la poarta lagărului Buchenwald.

Cu capul descoperit, cu paşi cadenţaţi, trece apoi poarta lagărului şi acel deţinut care a preluat piesa şi, dacă are norocul să nu fie atent percheziţionat, face ca ea să ajungă în lagăr. Imaginaţia îmi lucra intens în legătură cu felul în care piesele preţioase necesare rezistenţei ajung în lagăr.

Spre seară, Salomon mi s-a destăinuit. Eram culcat. S-a aşezat pe marginea patului meu şi a început să vorbească: „Ştii, tu ai ajuns să fii antrenat în această acţiune atât de periculoasă pentru că ieri legătura mea a fost împuşcată la Steinbruch. Se pare că soarta sa era pecetluită de câtva timp. În ultimele cinci zile paza SS nu-l slăbise. Îl puneau la muncile cele mai grele, îl chinuiau cu bătăile până la istovire. Şi apoi, ca un trăsnet, fără niciun motiv, o rafală de puşcă automată trasă de sus, de pe vârful muntelui, l-a doborât la pământ”.

Toate acestea mi le-a spus pe nerăsuflate. Apoi o linişte adâncă s-a aşternut între noi. Fiecare cu gândurile sale. Eu, cu capul meu tânăr înfierbântat, gustând importanţa şi romantismul acestei acţiuni primejdioase (doream foarte mult ca să rămân în mijlocul ei), el cu cine ştie ce gânduri.

Într-o zi am fost trimis la bucătărie să aduc mâncarea. Faptul în sine nu-mi spunea nimic dacă nu mi s-ar fi atras atenţia să mă prezint la un tovarăş anume. Acesta era între două vârste, cu o faţă brăzdată de prea multe cute, privirea tristă, permanent tristă, cu o ţinută demnă. Sub nasul gradatului SS, el a reuşit să-mi predea acel vas care trebuia să ajungă în blocul indicat. Am prins de mânerele vasului, împreună cu un necunoscut. Nu l-am mai văzut niciodată de atunci. Spre marea mea surprindere, vasul pe care l-am adus

a ajuns în camera Blockältesterului. Şi aici acelaşi procedeu. Uşa a fost zăvorâtă şi din mâncare – sfeclă furajeră – s-a scos un obiect lunguieţ, înfăşurat într-un material impermeabil. Apoi bătăi în uşă. De data aceasta cu totul altfel, şi obiectul înfăşurat în mai multe pături a luat drumul spre o destinaţie necunoscută mie.

Cazul avea pentru mine o dublă semnificaţie. În primul rând constatasem că înarmarea lagărului era un fapt real şi de amploare, iar în al doilea rând, că nu rămăsesem în afara acestei acţiuni temerare.

*

La o întâlnire cu Ödi şi cu un spaniol am aflat că autoconducerea lagărului, cu acordul SS-ului, organizează pe grupe de blocuri echipe de Feuerwache*. La auzul acestor cuvinte am rămas cam nedumerit. Ce poate face o asistenţă anti-incendiară aici, unde aproape totul e din lemn şi rumeguş? O singură bombă şi totul se transformă în cenuşă. Şi apoi, cum va fi posibil să închegăm o organizaţie utilă deţinuţilor fără ca aceasta să fie distrusă de SS? Oare punerea în mişcare a unui număr de oameni, chiar şi în această babilonie, nu va duce la deconspirarea unor cadre?

Ödi, fost combatant în Brigăzile internaţionale, trecut prin foc şi sabie în războiul din Spania, în detenţiunea din faimosul şi temutul lagăr al guvernului din Vichy, iar apoi ca luptător în Maquis, era robust şi roşu la faţă chiar în condiţiile lagărului de la Buchenwald (când te uitai la el ţi se părea că aparţinea acelor oameni care gândesc „nu mă bag – nu mă interesează”); în realitate era o figură centrală a grupului româno-ungar al rezistenţei din Buchenwald, iar toate aparenţele erau rezultatul unei mari stăpâniri de sine, al unui autocontrol permanent, sever, specific combatanţilor din prima linie în lupta cu fascismul. Pe Ödi l-am întâlnit în cadrul activităţii în lagăr. Era un om care radia optimism, care insufla încredere în dreptatea cauzei.

Am făcut şi eu parte din Feuerwache. La două-trei zile, iar odată cu apropierea frontului de est şi de vest de lagăr chiar mai des, difuzorul SS-ului anunţa „Fliegeralarm”*, alarmă

aeriană. În asemenea împrejurări, în câteva secunde trebuia să fim încolonaţi. Fiecare trebuia să-şi ocupe locul stabilit, să asculte comenzi cu caracter militar. Stăteam culcaţi, lipiţi de pământ, nemişcaţi, fugeam la comandă de la un loc la altul, înconjuram blocurile şi ne reîntorceam de unde am pornit, ca apoi iarăşi, la comandă, să ne trântim la pământ, să stăm nemişcaţi, până ce difuzorul anunţa încetarea alarmei.

Ce făceam semăna a orice, numai a exerciţii de pompieri – nu. La aceste exerciţii, alături de conducerea interioară a lagărului formată din deţinuţi, periodic mai apărea şi câte un SS-ist, care părea deosebit de satisfăcut pentru „disciplina”, pentru „exerciţiile cu caracter militar”, care le erau atât de dragi. Întotdeauna mai aveau ceva de corectat, şi aceste corecturi erau întotdeauna însoţite de înjurături, de bătăi, de fel de fel de maltratări.

O dată, când un pui de SS-ist, care nu avea mai mult de 16–17 ani, a considerat că aruncarea la pământ a corpurilor noastre nu a decurs în secundele dorite de el, ne-a silit nu mai puţin de 50 de ori să facem: culcaţi, drepţi, culcaţi, drepţi... într-un ritm care în final ne-a istovit în aşa hal, că din cei 40 care formau grupa, 12 nu s-au mai putut ridica. Pe doi dintre ei, vântul aspru ca de iarnă, frigul şi umezeala i-a doborât într-o irevocabilă, veşnică amorţire. Am pierdut pentru totdeauna încă doi tovarăşi.

Un timp aceste exerciţii au fost întrerupte. Au trecut două-trei săptămâni şi niciun semn de mobilizare. Aceasta a fost una din cele mai întunecate perioade ale lagărului. Era o revărsare de deţinuţi strânşi din toate lagărele evacuate, care reuşiseră să ajungă vii la Buchenwald, dar numai oameni nu se mai puteau numi. Activam din plin. Salomon îmi preda cu regularitate pacheţele cu alimente concentrate, precum şi zahăr, margarină, ceva pâine, lenjerie de corp. Eu şi alţii le predam destinatarilor. Ne făceam datoria. Strângeam şi aduceam informaţii preţioase despre oamenii veniţi din lagărele evacuate, atmosfera în rândurile deţinuţilor, nume de trădători, comportarea SS-iştilor în diferite situaţii. Mi s-a spus într-o zi că aceste informaţii ne sunt foarte necesare pentru bătălia pe care mai devreme sau mai târziu va trebui s-o

dăm. De asemenea, periodic răspândeam printre noii veniţi ştiri „proaspete”, sosite în lagăr pe tainicele unde ale unui radioreceptor. Aceste ştiri aveau parcă darul să electrizeze pe cei care le ascultau. Recăpătau dorul de viaţă. Feţele lor spuneau parcă „şi totuşi sunt speranţe de a supravieţui”.

Într-o dimineaţă, când nici nu mă mai aşteptam, afară era încă întuneric, difuzorul anunţă iar o alarmă aeriană. Aceasta însemna că în câteva secunde trebuia să fii îmbrăcat şi să fugi ca să-ţi ocupi locul stabilit. Totul s-a petrecut într-un ritm uimitor de rapid. De data aceasta de la „inspecţie” au lipsit SS-iştii, dar în schimb printre cei care s-au perindat în faţa coloanei noastre l-am văzut, printre alţii, pe George – grav, serios, complet străin. Nicio clipire nu trăda că mă cunoaşte. Un necunoscut, cu însemnul german, ne-a spus că vrea să vadă câte minute sunt necesare pentru a se pune în mişcare noaptea „echipele de stins incendii”. Ofiţerului SS de serviciu i-a plăcut ideea sugerată de un Häftling cu funcţie şi, fiind un mijloc în plus de a chinui pe deţinuţi, a acceptat-o.

Permanent îmi repetam întrebarea: ce fel de echipe de pompieri sunt acestea, fără furtun de stins incendiu şi fără cunoaşterea noţiunilor elementare necesare unei asemenea activităţi. Se pare că şi alţii şi-au pus asemenea întrebări. Dar curând au început să ni se predea şi lecţii despre felul cum se foloseşte aparatul de stins incendii, cum se evacuează o încăpere în caz de incendiu ş.a. Încă un lucru a fost introdus în plus în ultimul timp – exerciţiile fizice. Mai târziu am aflat că au fost destule discuţii în jurul acestei probleme. Unii susţineau că în condiţiile subalimentaţiei, exerciţiul fizic slăbeşte organismul, iar alţii dimpotrivă. A învins ultimul punct de vedere, care s-a dovedit ulterior a fi just.

Într-una din zile mi-am luat inima-n dinţi şi am pus o întrebare lui Salomon. De fapt ce făceam noi de săptămâni de-a rândul în Feuerwache? Reacţia lui n-a fost cea pe care am aşteptat-o. Sobru şi serios, a început să-mi povestească că se apropie ziua marii bătălii şi trebuie să fim pregătiţi. Răspunsul era evaziv. Ceva înţelesesem eu, dar răspunsul la întrebare nu-l primisem. Văzându-mi pe faţă nedumerirea, a început să vorbească. Deşi nimeni nu era în jurul nostru,

vorbea în şoaptă, încât abia am reuşit să-i înţeleg cuvintele.

Concluzia era deci că şi această activitate făcea parte din lupta noastră cea mare.

„Înţelegi ce grandios e. Sub cea mai straşnică pază SS se instruiesc oameni pentru luptă. Se organizează grupe, detaşamente. Se formează un cadru organizatoric care să cuprindă pe cei mai buni şi mai combativi antifascişti” – îmi spunea el. Entuziasmul meu nu mai avea margini văzând atâta înţelepciune şi curaj. Nu ştiu în al cui cap s-a născut ideea, unde a fost ea discutată şi definitivată, dar mi s-a părut de-a dreptul genială. Era evident că SS-ul va accepta o organizare a deţinuţilor care să aibă ca obiectiv salvarea clădirilor. De acum totul depindea de tovarăşii participanţi la rezistenţă şi care lucrau în Schreibstube, de secţiile şi grupele naţionale, de celulele de partid, pentru ca acest cadru să permită o cuprindere mai largă a combatanţilor curajoşi, gata să dea lovitura hitleriştilor chiar cu riscul sacrificiului suprem.

Salomon nu mi-a spus prea multe, dar am înţeles însemnătatea deosebită a fiecărei mişcări, a fiecărei acţiuni. Zâmbeam la gândul că unităţile de luptă ale rezistenţei sunt puse în mişcare în urma ordinului transmis de SS prin difuzor. În îngâmfarea lor, SS-iştii erau prea siguri pe ei. Credeau aşa de mult în sistemul lor represiv, în superioritatea gândirii şi organizării lor, că nu puteau concepe că în lagăr s-ar putea face ceva de amploare împotriva lor.

Cât de departe au mers cu această înfumurare a lor grăieşte şi faptul că tot în cadrul acestui sistem de apărare împotriva atacurilor aeriene şi a incendiilor au admis ca sub controlul SS să funcţioneze o echipă auxiliară chiar în afara porţii cu faimoasa inscripţie „Fiecăruia ce i se cuvine”. Şi întrucât la orice alarmă aeriană paza SS dispărea în adăposturile antiaeriene, această echipă, formată din tovarăşi de nădejde, putea acţiona în voie. Am avut prilejul să aud despre acte de eroism cu adevărat legendare. Despre devastarea unor lăzi care conţineau arme. Despre aducerea lor în lagăr. Această aşa-zisă echipă auxiliară se încadra perfect în acel sistem unic care avea în vedere un singur scop: „eliberarea cu arma în mână”, „nesupunere”. Alioşa,

care mi-a povestit despre echipa auxiliară, poate că era cu mine mai vorbăreţ decât ar fi fost firesc. Însă faptul că dormeam de câtva timp unul lângă altul, că în ochi ne ardeau aceleaşi flăcări ale răzbunării, că aceleaşi dureri lăuntrice ne mistuiau, că luptam pe acelaşi front, ne-a apropiat mult, deşi în ierarhia rezistenţei îmi era mult superior. Nu era dificil să ghicesc că are un cuvânt greu de spus în lagăr. Ne-am apropiat sufleteşte tot mai mult şi ne-a legat definitiv unul de celălalt „povestea cuţitelor”, care la început părea a fi simplă, dar care a devenit foarte complicată, periculoasă şi implica un mare risc. Oameni numeroşi, de diferite naţionalităţi, atraşi într-o formă sau alta a rezistenţei organizate, trebuiau să fie legaţi prin fire invizibile, dar eficiente. Nu se putea spune oamenilor: „Fiţi liniştiţi, avem cu ce lupta. Avem cu ce da şi contralovituri! Avem oameni instruiţi! Avem combatanţi cu experienţă!” Totuşi ceva trebuia făcut pentru ca oameni dornici de luptă, dar care din motive de conspirativitate nu trebuiau să ştie despre existenţa unui fond de pistoale şi grenade, puşti şi puşti-mitraliere, să se simtă tari şi puternici, capabili şi gata de luptă cu modeste arme albe. Cred că acesta a fost mobilul poveştii cuţitelor.

Într-o zi la prânz, Alioşa mi-a predat un pachet nu prea voluminos, dar greu. Când mi-a spus că pachetul este trimis de Salomon, l-am primit. Am respectat întocmai indicaţia dată, ca pachetul să fie ascuns sub paiele care înlocuiau salteaua unui anumit tovarăş. Nu l-am întrebat nimic, am respectat întocmai ordinul. Eram convins că secţiile naţionale conlucrează, se ajută, acţionează în aceeaşi direcţie, pentru acelaşi scop.

Alioşa, bunul şi zâmbitorul Alioşa, deşi chel, nu ştiu pentru ce mi se părea curios de blond. Nu reuşea să imprime gravitate nici în momentele cele mai dramatice. N-avea mai mult de 20 de ani. Era de undeva de prin Bielorusia şi fusese arestat de Gestapo sub învinuirea de a fi dat sprijin partizanilor. Schingiuit în mod barbar, desfigurat cu un fier înroşit de un agent al Gestapoului, el a tăcut totuşi. A tăcut, a suportat eroic torturile. Cu toată cicatricea monstruoasă, avea o faţă plăcută, trăsăturile i se păstraseră fine. Fusese un elev

excelent, secretarul Comsomolului şi conducătorul grupului de tineri partizani din localitate. Bun organizator, bun cunoscător al psihologiei duşmanului, s-a obişnuit să învingă.

Alioşa mi-a mai înmânat asemenea pachete şi altă dată, cu aceleaşi indicaţii. Iar eu am procedat la fel, fără să-mi manifest curiozitatea de a afla ce conţin.

În februarie 1945, în blocul 31 unde trăiam, patul meu era într-un colţ unde domnea binevenitul semiîntuneric. Pentru munca pe care o desfăşuram, lumina era duşmană, o duşmană neîmpăcată. Într-o zi, cu o mişcare simplă, Salomon a rupt sfoara unui pachet. Între cartoane frumos rânduite, o duzină de cuţite. Cuţitele aveau o formă deosebită, se puteau închide, dar când le deschideai erau adevărate pumnale cu două tăişuri, până aproape de mijlocul lamei. „Este al tău”, cu aceste cuvinte mi-a înmânat Salomon pumnalul meu, arma mea, şi a continuat: „Să ai grijă să nimerească în plin. Iar dacă te descoperă...” A făcut un gest spre gât, care a vrut să însemne „ştreangul te aşteaptă”. Restul cuţitelor le-a băgat în cele două buzunare ale pantalonilor săi, în buzunarele hainei şi, ca şi când nu s-ar fi întâmplat nimic, a plecat, fără însă a uita şi de data aceasta să-mi arunce o privire caldă, plină de simţământ patern.

Deci înarmat! Cât de îmbucurător şi încurajator a fost acest gând. În acele momente nici nu m-am gândit să judec raportul de forţe. Mii de SS-işti erau înarmaţi cu armament greu şi uşor din cel mai perfecţionat, cu muniţii berechet, cu un potenţial de oameni suficient şi bine instruit. Ce contau însă toate acestea în balanţa noastră specifică în care valorile nu se măsurau nici cu kilogramul şi nici cu forţa de foc, ci cu forţa credinţei într-o lume nouă, forţa setei de libertate, a omeniei! În balanţa noastră, setea de a regăsi umanismul pierdut cântărea mai mult decât tone de muniţii. În semiîntuneric priveam lama nou-nouţă a cuţitului pe care-l primisem, arma albă, neputincioasă atunci în mâna unor oameni neinstruiţi pentru asemenea dueluri, dar cine s-a simţit vreodată mai tare decât mine în acele clipe? Strângeam cu putere mânerul pumnalului, în stare să înfrunt pe orice ins înarmat până-n dinţi.

„Povestea cuţitelor” era simplă în aparenţă, ca toate cele ce se petreceau în jurul nostru. În realitate însă, şi ea era expresia unuia dintre actele eroice ale rezistenţei. Cele mai bune piese – adevărate pumnale – proveneau de la muncitorii care lucrau în fabricile din jurul lagărului, altele din magaziile cu scule, un număr de cuţite erau confecţionate chiar în lagăr, pe ascuns, de către deţinuţi, iar altele, fuseseră furate de la gradaţii SS. N-au trecut nici trei săptămâni şi „pompierii” noştri dispuneau de un mare număr de arme albe, comori tainice, care au contribuit în acele zile pline de încercări la ridicarea moralului nostru.

Era interesant să vezi cât de molipsitor şi binefăcător poate fi optimismul. Dacă pesimismul poate mătura totul din calea sa, optimismul unora a putut influenţa în bine o masă care la un moment dat se considera pierdută. Eu nu cunoşteam cine participă şi cine nu la „acţiunea cuţitelor”, dar impresia că, deşi lagărul trece prin una din cele mai mari încercări ale sale, oamenii se simt mai vioi nu era lipsită de temei. Speranţa supravieţuirii, a răfuielii cu duşmanul, a reintrării apelor în albia lor firească a avut un cuvânt greu de spus în depăşirea zilelor de mare tensiune din lagăr. Oamenii nu mai erau nişte bieţi deţinuţi, ci o forţă. Erau combatanţi cu un cuţit în buzunar! Combatanţi cu o strategie şi o tactică specifică.

Noaptea am fost trezit de un necunoscut, care, după ce mi-a spus consemnul, mi-a înmânat un rucsac plin şi greu. Aveam sarcina ca în umbra nopţii să ajung cu încărcătura în lagărul mic, la blocul 68, şi să predau conţinutul Blockältesterului Rudi, un „copil uriaş” cu vocea ca un tunet, dar cu sufletul gingaş.

M-am îmbrăcat, frecându-mi ochii... Eram frânt de oboseală. Toată ziua cărasem bolovani sub paza SS-ului. Încordarea şi munca fizică n-au stimulat muşchii mei. În colţul complet întunecos am încercat să ridic încărcătura, dar era foarte grea. Străinul stătea mut lângă mine. Într-un moment de slăbiciune am mângâiat mâna tovarăşului meu de suferinţă cu care dormisem câteva săptămâni în acelaşi pat, apoi am pornit spre ieşire. Gâfâiam încă de la primii paşi sub

povara greutăţii, dar străinul nu m-a ajutat. Am înţeles! Mă deprinsesem să înţeleg multe, foarte multe din expresia feţelor, din licărirea ochilor. Am înţeles că trebuia să mă obişnuiesc cu greutatea. Misiunea prietenului necunoscut s-a terminat odată cu scoaterea mea din bloc. După ce m-a avertizat ca să fiu foarte atent, mi-a indicat portiţa prin care mă pot strecura în lagărul mic şi a dispărut în umbra nopţii în partea laterală a blocului 31.

Eram gata-gata să înjur. Noaptea, care de atâtea ori îmi fusese credincioasă, aliată, de data aceasta mă trăda. Era o noapte cu un cer pur. Pe bolta cerului licăreau miliarde de stele. Chiar şi fără razele palide ale lunii, pe pământ se aşternuse o lumină gri-gălbuie închisă. Îmi lipsea întunericul nopţii ca să-mi pot recăpăta liniştea.

Deci, cu sufletul încărcat de teama necunoscutului, am pornit la drum, urmând întâi itinerariul omului dispărut cu câteva secunde înainte. Am încercat să mut greutatea dintr-o mână în alta. La un moment dat mi-am dat seama că o târăsc pe pământ. Cu greu am săltat rucsacul pe spate. M-am clătinat sub povară, dar parcă devenise mai uşor.

Pericolul care mă păştea era multiplu. Principala primejdie consta în faptul că, în afară de cei chemaţi de SS, nimeni nu avea dreptul să iasă din bloc decât cu aprobare specială. Simpla prezenţă în afara blocului, în această parte a lagărului, era suficientă ca să ajungi la Bunker sau să fii împuşcat pe loc. Mă păştea pericolul întâlnirii cu o patrulă SS în inspecţie. Pericolul reflectoarelor turnurilor de pază ce scăldau periodic în lumină puternică drumurile şi potecile lagărului şi care abia aşteptau să pună în funcţiune mitralierele grele.

Înaintam cu greu. Cât timp diferite umbre m-au protejat, a mers cum a mers, dar când am ajuns să străbat o fâşie de drum luminată palid de becuri, au fost momente în care curajul m-a părăsit. M-a apucat spaima. La un moment dat, când tocmai eram gata să străbat o asemenea fâşie, s-au aprins reflectoarele mai multor turnuri de pază, scăldând cu o lumină ostilă lagărul. M-am lipit, de peretele unui bloc. Apoi toate luminile reflectoarelor au fugit spre un alt colţ al lagărului, departe de punctul unde stăteam la pândă. Două

mitraliere au început să ţăcăne. Probabil un nenorocit, pierzându-şi minţile, s-a îndreptat spre sârma ghimpată încărcată cu curent electric de înaltă tensiune.

Astfel, colţul în care mă aflam ieşise din atenţia pazei. Am reuşit să mă strecor printre două fascicole de lumină şi iată-mă, mai târziu decât ar fi fost normal, ajuns la prima poartă pe care trebuia s-o trec. Când m-a văzut apărând din umbră, Lagerschutzul n-a mai aşteptat consemnul, mi-a făcut semn să trec repede. Depăşind poarta, instinctiv m-am uitat înapoi. În umbră am recunoscut silueta necunoscutului. O linişte sufletească m-a cuprins la gândul că tovarăşii mei de luptă m-au protejat tot timpul. Restul drumului de acum înainte mi s-a părut cu mult mai puţin complicat.

Rudi mă aştepta treaz. Văzându-mă gâfâind, fără să rostească un cuvânt, a preluat încărcătura. Am trecut un coridor îngust până la încăperea destinată celor doi Stubendienşti. În cameră a mişcat masa din colţ de la locul ei, apoi au urmat câteva mişcări abile, în urma cărora – spre marea mea surprindere – a apărut o deschizătură cu o gură întunecată. Rudi a aprins lumânarea, am coborât câteva trepte şi iată că mă aflam într-un beci destul de încăpător, într-un veritabil depozit de alimente. Deci nu transportasem grenade sau muniţii, ci pâine şi pachete cu margarină, sustrase din depozitele SS. A fost un moment în care am simţit încă o dată o mare admiraţie pentru organizatorii rezistenţei. Mi-am dat seama de un lucru la care nu m-am gândit niciodată, şi anume că pregătirea unei lupte implică şi alcătuirea unor rezerve de alimente.

Şi acum, o poveste tristă, care ne-a răscolit până în adâncul sufletului. Au existat momente, acolo unde viaţa era atât de aspră, când linia de demarcaţie între drept şi nedrept aproape dispărea şi, oricât ne-ar fi durut inima, eram obligaţi să subordonăm judecata şi faptele interesului marii cauze. Erau unele lucruri care, dacă ar fi fost judecate în individualitatea lor, ar fi dat poate câştig de cauză persoanei, însă privite în contextul marii bătălii dintre bine şi rău au fost condamnate aspru, fără cruţare.

Făcându-mi raita obişnuită prin lagărul mic pentru a îndeplini misiunea primită, am întâlnit un transport sosit cu câteva ore înainte, care arăta îngrozitor. Printre aceşti oameni care au parcurs drumul de la Auschwitz la Buchenwald în mare parte pe jos, în gerurile aspre ale lunii ianuarie şi februarie ale anului 1945, aproape că nu era unul valid. Încă de la intrarea pe poarta lagărului, soarta lor era pecetluită. Intenţiile erau atât de evidente, că aceste biete făpturi omeneşti, zdrenţuite şi desfigurate, n-au beneficiat nici măcar de un acoperiş de bloc. Stăteau speriaţi sub cerul liber, ostil, dârdâind, oftând şi gemând. Cei mai mulţi dintre ei aveau picioarele sau mâinile degerate înfăşurate în cârpe murdare. Oamenii nu aveau curaj să-şi desfacă sinistrul bandaj, pentru ca frigul şi umezeala să nu facă noi ravagii. Zdrenţele li se lipeau de răni, o infectau şi ei piereau ca muştele.

Europa însângerată şi îndurerată, Europa martiră era tipic şi perfect simbolizată în acest tablou.

În mijlocul acestor făpturi, figura mea omenească părea un fenomen ireal. Omul poate arăta om chiar dacă e alb ca varul, cu pometii proeminenţi din cauza lipsei muşchilor. Şi în împrejurările Buchenwaldului ei îşi putea păstra demnitatea caracteristică omului. Nicio suferinţă, nicio stare emoţională, durerea, dorul, frica de moarte n-au putut să şteargă această trăsătură sufletească întipărită pe figura unor oameni.

Asemenea oameni am întâlnit şi în acest transport, picat aici pe neaşteptate, neanunţat de nimeni. În mulţimea de polonezi şi ucraineni i-am descoperit şi pe cei pe care îi căutam cu înfrigurare, compatrioţi, tovarăşi, oameni. În cazul de faţă m-am descurcat uşor. Transportul era într-un asemenea hal, că SS-ul l-a lăsat în voia soartei, până în momentul răfuielii definitive. Cui să-i mai folosească asemenea făpturi? Cine să mai aibă nevoie – după părerea lor – de „foşti oameni”?

Nu era timp de pierdut. Trebuia acţionat rapid, cu maximum de precauţie şi eficienţă, pentru a fi feriţi de elementul surpriză. Un comunist vechi şi un tânăr capabil, ambii cu câte un picior degerat, se cereau imediat scoşi din acest imperiu al morţii. Sprijiniţi, cu eforturi supraomeneşti,

au făcut cei trei-patru sute de paşi până la Zeltlager.

Oamenii au scăpat ca prin minune. Mai mult decât această „mişcare” nu mai era posibil. Însoţitorii SS-işti, dându-şi seama că totuşi pot pierde oameni din transport, s-au întors cât se poate de repede şi, cu ţipete şi urlete, au pus în mişcare transportul, nu fără a sesiza că lipsesc şaisprezece oameni.

Dispariţia unor deţinuţi din acest transport a făcut o vâlvă mai mare decât ne-am fi aşteptat. Probabil că era în joc prestigiul păzitorilor Buchenwaldului faţă de soldaţii din Waffen-SS. Patrule SS au început să cutreiere lagărul în căutarea dispăruţilor. O patrulă numeroasă de acest fel şi-a făcut apariţia şi în Zeltlager. Responsabilul blocului 67 a acţionat rapid. Nu era niciun moment de pierdut. Cei doi au fost coborâţi în beciul tainic cu rezerva de provizii. La palida flacără a unei lumânări, coborând treptele scării ce ducea spre pământul bătătorit al beciului, cei doi au avut prilejul să vadă comori nebănuite. Pâini în stive, cutii întregi de zahăr cubic şi margarină, cutii specifice Crucii Roşii franceze.

Restul l-am aflat de la Salomon, care mi-a povestit cu voce stinsă cele petrecute cu cei doi. M-am cutremurat văzând cât de aspru poate fi un om, dar mi-am dat imediat seama că aşa era necesar să fie în anumite împrejurări. Consideram omenesc ce s-a petrecut în acest beci întunecat. Oamenii, sleiţi de puteri, chinuiţi de foame, văzându-se în mijlocul atâtor bunătăţi, s-au atins de mâncare. Cel mai în vârstă şi-a închipuit că se află într-un anumit depozit de alimente secret care serveşte luptei pentru salvarea deţinuţilor şi a rezistat. A rezistat doar câteva minute, apoi, pipăind în întuneric, a luat prima pâine. Această cedare a fost primul pas, căci, gustând pâinea, s-a apucat să înfulece tot ce îi cădea în mână. Au mâncat amândoi aproape în neştire. Mâncau în grabă, înnebuniţi parcă de teamă că cineva le-ar putea lua mâncarea sau i-ar opri să-şi continue ospăţul. Limita de potolire a foamei era demult depăşită, dar ei mâncau de parcă erau nebuni. Consecinţele au fost grave. Stomacul n-a rezistat. A urmat o stare de leşin. Când au coborât să le dea de mâncare, tovarăşii s-au cutremurat de cele văzute. O parte

din rezerva de alimente era risipită, murdărită, iar ei căzuţi în neştire peste pachetele de alimente. Salomon mi-a comunicat cu faţa cenuşie hotărârea: se consideră scoşi din colectiv, se va rupe cu ei orice legătură.

Peste câteva zile am avut prilejul să schimb câteva cuvinte cu Salomon despre cazul celor doi. Am găsit justificate îndoielile lui Petru, ale Bătrânului şi ale altora despre justeţea măsurii aspre, care însemna de fapt o condamnare la moarte, având în vedere starea fizică a celor doi. De altfel în nucleul de conducere s-a reluat discutarea acestei chestiuni. Din nou au fost păreri opuse. Majoritatea susţinea că cei doi sunt pasibili de pedeapsă grea. Se lua în considerare şi faptul că, în cazul de faţă, unul dintre ei era un tovarăş care ştia ce înseamnă rezistenţa şi importanţa rezervelor de alimente într-o confruntare cu inamicul. Toţi cei prezenţi, chemaţi să hotărască asupra soartei lor, erau convinşi de justeţea unei hotărâri aspre. Şi totuşi s-au găsit şi oameni care în adâncul sufletului lor au găsit circumstanţe atenuante şi şi-au exprimat un punct de vedere cu totul aparte. Poate mai omenesc, mai înţelegător.

Salomon parcă voia să se apere de acuzaţia de inconsecvenţă când îmi explica punctul său de vedere! „Ascultam pe tovarăşii de luptă şi, fiind printre ultimii care am luat cuvântul – spunea el – am avut timp să mă gândesc, să raţionez despre justeţea unui punct de vedere sau a altuia. M-am convins că viaţa de lagăr a înăsprit sufletele şi judecata. Această luptă aprigă pentru salvarea a cât mai multe vieţi te face să pierzi din vedere că totuşi omul are, pe lângă calităţi, şi slăbiciuni şi n-ai dreptul, atunci când îi cântăreşti faptele, să nu ţii seama de aceasta”.

De aceeaşi părere era şi Bătrânul, om cu multă experienţă, înţelept şi stimat de tovarăşii săi şi de toţi cei care îl cunoşteau. În cele din urmă s-a luat hotărârea să fie scoşi din colectiv, dar să fie îngrijiţi ca să-şi refacă sănătatea.

Ianuarie-martie 1945 a fost una dintre cele mai întunecate perioade ale Buchenwaldului. În mod premeditat, duşmanii noştri au căutat mai mult ca înainte să ne sleiască de puteri prin înfometare, astfel ca la o eventuală confruntare de forţe

să nu le dăm mult de lucru. Dar n-au reuşit. Cuvântul de ordine al conducerii grupului nostru, de a reface provizia de pâine prin renunţarea la o treime din pitica raţie zilnică, a fost primit fără niciun refuz. În zece zile rezerva a fost completată şi am fost anunţaţi că vom primi bucata de pâine în întregime. Problema celor doi s-a încheiat. Nu fără însă a lăsa în sufletele noastre o umbră.

Şi totuşi răsare soarele

Luna martie a anului 1945 a fost neprietenoasă. Ploilor, vânturilor, ceţii, cerului plumburiu, rareori le urma câte o fărâmă de cer albastru. Tensiunea nervoasă ajunsese la apogeu. Toată lumea aştepta cu înfrigurare deznodământul, care se apropia cu paşi vertiginoşi. Trebuie spus, că în acele momente de mare încordare, când plana alternativa: supravieţuim sau pierim, majoritatea deţinuţilor se gândeau şi discutau cu aprindere despre viitor, despre ce va trebui făcut pentru ca asemenea monstruozităţi să nu se mai repete niciodată. Cum va arăta edificiul cel nou construit pe aceste dureroase ruine? În ce fel, prin ce mijloace se vor vindeca aceste suflete grav rănite? Cu ce va trebui început? Cum va trebui continuat? Pe măsură ce bubuitul tunurilor se auzea tot mai clar şi apropierea frontului, deci a armatelor antifasciste aliate era evidentă, masa deţinuţilor îşi recăpăta profilul psihic uman. Mă gândeam şi eu cu multă emoţie la ziua de mâine, dar şi cu groază la momentul când voi afla cu certitudine despre ireparabilele pierderi. Ca şi mulţi alţi tovarăşi, nu-mi făceam iluzia că ne aşteaptă un drum lin.

Într-o seară stăteam întins pe patul meu etajat. În semiîntunericul „cuştii” de jos povesteam lui Zoli o discuţie auzită în aceeaşi zi. Pentru a strânge informaţii despre atmosfera din lagăr, a combate diferite zvonuri lansate de autorităţile fasciste şi pentru a-i linişti pe deţinuţi, în mod sistematic dădeam o raită prin blocuri – şi ca şi mine mulţi alţii –, ascultam, dacă era nevoie discutam.

Majoritatea deţinuţilor din lagăr şi-au însuşit lecţia vieţii:

„Atenţie oameni! Să nu uităm de omenie! Să nu uităm ce a însemnat pentru Europa martiră egoismul barbar, cultul forţei şi al ignoranţei, fascismul”.

Într-o problemă majoră eram unanim de acord, şi anume că cei care vor supravieţui, în primul rând şi înainte de toate vor trebui să contribuie cu toate forţele lor la curmarea oricărei posibilităţi de existenţă sau reînviere a fascismului.

Evenimentele se precipitau. În blocul 68 o lecţie ţinută cu un grup de tineri originari din partea de nord a Transilvaniei şi din Ungaria a trebuit să fie întreruptă. Suna alarma aeriană. În loc să ne ascundem, am ieşit în curte, cu toate interdictele SS-ului. Sus, ca păsările, maiestuoase, fortăreţe zburătoare argintii, strălucind în soare, alunecau lin deasupra lagărului, însoţite de escadrile de avioane de vânătoare zvelte. Se bombarda prin apropiere. Nici ţipenie de SS. Au dispărut şi cei de la turnurile de pază. După încetarea alarmei am aflat că a fost avariată şi gara lagărului Buchenwald. Nici n-am apucat să ne dezmeticim, şi din nou alarmă. Tunurile antiaeriene mai ripostau, ţintind asupra avioanelor, dar aviaţia era inexistentă. Niciun avion german nu s-a ridicat în întâmpinarea inamicului.

Chiar în timpul alarmei, noi, cei de la Feuerwache, comentam faptul şi interpretam semnificaţia sa. Fascismul german nu mai putea rezista mult, resursele îi erau epuizate, zilele hitlerismului erau numărate.

În partea a doua a lunii martie, rezistenţa şi-a concentrat forţele. Eu am revenit în blocul 36. Prin vecinătate am revăzut mai mulţi tovarăşi cu care sosisem aici şi pe care luni de-a rândul nu-i mai văzusem. Nu ne făceam iluzii despre o eliberare „lină”, o predare a lagărului fără vărsare de sânge. Aveam misiunea de a combate optimismul nejustificat şi stupid, zvonurile liniştitoare ale SS-iştilor, în scopul de a ne dezarma şi demobiliza, pentru ca apoi să ne ia prin surprindere. Tot aşa ne străduiam să înlăturăm pesimismul, să combatem ideea unui deznodământ fatal. Cele două fronturi, de est şi vest, se apropiau de lagăr. Cel de-al treilea front, cu mijloacele sale specifice, îşi desfăşura din plin flancurile, aici, în lagărul Buchenwald.

Cei din rezistenţă am ştiut cu toţii, iar cu ajutorul nostru au aflat toţi deţinuţii, că hitleriştii nu rezistă, că aliaţii înaintează rapid. De altfel, bubuitul tunurilor prevestea tot mai insistent apropiata zi a eliberării.

Printre deţinuţi se menţinea insistent zvonul că Himmler ar fi ordonat ca lagărul Buchenwald să fie predat aliaţilor intact. Într-adevăr, comandantul vorbise Lagerältesterului despre un asemenea ordin. Hitleriştii intraseră în panică. Ofensiva armatelor aliate era în plină desfăşurate. Timp pentru evacuarea a peste 60.000 de oameni, nu era. Nu era timp nici cel puţin pentru exterminarea lor. Şi totuşi, oricât de ademenitor era să poţi crede că vei trăi, că vei scăpa din acest iad, trebuia să combatem versiunea că deţinuţii din lagăr vor fi predaţi aliaţilor.

Aveam suficiente motive să fim neîncrezători în spusele fasciştilor, să fim prudenţi. Oamenii trebuiau convinşi să nu-şi facă iluzii, dar totodată era necesar să le menţinem moralul pentru momentele decisive.

În aceste momente hotărâtoare pentru soarta deţinuţilor din lagăr, un mare pericol pe care trebuia să-l înfruntăm era graba în aprecierea situaţiei. Cu toată disciplina noastră de fier, o disciplină militară, care nu permitea o acţiune decât pe bază de ordin, totuşi se auzeau voci timide, apoi tot mai insistente pentru o confruntare a forţelor, crezându-se că prin aceasta vom determina o intervenţie a aliaţilor. Am avut mult de furcă chiar şi cu tovarăşi foarte disciplinaţi. Poziţia lor, deşi nu echivala cu o nesupunere, vădea totuşi o nerăbdare care putea duce la manifestări şi acţiuni nedorite.

Într-una din zilele de la sfârşitul lunii martie, evenimentele au luat o asemenea întorsătură, încât n-a mai fost nevoie de măsuri drastice pentru potolirea celor nerăbdători. Încă în zori ne-am dat seama că se petrecuse ceva pe front, deoarece bubuitul tunurilor, cu care ne obişnuisem atât de mult, se auzea abia perceptibil. De dimineaţă Kommandourile, care nu ieşiseră de mai multe zile din lagăr, au fost chemate la muncă. Dezorientarea SS-ului în aceste zile se vedea şi din următorul amănunt. Deşi numărul deţinuţilor la un Kommando era cu mult sub efectivul stabilit, totuşi SS-iştii s-

au prefăcut că nu observă.

Sarcina kommandourilor era de data aceasta să strângă morţii care zăceau pe toate cărările şi drumurile lagărului. Odată cu avalanşa de deţinuţi din alte lagăre, cu accentuarea subalimentaţiei, morţii se înmulţiseră înspăimântător. Participam şi eu la acest act macabru – căratul morţilor. Un francez remarca: „Fac toaleta lagărului pentru o impresie mai bună asupra musafirilor pe care-i aşteaptă”. Dintr-odată, ca un bolid în spaţiul cosmic, un avion de vânătoare american a trecut razant deasupra lagărului. De data aceasta n-au mai tras nici tunurile antiaeriene. Evenimentele se precipitau cu iuţeala vântului şi, odată cu ele, se schimbau şi atmosfera şi problemele care priveau lagărul.

Ameninţător şi fulgerător de repede s-a răspândit noua declaraţie a comandantului lagărului. De data aceasta ea suna altfel: „Am ordin să evacuez lagărul cu orice preţ. Dacă nu va fi supunere, voi folosi forţa”. Nici nu ne-am dezmeticit şi o voce în difuzoare începu să înşire o listă lungă cu numere de deţinuţi chemaţi să se prezinte urgent la poartă.

Dar rezistenţa antifascistă din lagăr a început să acţioneze pe faţă. Un serviciu de curierat funcţiona perfect. Am dedus aceasta din faptul că nu trecuseră nici zece minute de la comunicatul SS-ului şi ştiam deja ce avem de făcut. S-a dat consemnul: „Nimeni nu iese din blocuri”. În câteva zeci de minute lagărul părea încremenit. Lagerschutzuri, kapouri şi alţi deţinuţi cu funcţii, care în marea lor majoritate făceau parte din rezistenţă, au vegheat ca nimeni să nu părăsească blocurile. Din cei strigaţi, unul singur, unul care nu se simţea cu nimic legat de colectivul de deţinuţi, s-a prezentat la poartă. Comandantul lagărului turba de furie.

La intervale de jumătate de oră, difuzoarele repetau în zadar numerele celor 46 de deţinuţi pe care SS-ul probabil voia să-i reţină ca ostatici. Peste câteva ore difuzoarele amuţiră. Apoi o voce nervoasă ordonă: „Lagerältester să se prezinte la poartă”. În câteva minute noi am aflat de la el că a primit ordin ca în 24 de ore să-i găsească pe cei vizaţi, în caz contrar se vor lua cele mai drastice măsuri împotriva sa. Lagerältesterul, înconjurat de câţiva Lagerschutzuri, umbla

din bloc în bloc prefăcându-se că-i caută pe cei dispăruţi.

În timpul acesta tunurile nu se mai auzeau deloc. Această acalmie aparentă ne-a consumat mai multă energie nervoasă chiar decât lupta pentru viaţă din perioada de glorie a SS-ului. Ciuleam urechile, ne amăgeam că auzim tunurile şi tancurile, dar totul în zadar. Peste lagăr s-a lăsat o noapte apăsătoare „grea. Toţi eram consemnaţi. Cu toţii vegheam. Era evident că SS-ul şi-a dat seama că stă faţă în faţă cu o rezistenţă organizată.

În această noapte, cu toate că reflectoarele îşi vărsau lumina duşmănoasă asupra lagărului Buchenwald, conform unei indicaţii primite, o parte din rezervele alimentare a fost scoasă din pivniţă, distribuindu-se oamenilor o anumită cantitate, restul fiind ascuns în locuri unde puteau fi mai uşor utilizate în caz de nevoie. Operaţia comporta un mare risc. În fiecare moment lagărul putea fi invadat de trupele SS, care, după cum eram informaţi, se aflau în stare de alarmă. De data aceasta Lagerschutzul nici formal nu mai stătea în post. Porţile în interiorul lagărului lăsau „libera trecere”, dar nu şi turnurile de pază şi reflectoarele. Am izbutit să ne furişăm în umbră. Radu, Cionca, Ödi au reuşit şi ei să aducă o încărcătură. Veneau din partea opusă, în umbra blocurilor şi a pantei dealului. Deodată însă mitralierele a mai multor turnuri de pază au început să ţăcăne. Din spatele gardului, reflectoarele uriaşe scăldau ca în lumina zilei drumurile şi aleile lagărului. În această noapte au pierit ucişi mai mulţi tovarăşi care au participat la febrilele pregătiri.

Ceţurile s-au ridicat. Azurul boltei, soarele prietenos de primăvară s-au aliat frontului nostru de luptă, care era ferm hotărât a face faţă oricărei situaţii. De dimineaţă dispăruse obişnuitul du-te-vino caracteristic orelor de după deşteptare. N-am fost solicitaţi nici pentru apel. Nici pentru a aduce „dejunul” şi raţia de suta de grame de pâine. Era o linişte mormântală, lagărul parcă nici nu respira. Mă uitam prin fereastra blocului la cerut senin ca atunci când priveşti o femeie frumoasă şi aşteptam parcă un răspuns. Şi răspunsul n-a întârziat. El mi-a venit sub forma unei convingeri că voi trăi şi în momentul solemn al eliberării. Mă uitam la morţii din

faţa blocului – cu toate eforturile nu s-a reuşit decât în foarte mică măsură să se cureţe lagărul de morţi – şi în inima mea cântam pentru ei acordurile grave ale „Missei solemnis” lui Beethowen. Mă rugam la un dumnezeu inexistent, ca în viitor să ferească omenirea de un asemenea cataclism a cărui victimă eram şi eu. În sinea mea mă gândeam „să nu dea soarta ca noi, cei prezenţi aici, să avem vreodată, după eliberare, de-a face cu fascismul, sub orice formă s-ar prezenta el”. Mă rugam la această boltă senină, plină de optimism, ca dintre cei prezenţi, cât mai mulţi să beneficieze şi mâine şi poimâine de binefacerile ei. Mă rugam nu cu un „tatăl nostru”, ci cu un dor de viaţă care mă ardea, pe mine ca şi pe toţi din lagăr. Era o rugăciune emoţionantă, pornită din adâncul sufletului. Nici n-am simţit că pe obrajii mei se prelingeau lacrimi. Deşi concepţia mea despre viaţă era că „soarta şi-o făuresc oamenii”, în acele momente cruciale credeam totuşi că există o soartă, un destin al fiecăruia. Speram că destinul nostru comun este supravieţuirea.

M-a trezit din visarea melancolică un ordin milităros. Lagerältesterul Eiden a fost din nou chemat la poartă. Deci expirase ora ultimatumului, sosise ora socotelilor conform scadenţei, sosire ora fatală.

Din locul unde era aşezat blocul 31 nu se putea zări Appellplatzul. Stând la geam, mi-l închipuiam pe Eiden al nostru păşind cu paşi milităroşi pe uriaşul Appellplatz. Îl vedeam frământat pentru soarta lagărului, pentru viaţa sa proprie şi pentru soarta altora. Mi-l închipuiam în poziţia de drepţi raportând că, deşi a făcut tot ce era posibil, n-a dat de urma fugarilor. Apoi... continuarea nu mi-am mai putut-o imagina. Am ocolit-o voit. N-am vrut să-mi imaginez chinurile groaznice la care va fi supus bunul nostru tovarăş dacă va tăcea. Eram ferm convins că va tăcea. Nici eu, ca mulţi alţii din rezistenţă, nu cunoşteam rolul lui în mecanismul ilegal al lagărului, însă comportarea sa, felul de a vorbi, de a acţiona m-au convins şi pe mine, în cursul lunilor, că am de-a face cu o figură proeminentă a rezistenţei.

Cu iuţeala fulgerului s-a răspândit vestea... Eiden s-a întors cu ordinul de la comandantul lagărului ca să-i mai caute pe

fugari. De data aceasta însă lipseau termenele ultimative... Lagărul jubila. Era o înfrângere evidentă a conducerii lagărului. Oare totul se va petrece aşa simplu la ora sorocită? Nu! Aveam certitudinea că nu! Cunoşteam prea bine pe hitlerişti ca să cred într-un astfel de deznodământ. În aceste zile şi Salomon locuia în blocul 31. Misiunea sa era probabil de aşa natură, că trebuia să fie în centrul lagărului. (Blocul avea o aşezare „strategică” foarte bună. De la acest punct puteai să ajungi oriunde în cel mai scurt timp.) În acele zile, în momente de răgaz, am avut prilejul să schimbăm idei, să discutăm intim despre probleme ce ne frământau. Şi el era de părere că cedarea momentană a stăpânirii ascunde multe pericole.

Imediat după ce s-a aflat despre reîntoarcerea lui Eiden, lagărul a început să respire, să ia înfăţişarea sa obişnuită. Din nou echipele au pornit după mâncare, s-au împărţit raţiile zilnice. Se părea că totul intră în normal. Când deodată difuzoarele adresară iarăşi ordinul ca primul reprezentant al deţinuţilor din lagăr să se prezinte la poartă. În câteva minute lagărul s-a închis în sine, ca un melc în scoică. Drumurile au devenit pustii, oamenii şedeau tăcuţi, îngânduraţi. Se vorbea în şoaptă.

Discutam cu Salomon. Oare ce veşti va aduce? Oare momentul confruntării a sosit? Care din variantele posibile şi mult discutate ale confruntării de forţe se va dovedi a fi confirmată de viaţă?... Sunt momente când şi oamenii tari ca oţelul simt nevoia să-şi împărtăşească gândurile cuiva. Şi iată că dârzul şi neînfricatul Salomon a început să-mi vorbească, cu voce tremurândă, aproape înecată în lacrimi, despre soţia şi copiii săi, care fuseseră deportaţi.

N-am scos nici măcar un cuvânt. Şi eu eram sfâşiat de dureri.

Adevărul este că gândurile tainice expuse de Salomon vibrau şi în mine, mă ardeau cu fierul roşu parcă. Acum durerea acestui om ca de granit mă răscolise din nou.

Georges ne-a trezit din această stare. Conducătorul grupului s-a uitat la noi şi probabil a înţeles ce s-a petrecut, deoarece nu ne-a întrebat nimic. A urmat o discuţie între ei în

şoaptă. Eu m-am retras. Discuţia s-a prelungit. Încă un motiv de surpriză pentru mine. Altă dată aceste „convorbiri” erau scurte, aşa cum cereau legile conspiraţiei în asemenea împrejurări.

Din ceea ce mi s-a comunicat, am aflat că era momentul regrupării forţelor pe naţionalităţi. Se dăduse ordin pentru „evacuarea” lagărului cu orice preţ, chiar al exterminării tuturor deţinuţilor, mi-a explicat Georges. Deci trebuia să ne pregătim şi noi forţele pentru evacuare. O confruntare armată directă nefiind posibilă încă – deoarece aceasta ar fi însemnat pieirea celor mai mulţi dintre deţinuţi –, s-a hotărât să se facă totul pentru a tărăgăna operaţia de evacuare. Comandamentul lagărului a fost de acord ca detaliile evacuării să fie organizate de conducerea deţinuţilor. La indicaţia acesteia urma să mergem printre oameni, să-i lămurim ce înseamnă evacuarea, să-i îndemnăm să se supună cât mai greu.

S-a luat în calcul eventuala ordine de evacuare pe care o va prefera SS-ul. Întâi blocurile locuite îndeosebi de evrei, apoi cele locuite de ofiţeri sovietici prizonieri etc. Eram repartizat pentru a duce această muncă de lămurire într-un bloc cu evrei proveniţi din partea de nord a Transilvaniei şi din Ungaria. Înainte de a primi această sarcină, am fost chemat urgent împreună cu Petru, care rămăsese în blocul 67 cu tinerii. El a primit indicaţia să rămână în continuare cu tinerii, să-i mute de la un loc la altul – urma să fie ajutat de un spaniol de la Schreibstube şi de Groell (una dintre legăturile noastre cu Comitetul internaţional) ca să poată face aceasta –, să-i ascundă dacă va fi nevoie, urmând ca după eliberare să mă ocup eu de ei. De altfel, comunistul german Groell ne-a ajutat în tot timpul şederii noastre la Buchenwald.

Inima a început să joace o horă nebună. Pentru prima oară auzeam despre perspectiva muncii de după „eliberare”.

Cele trei blocuri ocupate în principal de evrei erau o creaţie din ultimele săptămâni a conducerii lagărului. Se pare că fabricile din împrejurimi stăteau prost cu braţele de muncă. Hitleriştii au încercat ca din zecile de mii de evrei evacuaţi din lagărele de concentrare şi care reuşiseră să ajungă până la

Buchenwald să recupereze pentru muncă vreo câteva mii. Aşa au luat fiinţă, în ultimele săptămâni ale Buchenwaldului, şi blocuri populate în majoritate de deţinuţi evrei. Mă informasem despre acest colectiv de deţinuţi de la conducătorul blocului, care era un deţinut foarte vechi la Buchenwald, un tovarăş german. Oamenii aceştia, care proveneau în majoritate din lagărul Auschwitz, cunoscuseră iadul fascist, cruzimea bestială a paznicilor, erau convinşi că şi-au pierdut soţiile, copiii, bunurile pe care le posedaseră. Cei mai mulţi nu mai vedeau perspectiva zilei de mâine, erau supuşi, dureros de supuşi.

Nu eram singur în misiunea mea. Ştiam că mai acţionează şi alţi tovarăşi pentru a schimba starea de spirit din aceste blocuri. Nu ne cunoşteam. Probabil erau tovarăşi sosiţi cu grupul: după eliberare s-a dovedit că presupunerea era justă. Vorbeam deschis, aveam dezlegare pentru aceasta. Le arătam că numai în aparenţă duşmanul nostru mai e tare, că zilele hitlerismului sunt numărate. Important este să supravieţuim, le spuneam.

Îmi dădeam seama că vorbele mele se împrăştiau în vânt, fără rost. Vorbind unui grup despre perspectivele luminoase de după eliberare, un vlăjgan mă trase la o parte. Mă uitam la el. Era mai bine îmbrăcat, cu un fizic acceptabil faţă de ceilalţi. Mă gândeam că am de-a face cu una dintre lipitorile specifice lagărelor de concentrare, care se pricep „să organizeze” şi să sustragă de la alţii, să facă totul pentru a avea un trai mai uşor. M-am înşelat. Am înţeles curând că am de-a face cu un alt fel de om. În ochii lui ardea flacăra vie a unui ţel spre care râvnea cu ardoare. Am avut prilejul să mă conving că şi ura, dorul de răzbunare pot opri decăderea şi moartea psihică specifică unei categorii de deţinuţi din lagărele de concentrare. Ascultându-l pe acest om, maturizat de suferinţe, mă gândeam la uriaşele rezerve neexplorate de care dispunea rezistenţa împotriva fascismului hitlerist.

— Presupun că vrei un lucru bun, îmi spuse. Încă nu ştiu ce, dar vrei un lucru bun. Orice faci, dacă e vorba să loveşti în fascişti, na mâna!

Mi-a povestit apoi cu voce tremurândă: „Eram acasă în

concediu pentru trei zile, venit de la detaşamentul de muncă. M-a prins şi pe mine deportarea. Tata şi mama au murit în vagon asfixiaţi. Erau bătrâni şi neputincioşi. Mi-a rămas un frate, cu soţia tânără şi frumoasă ca o floare, avea cinci copilaşi mici. Uită-te la mine. Berl era încă o jumătate ca mine. Când la sosire la Auschwitz a fost despărţit de soţie şi copii, s-a năpustit să şi-i ia înapoi. Un tânăr SS-ist, nu cred că avea 18 ani, i-a dat o lovitură în cap cu patul puştii, că acel cap frumos s-a despărţit în două. Lovitura a atins şi unul dintre copii. Blânda şi frumoasa Rachel şi-a pierdut minţile. Nu pot uita! Nu pot uita! Voiam să mor!!! Tot timpul numai la asta m-am gândit. Acum vreau să supravieţuiesc ca să mă răzbun. Înţelegi, nu vorbi acestor oameni despre viaţă tihnită, despre linişte sufletească, despre viitor. El nu mai există. A murit!”

Îşi muşca pumnii băgaţi în gură. Plângea, şi cu o privire pierdută fixa un punct. Am crezut că şi-a pierdut minţile. După un minut şi-a revenit.

Discutam calm.

— Aproape toţi sunteţi din acelaşi transport – i-am spus – cât de cât cunoşti oamenii. Mai sunt mulţi care gândesc ca tine?

L-am informat despre pericolul care paşte lagărul. Din moment în moment putea începe evacuarea. I-am explicat că fiecare minut de întârziere însemna zeci şi sute de vieţi câştigate.

Băiatul s-a entuziasmat. În câteva minute am fost înconjurat de un numeros grup de oameni, majoritatea tineri. Le-am explicat şi lor ce avem de făcut. Gata pentru a înfrunta orice! La apelul de evacuare trebuia spus „nu!”

Nici n-am terminat bine discuţia, că o voce anunţă: „Conform ordinului primit, etc... etc... începe evacuarea lagărului”.

Evacuarea a început cu cei din lagărul mic. În acele zile în lagărul mic se aflau transporturi întregi netrecute în evidenţă la Schreibstube. Se pare că raţionamentul hitleriştilor era că vor grăbi evacuarea punând pe drum întâi pe aceşti nenorociţi. Poate că SS-ul sconta pe o eventuală rezistenţă pe

drum. Or, aceste transporturi, cu oameni pe jumătate morţi, nu le dădeau probleme. Era evident şi faptul că a pune pe drum pe aceşti oameni era o execuţie de masă monstruoasă, mascată.

Inventivitatea conducerii interioare a lagărului formată din deţinuţi, a conducerilor de blocuri, a Lagerschutzului a fost fără limite când a fost vorba să încurce iţele SS-ului.

Era un vacarm nemaipomenit. SS-iştii care trebuiau să însoţească transporturile zbierau, cei cu misiunea de a porni la drum transporturile de asemenea. Oamenii se mişcau dintr-un loc în altul, fără rost. Se apropia ora prânzului şi abia ieşise primul transport pe poarta lagărului. Au plecat cu multe mii de oameni mai puţini decât şi-a propus comandamentul lagărului. Aceste scene se repetau zi de zi. Apoi i-a venit rândul şi lagărului propriu-zis.

În însăşi operaţia de evacuare s-a văzut dezordinea şi debandada ce domnea atunci în rândurile hitleriştilor. În primele zile totul era lăsat la voia întâmplării, hitleriştii repetând însă în permanenţă avertismentul: „Să fie ordine, să se execute ordinul de evacuare, că dacă nu...”, după care urmau ameninţările obişnuite.

Tovarăşii care lucrau în apropierea administraţiei SS, la cantină, la obiective din afara lagărului ne-au transmis veşti deosebit de importante. Ştiam astfel că familiile gradaţilor SS îşi strâng catrafusele şi se grăbesc să dispară din jurul lagărului. Faptul în sine deschidea diferite alternative, dintre care unele foarte periculoase pentru noi: în primul rând lichidarea lagărului într-o formă sau alta.

A sosit şi prima zi a lunii aprilie 1945. A fost o zi rece, dar însorită. Razele soarelui ne-au prins bine şi de data aceasta, ele ne insuflau voinţă şi optimism. Bătaia tunurilor se auzea mai clar ca oricând. În sufletele noastre domneau nerăbdarea şi emoţia. Veşti sosite pe unde tainice ne-au înştiinţat că armatele aliate din apropierea lagărului s-au pus în mişcare. Cei din comandamentul lagărului au devenit nervoşi, nerăbdători. Au intrat din plin în acţiune patul puştii şi revolverul pentru a grăbi încolonarea. Se executa ordinul ca lagărul mare să înceapă a fi evacuat din partea dreaptă. Dar

două zile a durat până când s-au evacuat unele barăci.

Fasciştii şi-au dat seama că au fost traşi pe sfoară, că în mod voit evacuările sunt tărăgănate.

„De astăzi începând – suna verdictul – avându-se în vedere că evacuarea se desfăşoară nesatisfăcător, însuşi comandamentul lagărului va face până în cele mai mici detalii organizarea transporturilor”. S-a şi anunţat ca Häftlingii din blocurile prizonierilor sovietici să se prezinte pe Appellplatz.

Peste lagăr s-a aşternut iarăşi o linişte mormântală. Ordinul se repeta din zece în zece minute. Era evident că aveam de-a face cu o provocare. Pe măsură ce vocea „crainicului” devenea mai nervoasă, mai insistentă, pe buzele tuturor se auzea un nu tot mai categoric. Toţi cei din rezistenţă am fost puşi în stare de alarmă. Nu! Vom înfrunta duşmanul şi, dacă va fi nevoie, chiar şi cu riscul vieţii, cu jertfa supremă ne vom apăra tovarăşii. La un moment dat megafonul a amuţit, fapt care a făcut ca în lagăr să crească şi mai mult tensiunea. Toţi aveam convingerea că comandamentul lagărului nu va voi să se lase bătut. Lagărul urma să se pregătească pentru luptă. Între timp trecuse şi ora critică. În general, după-amiază nu porneau transporturi. Încă o zi câştigată! Încă o bătălie dusă cu succes de rezistenţă!

Ziua următoare a început ca oricare altă zi din ultima vreme, cu o singură excepţie: deţinuţii n-au fost chemaţi să se prezinte la bucătărie. Apelurile obişnuite nu se mai făceau de multe zile. Pe la ora 9 fiara a început să-şi arate colţii. Pe poarta principală au pătruns în lagăr trupe SS în ţinută de luptă. Ştirile deveneau tot mai alarmante. În jurul lagărului au fost instalate aruncătoare de mine. Se pare că au fost cerute şi întăriri. În mod obişnuit în jurul lagărului nu era încartiruit un număr atât de mare de trupe.

După o zi de pauză, difuzoarele au transmis din nou: „Avem ordin să evacuăm lagărul. Supuneţi-vă! În caz contrar vom folosi forţa!” Cei din rezistenţă erau hotărâţi şi de data aceasta să spună un nu categoric. Cred că cu toţii gândeam la fel: „Destul! Ne-am săturat să mai dăm jertfe! Să pornească lupta cea mare, că nu mai putem îndura!”

În momentul demonstraţiei de forţe ale SS-ului, noi am

primit ordin, prin legătura noastră superioară, să ne prezentăm la grupa naţională. Punctul nostru de concentrare era blocul 36, un bloc golit în ultimele zile. S-a dat dispoziţia ca fiecare să-şi execute în continuare misiunea încredinţată, urmând ca la orice semnal să ne întâlnim la un loc indicat lângă intrarea II, spre Zeltlager. Şi acum era evident că urma la rând evacuarea evreilor.

Mi-am ocupat locul în blocul stabilit. În jurul Blockältesterului, al celorlalţi deţinuţi cu funcţii se grupau acum vreo 20 de deţinuţi, aşteptând ordine. Discutam cu oamenii din bloc şi îi încurajam. Unii erau palizi de spaimă, alţii de emoţie.

În ziua de 7 aprilie, dimineaţa, difuzorul chemă deţinuţii la bucătărie, pentru mâncare. Cafeaua era, sau numai ni se părea, mai amară ca altă dată.

Munţii din jur răsunau. Dacă ciuleam urechile, auzeam nu numai zgomotul puternic, specific loviturilor de tun, ci şi gălăgia ţăcănitului de mitralieră, urletul aruncătoarelor de mine. Era evident că hitleriştii pierduseră partida. Lagărul în niciun caz nu mai putea fi evacuat. Între timp am aflat că o mare parte a Waffen-SS-ului fusese îndreptată spre front. SS-iştii nu mai intrau în lagăr, cu excepţia câtorva şefi de depozite, mai mult funcţionari decât militari.

Pe la ora 11, difuzorul, aşa cum era de aşteptat, a chemat pentru încolonare pe Appellplatz miile de oameni din „blocurile evreieşti”. SS-iştii au crezut că de data aceasta lucrurile se vor desfăşura mai simplu. Oamenii, sleiţi de puteri, vor executa fără şovăire ordinul, gândeau ei.

Dar la primul ordin lansat prin difuzor, în blocul în care mă aflam s-a aşternut o tăcere mormântală. Apoi, ca zgomotul valurilor iscate la începutul unei furtuni, s-a auzit mai întâi un vuiet care, încetul cu încetul s-a transformat într-un vacarm de nedescris.

Când insistentele ordine transmise prin difuzor au devenit mai ameninţătoare, acest puhoi de oameni a pornit spre ieşire, dar uşa era închisă.

Calculele noastre nu erau rele. Dacă o parte opina pentru supunere oarbă, strigând în gura mare „să se întâmple ce-o

vrea dumnezeu”, cu mult mai mulţi însă erau receptivi la apelul nostru de nesupunere. În bloc a început o adevărată luptă. S-au produs adevărate încăierări. Unul m-a strâns cu atâta putere de gât ca să-l las să iasă, că era gata-gata să-mi pierd cunoştinţa. Când i s-au descleştat mâinile de pe grumazul meu, a căzut leşinat. În câteva minute a murit.

La un moment dat situaţia în bloc s-a schimbat. Zeci de oameni chemau la nesupunere, vorbind cu multă înflăcărare despre luptă, despre faptul că nu trebuie să ne lăsăm măcelăriţi ca oile. Unul striga cât putea: „Să ne răzbunăm copiii, soţiile, fraţii, taţii! Să cadă blestemul şi ura noastră cu toată puterea asupra capului hitleriştilor!” Cineva i-a dat brânci de sus de pe prici, de unde vorbea, a căzut şi a rămas jos, cu mâinile şi picioarele întinse, mort. În jurul meu s-a format un cerc mut, dar numai pentru câteva momente. Difuzorul insista! Vacarmul continua.

În acest haos a răsunat o voce puternică: „Staţi!” Pe o scară rezemată de peretele blocului, stătea un Lagerschutz. Oamenii, obişnuiţi cu cei din Lagerschutz, cu Kapouri, cu Lagerältesterii din lagărele de provenienţă, au rămas încremeniţi. Spre deosebire de Buchenwald, un deţinut cu o asemenea funcţie în alte locuri de detenţiune era în majoritatea cazurilor sinonim cu SS.

Cei care credeau că e mai prudent să se supună hitleriştilor s-au oprit pentru moment. Vocea răsuna ca un tunet: „Să nu încercaţi să forţaţi uşa, e bine zăvorâtă! Încercăm să vă salvăm. În lagăr acţionează forţe care, împotriva voinţei hitleriştilor, sunt capabile să facă aceasta! Dacă vă prezentaţi, vă extermină! Vă daţi seama că la o asemenea apropiere a frontului, numai de organizarea transporturilor cu deţinuţi evrei nu le arde. Nu se ştie ce ne aduc orele. Un lucru este însă cert, nesupunerea măreşte şansele de a supravieţui”.

În sală se aşternu o linişte mormântală. Apoi din spate cineva strigă: „Nu vreau să trăiesc! Unde îmi sunt copiii?” Şi începu să plângă în hohote.

Apoi iarăşi se auzi vocea ca un tunet: „Hai să murim cu toţii. Poftim, vă deschid uşa. Cine vrea poate pleca la moarte,

supus ca un mieluşel. Cine nu vrea să plece, să rămână să lupte alături de noi, ca să stârpim bestiile”. Vorbea cu înflăcărare, cu patos. Era evident că voia să câştige timp. Eram complet izolaţi de cei din afară, uşa blocului zăvorâtă şi baricadată.

Apoi a trecut şi ora critică. Megafoanele au amuţit şi ele. Nemţii au reuşit totuşi să formeze un transport de vreo 2.000 de oameni. De altfel acesta a fost ultimul. Vagoanele cu deţinuţi au fost ataşate unui marfar cu muniţii. Trenul a fost bombardat la câţiva kilometri de Buchenwald. După cum am fost informaţi, nimeni n-a supravieţuit acestui bombardament.

Chiar în după-amiaza aceea ne-am ocupat cu toţii poziţiile de luptă stabilite. Eram optimişti, ardeam cu toţii de dorinţa de a lovi duşmanul. Am revăzut pe mulţi din tovarăşii cu care sosisem la Buchenwald cu transportul acela sinistru. Întâlniri de-a dreptul înduioşătoare. În noi nu pierise acel simţ nobil omenesc, emoţia unei revederi cu o fiinţă care îţi este mai mult decât prieten, un tovarăş de luptă. Au lipsit de aici Georges, Ödi, care aveau alte misiuni. În schimb i-am îmbrăţişat cu emoţie pe Bătrânul, pe Radu, Cionca, Mureşan Gavril şi Petru, Gyöngyösi şi pe mulţi alţii. Mă uitam în jur. Devenisem un grup numeros. Cu aprobarea lui Georges şi Salomon, am căzut de acord să ne îngroşăm rândurile. Am adus şi un număr de tineri din blocul evreiesc care rămăsese neevacuat. Legile muncii conspirative au devenit mai elastice. Pentru acţiuni de masă, felul nostru de a munci până atunci nu mai corespundea. Acum se vorbea deschis cu oamenii. Au primit şi ei cuţite (ce miraţi au fost!), rezerve de alimente (nici nu le venea a crede!), s-au încadrat perfect în organizarea noastră, devenind combatanţi în acest moment de răscruce.

Grupul româno-ungar a fost împărţit în grupe mai mici, iar aceste grupe în perechi. Doi pe un SS-ist! „Deocamdată luptăm cu arme albe – a fost indicaţia dată –, urmând să capturăm armament şi muniţii de la hitlerişti”. Nici acest mare pericol de moarte, de exterminare, n-a putut umbri în inimile noastre sentimentul înălţător al apropiatei eliberări. Cu noi sau fără noi, capitolul vandalismului hitlerist se termină. Omul va smulge buruiana otrăvitoare din rădăcini, va vindeca

rănile, şi chiar dacă vor rămâne cicatrice sufleteşti pe veci, viaţa va merge înainte. Se vor naşte generaţii noi, care vor auzi şi se vor cutremura de pericolul în care s-a găsit omenirea.

Reţeaua de informaţii, care funcţiona perfect, ţinea la curent conducerea grupului cu noile evenimente şi sarcini. Cu noi ţinea legătura un tânăr francez. Îl cunoşteam. Într-o vreme locuisem în acelaşi bloc. O parte din informaţiile primite au fost transmise tuturor. În tabăra SS era o mişcare febrilă. Se apropia deznodământul. Grupa noastră era în formaţie de luptă. La orice chemare pentru încolonare, deţinuţii, să răspundă cu un nu categoric – era consemnul.

Mă uitam la faţa Bătrânului, parcă întinerise în aceste ore. De când nu-l mai văzusem! La sosirea în lagăr n-am crezut că va rezista. Şi iată că a rezistat. Se consulta cu Salomon, cu Cionca. Deşi nu participa direct la pregătirea operaţiilor de luptă, a acţiunilor, întotdeauna i se cerea părerea în momentele hotărâtoare. În acele împrejurări securitatea sa fizică era asigurată de un grup care avea această misiune. În toată după-amiaza de 9 aprilie am stat culcaţi la pământ în spatele deluşorului care ne proteja de eventualele gloanţe din turnurile de pază. În ultimele 3–4 zile aceste turnuri deveniseră adevărate citadele ale morţii. Când nici nu te aşteptai, deschideau focul. Au căzut răpuşi de gloanţe mulţi oameni nevinovaţi care aşteptau cu înfrigurare eliberarea. De altfel, după cum s-a văzut, în strategia păzitorilor noştri, în aceste zile, turnurilor de pază li s-a atribuit un rol deosebit. Erau ticsite de „SS–cap de mort”. După informaţiile noastre, fiecare turn primise armament în plus. În aceeaşi după-amiază, un eveniment ne-a dat noi îndemnuri, noi impulsuri pentru luptă. Două avioane sovietice de vânătoare zburau la o atât de mică înălţime, încât toţi cei din lagăr au observat mâinile piloţilor care făceau semne. Şi mai semnificativ ni s-a părut faptul că turnurile de pază n-au tras. Comentând aprins cele petrecute, Cionca a tras concluzia că nu mai era cine să dea ordine. Legătura cu Berlinul era întreruptă. Şi a avut dreptate. Pregătirile SS-iştilor s-au dovedit a fi manevre de apărare. Toată după-amiaza difuzoarele au fost mute. Spre

seară au anunţat ca cei din conducerile blocurilor să se prezinte să preia mâncarea. De-abia atunci ne-am dat seama că în ziua aceea noi nu mâncasem încă nimic, căci tensiunea nervoasă ne făcuse să uităm şi de foame. De altfel aceasta a fost ultima mâncare gătită sub „dominaţia SS”.

După cum am aflat ulterior, mâncarea a fost pregătită în acele zile de tovarăşii noştri, fără să fi primit vreo dispoziţie. Iar hitleriştii din conducerea lagărului, puşi în faţa unui fapt împlinit, au admis distribuirea mâncării.

Întunericul se lăsase deasupra lagărului. Noi continuam însă să stăm pe poziţiile stabilite. Aşteptam noi dispoziţii din partea conducerii grupului nostru. Era o seară primăvăratică. Adia un vânt căldicel, iar pe cer scânteiau miliarde de stele. Să fi fost ora 11 când, unul câte unul, ne-am retras în blocul 36. Ne-am culcat pe podea, pe pătura ce aveam asupra noastră. Nu era îngăduit să aprindem vreo lumină. Trebuia să vorbim în şoaptă. Blocul trebuia să fie considerat de SS nelocuit.

Am păstrat formaţia de luptă şi la culcare.

Cred că nimeni nu dormea în bloc. Afară frontul se auzea de parcă ar fi fost în imediata apropiere a lagărului. Aceasta stimula şi mai mult nesomnul nostru. Totuşi reflectoarele turnurilor de pază nu uitau să scruteze drumurile şi blocurile lagărului. Era evident că hitleriştilor le era teamă, şi acest fapt ne umplea inimile de bucurie. În plus, ei ştiau că trupele aliate nu vor întreprinde nimic care să pericliteze securitatea celor care au supravieţuit în lagăr.

11 aprilie 1945 era o zi însorită. Încă din zori, difuzoarele anunţau deţinuţii să stea liniştiţi, că vor fi predaţi trupelor americane. Dar cine să dea crezare hitleriştilor? Cu toţii ardeam de febra luptei decisive care urma să se desfăşoare. Să fi fost ora 8 când un SS-ist, galopând, ţinând de căpăstru un cal înşeuat, a coborât în lagăr. Cu iuţeala fulgerului am aflat toţi cei din Buchenwald că SS-istul şchiop de la magazia marelui Revier a fost scos pe un cal. Un şchiop pe un cal, atât a însemnat în momentul acela autoritatea hitleristă pentru lagăr.

Omul nostru de legătură a trecut fuga pe la noi, care între

timp făcuserăm găuri în peretele blocului, pentru a vedea ce se petrece în jur şi a ne orienta. Conform consemnului primit, deocamdată până la noi dispoziţii trebuia să rămânem în bloc.

Inimile au început să bată parcă voiau să sară din piept. Atât la dreapta, cât şi la stânga blocului se târau pe burtă combatanţi cu puşti acoperite cu pături. Se cutremura blocul, geamurile se făceau ţăndări. Turnurile de pază trăgeau nebuneşte asupra blocurilor şi a drumurilor şi n-au contenit să facă aceasta mai multe ore în şir. Schimbul de focuri a fost cu mult mai violent decât ne aşteptam. Mai rezistau hitleriştii. Se pare însă că au fost luaţi prin surprindere, nu se gândiseră că vor avea de înfruntat o asemenea forţă de luptă. Se auzeau strigăte de îmbărbătare din partea alor noştri. Am văzut transportându-se primii răniţi.

Deodată turnurile din dreapta au amuţit. Apoi puterea focului, după o intensitate maximă, s-a potolit. Vacarmul însă a continuat, şi în mijlocul lui, în difuzorul care rămăsese mut în tot timpul primei etape a luptei, s-a auzit o voce răguşită, emoţionată. Care anunţa: „Wir sind frei!”. Deci turnul principal a fost ocupat. Am sărit în picioare. Ne îmbrăţişam. Aveam cu toţii ochii înlăcrimaţi. Am ieşit din bloc în urma indicaţiei primite. Repede am luat-o spre dreapta, unde gardul era distrus, în câteva minute eram şi noi înarmaţi în pădure. În fuga lor disperată, SS-iştii aruncau nu numai armele, ci şi uniformele, căştile. Eram înconjurat de oameni străini, care vorbeau în diferite limbi, dar simţeam cu toţii aceeaşi ură sfântă. Grupul de SS-işti ascuns în spatele unei stânci – într-un fel de văgăună – a fost capturat, dezarmat şi adus în lagăr. Erau ca fiarele prinse în capcană. Au fost predaţi conducerii mişcării de rezistenţă.

După-masă şi-au făcut intrarea în lagărul Buchenwald o maşină blindată americană şi un Jep. Erau maşini în trecere. Trupele americane au intrat în lagăr la 13 aprilie 1945. În pădurile din apropiere s-au auzit şi a doua şi a treia zi intense schimburi de focuri.

Astfel, la Buchenwald, domnia crimei s-a terminat. Am trăit, am supravieţuit şi, în condiţiile favorabile ale desfăşurării războiului, ne-am eliberat luptând. A doua zi de la eliberarea

lagărului, dimineaţa, în apropierea lui s-a desfăşurat o altă ciocnire. Un grup de şase SS-işti (cum am putut constata mai târziu), protejaţi de un parapet natural format din stânci, trăgea înspre noi, care aveam misiunea să pieptănăm pădurea din apropierea lagărului şi s-o curăţim de eventualii duşmani, nimicind sau capturând rămăşiţele trupelor SS.

Probabil că cei din spatele parapetului au simţit că li se pregătea lovitura de graţie. Deodată a început o puternică rafală de foc, în care se amesteca şi ţăcănitul mitralierei. Nu ne puteam da seama ce forţă aveam în faţă. Un fost deţinut politic german, care preluase ad-hoc comanda, ne făcea semn să ne risipim şi mai mult. Ordinul a fost salutar, căci doar peste câteva minute au explodat două grenade. Schijele n-au atins pe nimeni. În urma mişcării făcute de grupul nostru înarmat, SS-iştii erau în mod practic înconjuraţi.

La un moment dat am văzut că un băiat din Cluj, care în ultimele zile ale existenţei lagărului fusese atras în grupul de rezistenţă, se îndrepta, târându-se pe burtă, spre comandantul grupului, apoi, fugind în zigzag, se îndepărtă de noi. N-au trecut nici zece-cincisprezece minute şi s-a întors ţinând în mână şi agăţate de cingătoare vreo cinci şase grenade cu mâner. Deşi ne aflam într-un punct destul de îndepărtat de comandantul grupului, am putut totuşi observa că se pregăteşte ceva hotărâtor. Un băieţel care nu avea mai mult de 16 ani îmi transmitea că atunci când voi auzi explozia să fug spre stâncă. Copacul cu trunchiul său lat ne-a ferit de schije. În general n-am avut niciun rănit. Cuibul SS-iştilor amuţise. Se părea că toţi pieriseră. Dar când mai mulţi dintre noi am sărit în această cazemată naturală, am găsit doi care stăteau cu mâinile ridicate, palizi, tremurând de spaimă.

Cu o carabină uşoară pe umăr, înapoindu-mă spre lagăr, mă uitam în jur în această pădure pe unde trecuse „frontul rezistenţei”. Mantale cu însemnul de cap de mort, rucsacuri pline de lucruri preţioase, pistoale cu centuri cu tot, aruncate de-a valma, fotografii, acte, hărţi, gamele turtite, conserve, sticle de vin neatinse cu etichete franceze. Întreaga pădure era presărată de obiecte, ca după o excursie a unui grup de bogătaşi cheflii la care nu contează valoarea bunurilor.

Păşeam încet spre lagărul liber, prin această pădure răvăşită, şi contemplam... Iată ce se alesese din trufaşii şi cruzii noştri asupritori: grămezi de diferite lucruri de uz personal sparte, semne ale unei fugi disperate.

În fostele cazărmi şi vile ale SS-iştilor din jurul lagărului se petreceau adevărate acte de furie cauzate de dorinţa de răzbunare a oamenilor, acumulată de-a lungul anilor. Cu toate sfaturile şi îndemnurile, ei spărgeau geamurile, aruncau mobila, răvăşeau totul. În primele zile după eliberare, totul a fost permis pentru marea masă, neorganizată, a celor care în delirul eliberării nu mai puteau fi stăpâniţi cu nimic.

Dar frontul era încă front. Rezistenţa armată încă în plină acţiune, iar comandamentul rezistenţei, care acţiona acum în principal în clădirea centrală a lagărului, dirija lupta şi sistematica urmărire a SS-iştilor.

Va rămâne o veşnică pildă de umanism felul în care conducerea rezistenţei a avut grijă în acele momente ca cei din lagăr, printre care, o imensă masă de neputincioşi, să primească, pe cât posibil, ceea ce le era necesar, adică mâncare şi îngrijire medicală.

În prima seară, cei din grupul nostru ne-am reîntâlnit în faţa blocului 31, unde ne aflasem în marea clipă a eliberării. Georges, Ödi şi mulţi alţii în ţinută de luptători; medicii noştri purtau pe braţe însemnul Crucii Roşii. Printre noi se aflau numeroşi tineri care în zilele eliberării au luptat cu mult curaj împotriva fascismului hitlerist. Unii dintre ei, în urma capturilor, arătau ca nişte veritabili combatanţi de front.

Începând de a doua zi, foştii deţinuţi şi-au manifestat deschis convingerile. Întâi au apărut lozinci dintre cele mai năstruşnice, apoi chiar şi păpuşi groteşti, care reprezentau căpeteniile hitleriste atârnând în ştreang. Împânzirea lagărului cu fel de fel de lozinci a provocat un avânt puternic în rândul foştilor deţinuţi. Declararea deschisă a convingerilor antifasciste, ura profundă împotriva hitlerismului şi a hitleriştilor au creat un delir al victoriei.

Condiţiile specifice din zilele eliberării au slăbit într-o oarecare măsură disciplina. Treptat însă, raţiunea organizării şi-a spus cuvântul. Stăteam grupaţi în jurul unui foc de tabără

în faţa blocului 31. Radu gesticulând, Petru grav, Carol domol argumentau celor prezenţi, în calitatea lor de medici, despre importanţa vieţii ponderate, a intrării cu grijă, pas cu pas, în viaţa normală. Bătrânul, Georges, Ödi, Gyöngyösi, Salomon şi alţii discutau despre organizare, despre sarcinile ce ne stăteau în faţă.

Flăcările lemnelor cărate din pădurea apropiată luminau tainic feţele supte de vlagă, dar dârze şi sclipind de bucuria izbânzii. Trainica noastră organizare ne-a asigurat şi trecerea de la viaţa de deţinut la cea de om liber. Dar dorul de a ajunge cât de curând acasă ne mistuia sufletele. În ochii tuturor ardea dorul de patrie.

Să fi fost opt-zece zile după eliberarea lagărului Buchenwald. Prima „toaletă” a lagărului fusese făcută. Imense grămezi de morţi erau acum rânduite în stive în jurul crematoriului. Pe platforme speciale se vedeau cadavre scheletice, cu ochi sticloşi, cu mâinile ridicate spre cer, de parcă cereau cuiva socoteală pentru soarta lor... În condiţiile libertăţii mă cutremuram şi mai mult văzând aceste dureroase imagini semănând ca un amar reproş.

Erau zile de trezire la realitate. Cu toate tragediile personale, cu toate ororile pe care le-a cunoscut fiecare deţinut, dimensiunile catastrofei abia acum puteau fi măsurate în toată amploarea.

Mulţi oameni din lagăr abia acum aflau despre abajururile, semnele de carte, despre celelalte obiecte confecţionate din piele de om pentru prima oară din dispoziţia sadică a soţiei fostului comandant al lagărului – Ilse Koch.

Tot acum aflau despre împuşcarea de către hitlerişti a miilor de prizonieri de război sovietici într-un grajd din apropierea lagărului, despre comportarea eroică a oamenilor din rezistenţă, în celulele secţiei politice a SS-ului şi Gestapoului. Oamenii comentau, rostind cu pietate numele acelora care fuseseră siliţi să pună laţul pe gâtul unor deţinuţi, dar care au refuzat şi au rostit cu curaj şi demnitate: „Ordinul nu se execută”, plătind cu viaţa acest act temerar. Oamenii au luat cunoştinţă despre împrejurările în care a fost omorât fruntaşul comunist german E. Thälmann, precum şi

mulţi alţi comunişti şi antifascişti. Toţi foştii deţinuţi au avut prilejul să vadă uneltele de tortură, seringile cu care se făceau injecţiile mortale, „capra” pe care se aplicau cele douăzeci şi cinci de lovituri, şi câte şi mai câte, care îi clarificau şi le amplificau ura împotriva hitleriştilor. După eliberare, foştii deţinuţi din Buchenwald au aflat că în lagărul Buchenwald fuseseră exterminaţi 51.000 de oameni, fii ai Franţei, Spaniei, Uniunii Sovietice, Iugoslaviei, Cehoslovaciei, Germaniei, Poloniei, României, Olandei, Belgiei, Italiei, Ungariei, Danemarcei ş.a., între care mulţi evrei. Erau reprezentate aici, pe această listă tristă, aproape toate naţiunile Europei. Trăiam sub impresia marii tragedii de a cărei amploare ne-am dat tot mai mult seama.

După vreo opt-zece zile de la eliberarea lagărului, pe Appellplatzul Buchenwaldului a fost instalată din nou spânzurătoarea ca pentru o execuţie, a fost adusă „capra” pe care se aplicau loviturile groaznice. Pe o masă au fost expuse uneltele de tortură, pe alta sinistra „colecţie Koeh”, iar de jur-împrejur remorci cu cadavrele celor care n-au apucat ziua eliberării, ale acelora care au pierit în ultimele zile. Aflasem că se pregăteşte vizitarea lagărului de către populaţia oraşului Weimar. Nu ştiam din a cui iniţiativă s-a făcut, însă organizatorii au fost militari americani.

Era o zi de început de vară. Deşi era încă devreme, câteva ore înainte de prânz, timpul se încălzise, făcând ca asupra lagărului să plutească mirosul greu al cadavrelor.

În văzduh, atâta revărsare de bucurie, iar aici jos, pe acest pământ, presărat cu atâtea blesteme, suferinţe, lacrimi şi sânge, câtă tristeţe! Erau momentele aducerilor aminte. Şi aceste aduceri aminte erau foarte dureroase, ardeau ca un fier înroşit.

Pe la ora 11 a început să se scurgă în şuvoaie populaţia Weimarului şi a comunelor din jur către piaţa oraşului. Am stat în apropierea mesei pe care erau aşezate uneltele de tortură şi a uneia din platformele cu morţii. Mă aşezasem aici cu bună ştiinţă. Am vrut să studiez feţele. Ce spun aceste expresii pe care nu le-am putut vedea în tot timpul odiseei noastre? Cum vor reacţiona ele? Ce va spune sufletul lor prin

trăsăturile feţei şi prin graiul ochilor?

Când am văzut prima revărsare a unei coloane ordonate a populaţiei pe poarta cu inscripţia „Jedem das Seine”, m-a apucat furia. M-am gândit un moment: aici e locul lor, „fiecăruia ce i se cuvine”. Cei care au vrut să îngroape civilizaţia umană, care au vrut să împingă înapoi roata istoriei, cei care au pus în practică gândul dement al nimicirii fizice după anumite criterii „ştiinţifice”, stabilite de suflete de brută, să suporte consecinţele!

Mă uitam la trei fete tinere. Una blondă, plinuţă, cu trăsături fine. Ochii trădau atâta spaimă, încât era evident că nu auzise niciodată despre ce se petrecuse la circa cincisprezece kilometri de Weimar. Când şi-a întors capul şi a zărit cadavrele înţepenite, a scos un strigăt de spaimă. Fata mai în vârstă, care până atunci o ţinea de mână, a scos şi ea un strigăt de groază şi a început să plângă în hohote. Aşa au plâns toate trei.

Lângă ele stătea o bătrânică, bine îmbrăcată, cu faţa zbârcită, fără a trăda suferinţe. Şi faţa ei era palidă. Dar paloarea ei nu era probabil pricinuită de aceleaşi cauze ca la cele trei fete. Am avut impresia că în cugetul ei se dă o luptă între incertitudine şi certitudine: „Oare şi ai mei au contribuit la aceasta?” – părea că se întreabă; şi nu eram convins că în sinea ei simţea acea mare remuşcare pe care trebuia s-o simtă. În momentul acela s-a produs o rumoare, au izbucnit plânsete, strigăte, două femei au leşinat şi au fost scoase pe tărgi.

Coloana continua să înainteze. Era un fel de „omagiu obligatoriu” adus victimelor hitlerismului, un omagiu cu valoare de simbol, de natură să demonstreze că nicio forţă, chiar diabolică, nu poate opri victoria spiritului uman, că omul înfruntând orice vicisitudini, merge mereu înainte, că etica umană reprezintă o valoare reală.

Coloana se scurgea încet. Paloarea feţelor, spaima şi lacrimile o caracterizau în general. Dar erau feţe care dădeau prilej la reflecţii deosebite. Bunăoară, un bărbat înalt, spătos, roşu la faţă de bine ce era hrănit, cu o pălărie tiroleză pe cap, din care nu lipsea nici măcar convenţionalul pămătuf. Probabil

că era unul din îmbogăţiţii de război, viermi profitori de marele dezastru care s-a produs în lume. Îi cercetam chipul; aproape nimic nu-l emoţiona. Nici chiar acea apocaliptică încleştare a cadavrelor, care începuseră să putrezească, răspândind un miros de nesuportat.

În colţul gurii acestei creaturi am descoperit parcă batjocura nazistă, care a provocat mari suferinţe atâtor oameni adevăraţi. M-a apucat un acces de furie. Era să sar la el şi să-l strâng de gât. Să-l scutur până ce-o să-şi dea sufletul.

„Nici acum – era să-i strig –, nici acum nu-ţi dai seama de monstruozitatea crimei voastre?

Mă uitam la cadavre, la bietele cadavre rămase din marele apocalips. Erau încleştate într-un sinistru şi lugubru ghem. Piciorul unui polonez se încrucişa cu mâna unui spaniol, capul unui evreu era sprijinit pe pieptul unui francez, picioare peste picioare... şi mâini, mâini ridicate spre cer, parcă rugându-se: „Scapă, dumnezeule, omenirea de ce am păţit noi!”

Priveam aceste platforme macabre şi mi se părea că văd numai mâini şi picioare, că văd numai şi numai schelete care aşteaptă marea chemare a învierii. Nu o înviere biblică, ci momentul când totul şi toţi se vor apleca cu pietate în faţa martirajului milioanelor de oameni.

Coloana se scurgea... Erau mii şi mii de oameni.

Cred că în ziua aceea întreg Weimarul se golise de populaţie. Trecea în faţa mea un grup de tineri de cel mult 14–15 ani. Am remarcat că i-a impresionat mai mult baionetele militarilor, decât ororile din jurul lor. Feţele lor aveau o mină mai mult speriată de ceva neplăcut, decât simţământul înspăimântătoarei realităţi buchenwaldiene.

Mă uitam la aceste feţe tinere şi, alături de întristare, m-a cuprins revolta. Era să urlu: „Ce-aţi făcut?” „Cum v-aţi dezumanizat tineretul!?”... „Care va fi soarta acestui tineret!?”... Dar n-am urlat, ci am rămas trist la gândul că mulţi ani vor trebui să treacă până când traumatismele grave provocate sufletului omenirii vor fi vindecate...

Când s-a comunicat că va avea loc o adunare comemorativă închinată celor dispăruţi, am devenit şi mai

trişti, foarte trişti. Sute, poate chiar mii de cadavre se găseau încă adunate în jurul crematoriului, pe platforme. Ne-am pregătit ca pentru înmormântarea unei fiinţe dragi, foarte apropiate de inima celui rămas.

În aceste zile s-a desfăşurat o activitate intensă în vederea creării unei organizaţii de tineret, care să dea orientarea corespunzătoare celor peste 200 de tineri, cei mai mulţi proveniţi din Transilvania de nord şi din Ungaria, şi să contribuie la pregătirea întoarcerii noastre acasă. Un nucleu de bază exista pentru aceasta. Era vorba de acel grup de tineri cu care ne ocupasem intens în ultimele două luni ale existenţei lagărului, tineri „formaţi” în focul rezistenţei. Primisem sarcina de partid să mă ocup în continuare de ei.

Tinerii au răspuns cu entuziasm la propunerea ca în marele pod al cazărmii să amenajăm un club, unde să ne desfăşurăm viaţa noastră culturală, sportivă, să organizăm o activitate de instruire; au muncit cu toţii pentru amenajarea lui.

A sosit şi ziua programată pentru adunarea comemorativă. Dacă în iureşul zilelor pentru amenajarea clubului, entuziasmul muncii constructive s-a dezlănţuit în toată amploarea sa, în această zi chiar şi cei care aveau acum alte haine au îmbrăcat haina de deţinut şi atmosfera a devenit iarăşi foarte apăsătoare.

În blocul cu etaj unde locuiam fâlfâia în acea zi steagul naţional român şi steagul naţional maghiar. Ele au fost coborâte şi, urmând pe cei doi stegari, ne-am încolonat.

În apropierea locului de adunare ni s-a alăturat un mare grup de adulţi. Erau prezenţi Bătrânul, Georges „Ödi, Petru, Radu, Ernest şi toţi ceilalţi. Păşeau tăcuţi, trăgându-şi picioarele, parcă ar fi fost ţintuiţi de greutăţi. Feţele lor păreau îmbătrânite, chiar şi ale celor mai tineri, care de fapt erau încă nişte copii nenorociţi. Coloana noastră impresiona prin masivitatea ei. Apelul care a urmat nu semăna cu obişnuitele apeluri din timpul existenţei lagărului, dar nici cu acel apel de după eliberare, din momentele înălţătoare ale victoriei. Era ceva cu totul aparte, cu toţii simţeam aceasta, era zguduitor, prin tragismul său. Buchenwaldul îşi îngropa morţii în mod demn. Foştii deţinuţi din Buchenwald încheiau

un capitol şi deschideau acum un alt capitol, al vieţii care urma. Într-adevăr, jurământul rostit de foştii deţinuţi în ziua memorabilă de 19 aprilie 1945 pe vechiul Appellplatz din Buchenwald, cu prilejul adunării comemorative, în amintirea victimelor, avea să însemne abia intrarea în viaţă.

Am fost cuprinşi cu toţii de o emoţie deosebită când am auzit rostindu-se cu hotărâre: „Noi, cei din Buchenwald: ruşi, francezi, cehoslovaci, germani, spanioli, italieni şi austrieci, belgieni şi olandezi, englezi, luxemburghezi, români, iugoslavi şi unguri, am luptat împreună împotriva SS-ului, împotriva criminalilor nazişti pentru autoeliberarea noastră. Suntem pătrunşi de convingerea că luptăm pentru o cauză dreaptă! Victoria trebuie să fie de partea noastră! Sarcina noastră este de a stârpi nazismul din rădăcini. Scopul nostru este de a construi o lume a păcii şi libertăţii. Suntem datori să facem aceasta pentru tovarăşii noştri nimiciţi, pentru rudele lor”.

Apoi a răsunat şi mai grav, ca un semn al adeziunii şi hotărârii: „Pentru această luptă ridicaţi mâna pentru jurământ şi rostiţi după mine: Noi jurăm”.

Din mii de guri, în aproape toate limbile vorbite în Europa, se revărsau ca un torent cuvintele: „Jurăm! Jurăm! Jurăm! Jurăm”... Pumnii încleştaţi se ridicau spre cer, vrând parcă să strige în eter: „Niciodată nu vom admite reînvierea barbariei fasciste. Jurăm!!”... Oamenii parcă nu se mai puteau controla. Da! În secundele acestea, cei prezenţi pe Appellplatz, foştii deţinuţi ai Buchenwaldului, şi-au întors gândurile de la trecut, scrutând viitorul.

Am simţit cu toţii că trebuia să punem umărul pentru a construi o lume a dreptăţii şi a prosperităţii, a fericirii omului. Mă uitam la aceşti tineri şi copii, la aceşti orfani ai Europei şi, în locul compasiunii, le-am trimis în gând o strângere de mână şi un îndemn: voi veţi răzbate, trebuie să răzbateţi!

Au fost rostite cuvântări în mai multe limbi, cu acelaşi text. Au vorbit: delegatul U.R.S.S. – Kalein, al Poloniei – Szezepaniak, al Germaniei – Bartel, al Franţei – Jattefaux, al Cehoslovaciei – Rada, al Angliei – Crooks. Era de faţă reprezentantul trupelor americane. Cu toţii au evocat lupta comună, jertfele deţinuţilor din Buchenwald, amintind şi de

români şi despre marea, nobila îndatorire în lupta antifascistă. Vorbele erau sobre, concentrate, îndemnând la o permanentă aducere aminte, pentru a nu ne lăsa furaţi de beţia victoriei. Ele vesteau viitoarele încleştări menite a purifica omenirea de miasmele atmosferei viciate a deceniilor demente.

A urmat apoi momentul de reculegere: înmormântarea în gând a celor dragi. Pe feţele oamenilor curgeau lacrimi. Era un moment solemn, de reculegere, pentru zecile de mii de oameni care n-au avut satisfacţia victoriei, care au murit înainte de a o cunoaşte.

Ziua următoare a avut loc şi prima adunare legală lărgită a celulei de partid a grupului nostru din Buchenwald. Ea s-a ţinut în baraca de optică nr. 2 de pe fostul teritoriu al lagărului.

Şedinţa a fost deschisă de George, care a condus celula noastră de partid în perioada rezistenţei. Anunţând prima şedinţă legală a membrilor de partid, a propus un moment de reculegere în memoria victimelor, care n-au apucat ceasul eliberării. La citirea listei membrilor de partid, rând pe rând am răspuns „prezent”. A fost în acest „prezent”, alături de triumf şi satisfacţia minunatului sentiment al victoriei, şi o înspăimântătoare tristeţe, o durere fără seamăn pentru cei dispăruţi.

Era ceva înălţător în această şedinţă, ceva ieşit cu totul din comun. Simţeai că eşti un firicel plăpând al acestui mare univers, dar îi aparţii. „Sculaţi voi, oropsiţi ai soartei” avea acum cu totul altă rezonanţă. Cântau cu noi această melodie înălţătoare şi cei din sală care nu erau comunişti, dar aveau cea mai profundă convingere că au luptat pentru binele omului, că au contribuit la salvarea omenirii de o boală groaznică, care i-ar fi putut fi fatală.

Conform hotărârii celulei de partid trebuia creată organizaţia tineretului comunist, nucleu în jurul căruia urma să graviteze întreaga activitate a tineretului în special pentru întoarcerea în patrie.

Este un merit al acestui tineret, copii orfani ai secolului XX, victime ale forţelor întunecate, ale brutalităţilor şi ignoranţei, care au scăpat din infernul dantesc, copii maturizaţi înainte

de vreme, de a se fi supus disciplinei, căutând să găsească în această organizaţie grija, căldura şi mângâierea părintească.

Tinerii simţeau că aparţin cuiva, că cineva se interesează de soarta lor, ceea ce le dădea siguranţă şi speranţe.

Momentul solemn de înfiinţare a organizaţiei Uniunii Tineretului Comunist a avut loc în după-amiaza memorabilei zile de 19 aprilie. Aşa cum fusese stabilit, apărură în clubul nostru din pod Kohn Hillel, Gyöngyösi Nàndor, Gheorghe Adorian, Gati, Ödi. Au luat loc pe bancă în faţa mesei dreptunghiulare din scândură dată la rindea. Prin ochiurile de lumină răzbeau razele aurii ale unui soare vesel şi optimist, luminând feţele încă palide ale acestor tineri foşti deţinuţi, cu o aureolă divină.

Pe bănci şedeau cei 18 tineri care urmau să devină membri ai organizaţiei. Erau emoţionaţi şi aşteptau cu înfrigurare acel cuvânt care urma să le confirme apartenenţa la organizaţia revoluţionară a tineretului. Din însărcinarea celulei de partid, mie, care mă ocupam efectiv de tineret, mi-a revenit sarcina de a le face această bucurie.

Am dat citire listei tinerilor care urmau să facă parte din organizaţia U.T.C. din Buchenwald a grupului nostru, tineri proveniţi din Transilvania de nord, la care erau ataşaţi câţiva tineri din Ungaria, punând la vot fiecare caz în parte. Ne-am abătut de la regulă. Nu le-am cerut să-şi expună autobiografia, deoarece, cerând unora autobiografia în scris, realitatea prezentată era atât de zguduitoare, că n-am mai vrut să redeschidem rănile în acel moment solemn.

După votare a urmat o tăcere impresionantă, apoi, în numele organizaţiei de partid din Buchenwald, Georges a transmis felicitări.

În numele tineretului a vorbit un tânăr inteligent şi entuziast din Cluj – Szèkely Vasile. „Internaţionala”, cu care s-a încheiat festivitatea, a răsunat glorios.

Organizaţia U.T.C. formată din 18 tineri a fost baza întregii munci a tineretului din grupul nostru. Încă de la începutul activităţii, aceşti tineri au fost grupaţi în celule, fiecare celulă având sarcini bine precizate, în fruntea lor aflându-se câte un membru al biroului.

Celulele, ca să-şi poată îndeplini sarcinile, au atras alături de ele tineri neorganizaţi, în număr de aproximativ 200, care, în general, răspundeau chemării organizaţiei.

Abia atunci ne-am putut da seama cât de adânc a pătruns în conştiinţa unor tineri cu care ne ocupaserăm încă din perioada de luptă ilegală din lagăr concepţia materialistă despre lume, o orientare politică clară. La aceasta au contribuit şi lecţiile ţinute după eliberare cu regularitate de Georges, Hili (Hillel), Gyöngyösi şi alţii. Totuşi acest mare număr de tineri ne ridica fel de fel de probleme.

Astfel, cea mai mare parte a tinerilor cu limbă maternă idiş, grupaţi în două camere, proveniţi din comunele şi satele maramureşene, aproape toţi proletari sau copii de proletari, suportând asuprirea socială şi naţională, suportând barbaria ghetourilor şi a deportărilor, stăteau oarecum izolaţi. Îşi aminteau de relaţiile prieteneşti, fireşti între familiile lor şi ţăranii şi muncitorii români de acasă, şi nu puteau uita în ce limbă a fost pronunţat ordinul de deportare al fasciştilor horthişti, în urma căruia şi-au pierdut pentru totdeauna părinţii, fraţii, surorile sau, unii, iubitele. Argumentele noastre pentru o luptă comună se izbeau de un zid puternic, creat de durere şi ură. Ne-am purtat cu ei aşa cum te porţi cu un bolnav. Îmbrăcămintea şi hrana lor erau dintre cele mai bune. De multe ori am întârziat cu începerea unui program, numai ca ei să-şi poată termina rugăciunea.

Tinerii aceştia au prins aripi îndeosebi atunci când în programele culturale au fost incluse şi cântecele lor tărăgănate, tânguitoare, când pe gazeta de perete a apărut şi câte un articol în limba lor maternă, când în loc de compasiune au văzut încrederea ce li se acorda.

Organizaţia noastră de tineret din Buchenwald a mai trebuit să facă faţă unei situaţii deosebite. În bloc, alături de tineri, se găseau mulţi copii. Ei au fost lăsaţi în viaţă de hitlerişti pentru că au fost folosiţi drept cobai în spitalele speciale. Copiii, cu toată strădania lor, nu s-au putut încadra în viaţa blocului. Aceşti copii înspăimântaţi, grav răniţi sufleteşte, care jinduiau după o mângâiere de mamă, aveau viaţa lor interioară aparte, care se exterioriza printr-o

sensibilitate şi o sfială deosebit de pronunţate. Ei erau tăcuţi, dureros de disciplinaţi, trişti. Deoarece treceau săptămânile şi nu se întrezărea nicio speranţă pentru o reîntoarcere rapidă acasă, într-o plenară a celulei, la propunerea lui Gàll Ernest, s-a hotărât organizarea unui grup de pionieri. În propria lor organizaţie, copiii s-au simţit mai bine şi pe feţele lor a reînceput să apară zâmbetul.

Tinerii din grupul nostru s-au pregătit cu înfrigurare pentru ziua de 1 Mai. Era primul 1 Mai liber! Totul se revărsa cu dăruire şi optimism. Era primul 1 Mai când, alături de vârstnici, tinerii au avut posibilitatea să-şi dea frâu liber sentimentelor, gândurilor, dorinţelor şi speranţelor, de data aceasta realizabile.

Pentru această sărbătoare, în fostul lagăr Buchenwald s-au făcut pregătiri deosebite. Comitetul pe lagăr a organizat cu multă migală sărbătorirea. Fiecare grup naţional a cunoscut unde şi la ce oră urma să se ţină festivitatea, iar la rândul lor, grupurile naţionale au pregătit un program după specificul lor.

Comitetul internaţional, care mai funcţiona, a asigurat condiţii optime pentru organizarea sărbătoririi. Sărbătorirea lui 1 Mai 1945 trebuia să se ţină chiar în ziua de 1 Mai, ora 16:00, în fosta baracă de optică nr. 2, iar întâlnirea tinerilor de toate naţiunile, în faţa fostei magazii SS, la ora 17:30.

Sosi şi mult aşteptata zi de 1 Mai. Tinerii şi copiii erau încolonaţi încă înainte de a se fi dat semnalul pentru încolonare.

Atmosfera era plină de o tensiune lăuntrică, care radia optimism, speranţa în mai bine. În ochi se putea citi sentimentul profund al dragostei de viaţă. Veni şi momentul plecării spre locul festivităţii. Fără nicio indicaţie, tinerii şi copiii au început să intoneze cântece româneşti şi ungureşti.

A fost o demonstraţie de 1 Mai în toată regula. S-au scandat lozinci: „Moarte fasciştilor”, „Trăiască România democratică şi antifascistă”, „Ţara a fost trădată, muncitorii au salvat-o”, „Vrem să ne întoarcem acasă”, „Vrem să trăim în pace cu toate popoarele” ş.a.

În după-amiaza acelei zile de primăvară, serbarea a continuat afară, în pădure, conform tradiţiei revoluţionare.

Pentru această zi au fost păstrate şi bucate mai bune. S-a cântat, a fost veselie deplină. Seara am organizat un simpozion la „clubul nostru”.

În seara aceea pleoapele s-au închis mai târziu, mulţi meditam asupra celor întâmplate în acest 1 Mai liber, primul sărbătorit la Buchenwald după eliberarea sa.

Primăvara păcii

Pentru noi, încă din perioada rezistenţei buchenwaldiene pacea era sinonimă cu libertatea, cu înfrângerea fascismului, cu răsăritul zorilor unei vieţi noi.

Şi în rândul tineretului din grupul nostru, cuvântul „pace” avea o rezonanţă deosebită. Vibra în fiecare fibră, în fiecare gând, asociindu-l cu tot ce este frumos şi bun.

Delirul eliberării a trecut în câteva zile. Bazele puternice ale viitorului nu puteau fi puse fără a se realiza pacea, gândea fiecare.

În expunerile noastre politice, în articolele tineretului eliberat, în lozincile sale, cuvântul „pace” apărea ca un leitmotiv mobilizator.

Vestea capitulării necondiţionate a Germaniei hitleriste a făcut ca toţi tinerii din blocul nostru să izbucnească în urale frenetice.

La aflarea capitulării necondiţionate, cu toţii am fost cuprinşi de o bucurie de nestăvilit. Am fugit afară din bloc ca nişte nebuni. Am îmbrăţişat pe cine am întâlnit în cale. Peste tot auzeai strigând: „E pace! E pace! Hitlerismul a fost înfrânt!” Şi am auzit şi rafale de arme. Probabil că militarii americani îşi manifestau bucuria în acest fel. Un grup de copii se luau la trântă în iarbă.

Seara am cinat bine, apoi ne-am adunat sus la club şi am cântat şi ne-am înveselit până la ivirea zorilor.

După câteva zile a fost definitivată chemarea-manifest a organizaţiei U.T.C. din Buchenwald cu prilejul capitulării necondiţionate a Germaniei hitleriste. Acest manifest a fost tradus în mai multe limbi şi a fost răspândit în primul rând în

mijlocul celor circa 500 de compatrioţi şi în mijlocul altor grupuri naţionale.

În oraşul lui Goethe şi Schiller

În tot timpul şederii noastre la Buchenwald după eliberare, Weimarul atrăgea ca un magnet tineretul grupului nostru, de altfel ca pe toţi foştii deţinuţi.

În Weimar tinerii vedeau în primul rând un oraş real, palpabil, în libertate. Fugeau să vadă o aşezare omenească cu case, cu străzi, pe trotuarele cărora oamenii circulă, discută şi îşi trăiesc viaţa cotidiană. Doreau deosebit de mult să vadă oameni îmbrăcaţi „omeneşte”, oameni care au preocupări obişnuite, caracteristice omului.

Unii – printre care tineri răpiţi de pe băncile liceelor – erau atraşi de monumentalele construcţii medievale, de mitul lui Goethe şi al lui Schiller, cu care identificau oraşul. Alţii erau atraşi de Weimar deoarece vedeau în el mirajul libertăţii, iar alţii – posibilitatea unei aventuri.

Fapt este că în sistemul nostru de educaţie şi disciplină, îngrădirea posibilităţilor de a se hoinări prin Weimar era cel mai vulnerabil.

După lungi consultări, împreună cu alte grupuri naţionale, s-a obţinut aprobarea ca un tren să ne ducă într-o excursie de o zi la Weimar. Bucuria era mare.

În seara dinaintea plecării, stingerea s-a făcut aproape de la sine. Tinerii au vrut să fie odihniţi, pregătiţi pentru marea întâlnire cu oraşul care îi ameţise cu atracţia sa firească.

Era o zi însorită. Încolonaţi, cântând marşuri, sorbeam parfumul dimineţii. Călcam pe iarba verde, proaspătă, încărcată cu flori primăvăratice, sub un cer albastru, paşnic şi nemărginit. Se poate ca în momentele acelea, fiecare din noi să fi uitat totul, rămânând cu singurul simţământ, simţământul marii existenţe. Cu toţii, mic şi mare, purtam în inimă, în toată făptura noastră, cuvântul acela magic, minunat – libertate. Eram liberi şi mărşăluiam nestingheriţi spre trenul care urma să ne ducă la Weimar, respirând adânc

parfumul dimineţii.

Ajunşi la Weimar, ne-am oprit în faţa Opernhausului (celebra clădire unde a cântat Bach, unde şi-a prezentat piesele Schiller), care era în ruine. Am văzut emoţia pe feţele tinerilor, regretul că războiul a distrus o valoare care aparţinea întregii umanităţi.

La casa lui Goethe am ţinut să fiu singur. Am vrut să rămân cu gândurile mele aici, unde el a rostit simbolicele cuvinte: „Mehr Licht”, şi să aud un răspuns la întrebarea: Cum a putut suporta acest pământ în apropierea sa un Buchenwald, întruchipare a forţelor întunericului?

Am intrat în casa memorială. Pe ultima treaptă stătea de strajă acel paznic care, după spusele sale, de zeci de ani păzea sanctuarul. Am păşit cu grijă, să nu fac zgomot, să nu tulbur liniştea gigantului. Apoi am intrat şi în camera mică şi întunecoasă în care se afla şi atunci, neclintit, fotoliul din catifea, cu faţa spre fereastra care dădea în grădină, prin care se vedea uriaşul tei. Bătrânul paznic îmi povestea că majoritatea mobilei a fost depozitată cu grijă, însă acest fotoliu, de unde poetul a cerut în ultimele sale cuvinte „mai multă lumină”, a rămas neclintit. „Sunt superstiţios – spunea bătrânul – şi am sperat că, lăsând acest fotoliu la locul său, se va revărsa mai repede lumina asupra beznei în care am fost aruncaţi”. Mă uitam la acest fotoliu mare şi parcă îl vedeam pe bătrânul Goethe şezând în el.

Am vrut să păşesc mai departe, în camerele următoare. Bătrânul m-a reţinut spunând: „În rest nimic!” O bombă a distrus o parte din casa Goethe. Partea dreaptă era numai moloz, grinzi atârnând ca degetele încremenite. Destul! Mi-am acoperit ochii.

Grădina era îngrijită. Boschetele pline de flori şi totul emana atmosfera vremii, când poporul german dăruise omenirii personalităţi de o sensibilitate rară, oameni geniali şi nemuritori.

Casa lui Schiller, de culoarea cărămizii, cu o arhitectură sobră, ne atrăgea şi ea în mod deosebit. Aici am avut prilejul să auzim o adevărată conferinţă despre rolul progresist al operei lui Schiller, despre clasicismul german. Tinerii sorbeau

cuvintele despre omenie, ei care au avut parte de-atâta neomenie!

Apoi, obosiţi, ne-am aşezat să mâncăm. M-am retras pe banca parcului de unde se vedea bine casa lui Schiller. Parcul arăta jalnic. Rondourile de flori erau călcate în picioare. Florile erau ofilite. Şi parcul Weimar purta amprenta războiului.

Şedeam pe bancă şi contemplam. Plămânii mei, trecuţi prin atâtea încercări, respirau aerul înmiresmat de aroma coniferelor şi a fel de fel de flori cultivate. Gustam viaţa, negândindu-mă la nimic.

Sosise timpul adunării pentru întoarcere. La ora fixată, toţi, fără excepţie, eram la locul de întâlnire: fostul Opernhaus.

Eram veseli. Ne-am aşezat pe scările vagoanelor de marfă – scări de lungimea vagonului – şi, cu picioarele atârnate copilăreşte, cântam cântece duioase, care ne alinau dorul de patrie.

Trenul gonea. Adierea curentului călduţ ne săruta faţa. Dar toată voia bună, toată veselia s-a năruit ca un castel din cărţi de joc când ne-am apropiat de „gara Buchenwald”. Trenul şuieră prelung. Ne-am întors în fostul lagăr trişti...

Grupul nostru, conform tradiţiei lagărului, a făcut mult pentru aceşti tineri şi copii. Ei iubeau pământul natal cu ardoare, dar îi durea amintirea celor pierduţi. Erau încă la vârsta când aveau mare nevoie de dragoste de mamă. „Mamă”... „mamă”... cât de des răsuna acest cuvânt pe buzele crăpate de focuri lăuntrice. Mama martiră a devenit o noţiune divină. Mama martiră, arsă în crematoriu, batjocorită şi umilită, răscolea orele de repaos ale acestor tineri, devenise coşmarul nopţilor nedormite.

Organizaţia de tineret a respectat cu sfinţenie aceste simţăminte. A organizat şi o zi a mamei. În ziua aceea, mulţi ochi de tineri erau roşii de plâns, feţele erau şi mai palide, zâmbetul tineresc dispăruse cu desăvârşire de pe buze. În această zi n-a rămas în privirea acestor tineri decât o durere, o cumplită durere.

Eram sus la clubul nostru. Adunarea avea un caracter de doliu. Au vorbit mai mulţi. S-a rostit un cuvânt în amintirea

mamelor, care a fost publicat şi la gazeta noastră de perete.

*
* *

După adunarea de doliu din 19 aprilie s-a născut pentru prima oară ideea editării unei publicaţii proprii a grupului nostru. Ideea a fost reluată în repetate rânduri, cu prilejul întâlnirilor mele cu Bătrânul, Gyöngyösi şi Ödi.

Într-o seară, în blocul „adulţilor”, la o lumină palidă, Ernest, Radu, Helen[5] şi eu, împreună cu conducerea grupului, încercam să schiţăm profilul publicaţiei. Bătrânul, Georges şi Ödi părăsiseră deja lagărul. Am resimţit lipsa experienţei lor de viaţă.

Am început cu denumirea publicaţiei. După un schimb de păreri am dat publicaţiei denumirea de „Glas nou” şi respectiv „Uj Szo”.

Când am început să ne ocupăm de partea redacţională, ne-am dat seama de greutăţile ce le aveam de întâmpinat din cauza lipsei de informaţii şi a legăturii cu România şi Ungaria. Am făcut mari eforturi de a obţine informaţii pe calea undelor. O imagine cât de cât reală a prezentului ne-o dădeau ştirile sosite în lagăr pe cale orală. În cele mai multe cazuri, ele s-au dovedit a fi valoroase, de aceea tot ce se vorbea în lagăr despre situaţia de acasă era adunat cu grijă, analizat şi valorificat.

Într-o seară de mai, în fosta cazarmă SS-12, a fost redactat în formă definitivă, în limba română şi maghiară, editorialul publicaţiei, care avea să apară pe prima ei pagină şi care purta titlul „Ce e de făcut?”

Redactarea primului număr al publicaţiei noastre s-a terminat cam în a doua decadă a lunii mai. Apariţia lui a avut un efect deosebit în rândul foştilor deţinuţi atât adulţi, cât şi tineri. Ne-am clarificat ţelurile majore, printre care ţelul imediat era întoarcerea acasă.

S-a pus problema difuzării celor două mii de exemplare şi în alte foste lagăre. În acest scop, într-o zi o motocicletă

[5] Buchenwaldul era în general un lagăr pentru bărbaţi. După eliberarea lui au venit din alte lagăre, în special din Bergen-Belsen, multe femei.

capturată de la nemţi a făcut un drum la Bergen-Belsen, în altă zi, un însărcinat al grupului nostru a plecat spre Dachau. Fiecare exemplar era răspândit cu grijă, pentru ca să nu se piardă sau să se rupă.

E drept că în unele cazuri, aceste mesaje tăcute au pornit pe un drum anevoios şi nesigur. Acestea erau exemplarele care au fost predate deţinuţilor care umblau dintr-un fost lagăr în altul, căutându-şi rudele, tovarăşii de luptă, iubitele sau măcar veşti despre aceştia.

Întoarcerea acasă

Primii care au fost repatriaţi de la Buchenwald au aparţinut grupului francez. Deşi erau încă foarte multe lucruri care să ne întristeze, care să ne aducă aminte acel trecut întunecat, eram stăpâniţi de bună dispoziţie. Oamenii erau adunaţi în partea de sus a Appellplatzului şi se uitau cu mult interes şi bucurie la autobuzele speciale care îşi aşteptau călătorii. Ne-a impresionat uniforma surorilor de caritate, a personalului militar de serviciu care venise să preia pe foştii Häftlingi francezi. Camarazii francezi, tovarăşii noştri de suferinţă, care în mare parte proveneau din maquis, s-au dovedit a fi şi de data aceasta o grupare naţională foarte disciplinată, ordonată. Sute de oameni urmăreau cum coloana perfect aliniată pornise spre poarta de fier forjat, în timp ce alţii, fiziceşte mai slabi, urcau în ambulanţe.

Pe la mijlocul lunii mai au început plecările masive spre patrie ale grupurilor naţionale. Neştiind când şi în ce împrejurare vom reuşi să pornim spre casă şi noi, ca şi alte grupuri naţionale, am redactat o foaie de amintire, un fel de profesiune de credinţă, care, printre altele, glăsuia:

„Să ne amintim! să ne aducem aminte de Buchenwald! De timpul petrecut şi de lupta desfăşurată în acest lagăr al morţii. Miile de jertfe nu ne-au împiedicat să ducem înainte munca noastră de partid... Aceste gânduri, acest trecut ne înfrăţeşte pe vecie. Suferinţele comune, lupta în cadrul partidului glorios ne leagă pe viaţă. De aceea să ne amintim.

Buchenwald, 18 mai 1945”.

Acest document a fost semnat de 18 persoane, membri ai Partidului Comunist Român şi ai Partidului Comunist Ungar.

În următoarele zile, toţi cei care au activat ca membri de partid şi au participat în grupurile de rezistenţă armată au primit adeverinţele respective. Într-un cuvânt, până în cele mai mici amănunte, adulţii (cu excepţia acelora care aveau sarcini speciale) erau gata de drum. Într-una din primele zile ale lunii iunie 1945 a sosit un tren care a luat cu el spre plaiurile natale pe adulţii români şi unguri pe care barbaria hitleristo-horthistă i-a rupt de căminele lor.

După câtva timp, tot într-o zi a acelei luni, în urma insistenţelor noastre, am primit asigurări din partea autorităţilor locale de ocupaţie că vom fi sprijiniţi ca şi tineretul şi copiii să fie repatriaţi cât mai curând. În faţa fostei cazărmi SS-11 am chemat conducerea tineretului şi i-am comunicat că de data aceasta se părea că într-adevăr ne putem pregăti de drum. Feţele au fost îmbujorate de fericire.

Unii au şi început să-şi facă bagajele.

Bucuria se revărsa din plin, exteriorizată în fel şi chip. În sfârşit, vom reuşi să scăpăm de acest loc blestemat, care ne trezea amintiri atât de amare. Vom reuşi vreodată să scăpăm de această presiune sufletească? – ne întrebam.

În ziua următoare am semnat cu toţii un legământ prin care ne angajam să luptăm, chiar cu preţul vieţii, împotriva neomeniei, a barbariei fasciste, sub orice formă s-ar prezenta, pentru răzbunarea părinţilor, fraţilor, tovarăşilor de luptă nimiciţi.

A început apoi un pelerinaj. Am coborât întâi spre lagărul mic.

Micul Revier era acum mut, dar muţenia sa era ca un strigăt disperat de remuşcare. Apoi, imediat, în fostul Zeltlager; acum gardul despărţitor era dărâmat. Ne-am oprit puţin la blocul 64, care părea apăsat de povara grea a vieţii sale trecute. Era gol, foarte curat, dar paturile sale etajate, în muţenia lor, îţi răscoleau mai dureros amintirile decât atunci când blocul era supraîncărcat de oameni.

În curte, pe unii dintre tineri, împreună cu mine, ne-au potopit lacrimile când ne-am adus aminte de câte suferinţe am îndurat noi pe acest pătrat blestemat. Câte dureri am suportat văzând neputinţa noastră de a împiedica îngrozitoarele crime.

Corturile erau demult dispărute. Latrinele astupate. Apoi am intrat în blocul 67, pe unde au trecut sau au vieţuit un timp mai îndelungat cei mai mulţi dintre tineri. Ne-am uitat încă o dată la gura întunecată a beciului, în jurul căruia s-au desfăşurat atâtea întâmplări, şi încă o dată, întorcându-ne capul spre acest trecut groaznic, am urcat pieptiş, ferm şi hotărât dealul, parcă vrând să spunem: „Aceasta a fost odată, dar nu va mai fi niciodată!”

În lagărul mare am ţinut mult să mai revăd baraca 31, care mai era populată, şi baraca 36, care era goală acum. Aici parcă am fost mai liniştiţi, iar tinerii ascultau cu interes frânturi din istoria rezistenţei.

Ne-am îndreptat paşii spre crematoriu. Am ştiut, că întâlnirea cu acest loc sinistru va provoca o reacţie dureroasă. Dar n-am putut pleca din lagăr fără să trecem şi pe la acest loc, unde au pierit transformaţi în cenuşă zeci de mii de martiri ai secolului XX, printre care şi mulţi fii ai României.

Crematoriul era încremenit. Ne-am aliniat în faţa gurilor sale blestemate. Ne-am aplecat capul şi încă o dată ne-au curs şiroaie de lacrimi. Fără să scoatem un cuvânt, am ajuns la blocul 11 – fosta cazarmă SS –, ne-am aruncat pe paturile noastre şi niciunul dintre noi n-a putut scoate un cuvânt. Ne ardeau amintirile.

Seara ni s-a comunicat că peste o zi, două vom porni spre casă.

În ziua următoare tinerii au hoinărit prin pădurile apropiate. Am căutat şi eu să regăsesc locurile în care au fost lichidate cuiburile SS. Am regăsit stânca unde s-a dat o bătălie aprigă cu nişte hitlerişti turbaţi. Apoi au urmat momente de relaxare.

Pădurile Ettersbergului erau aşa de frumoase în acest început de vară, că ne-au copleşit. Stăteam culcaţi într-un poieniş şi, în liniştea adâncă, specifică munţilor, visam cu ochii deschişi.

Când ne-am întors ne-a aşteptat o mare bucurie. Mâine dimineaţă plecăm! Ne-am îmbrăţişat cu toţii, am început să ne facem bagajele. Toţi ţineam să avem în bagajul nostru şi sumbra haină vărgată, precum şi alte obiecte păstrate ca amintire.

Am plecat la Steinbruch, de unde am luat trei pietricele, diferit colorate, pe care le-am pus cu grijă în bagaj. O deosebită grijă am acordat însemnărilor proprii şi arhivei organizaţiei de tineret. Documentele organizaţiei, atât de umane, poate că acum, după scurgerea unui sfert de secol, par naive. La timpul lor însă, ele erau documente de mare valoare.

...Sosi şi dimineaţa mult visată. O coloană de camioane militare americane aşteptau să ne urcăm. Totul a decurs rapid şi ordonat. Disciplina noastră de organizaţie intrase iarăşi în funcţiune. Cântecul Buchenwaldului, „Ţine pasul tovarăşe!”, răsuna puternic din piepturile noastre. Eram fericit că am ţinut pasul!...

Încă înainte de a porni caravana, am aflat că maşinile urmau să ne ducă până la prima gară din Cehoslovacia, de unde autorităţile sovietice trebuiau să ne asigure mai departe mijloacele de transport. Eram veseli. Se cânta... Camioanele nou-nouţe goneau nebuneşte. Când am ajuns la gară, ofiţerul care condusese coloana ne-a salutat politicos.

Surpriza abia acum urma. Ni s-au pus la dispoziţie două vagoane Pulman, pe care scria „CFR”. Era să sărutăm fiecare literă. Aceasta mirosea deja a „acasă”. În vagoane ne simţeam pe teritoriul românesc.

Nimeni nu ne-a putut da vreo relaţie când va porni trenul şi pe ce rută. Am folosit acest timp, care a durat nu mai puţin de o zi, ca să ne pregătim pentru lungul drum.

Nu ne-am făcut iluzii că în câteva zile vom fi acasă. Vagoanele s-au transformat într-un fel de dormitor, exteriorul lor a fost împodobit cu crengi de brad şi lozinci, printre care domina una: „Trăiască România liberă şi democratică!”.

Apoi trenul şi-a început lungul său drum. Am străbătut pământurile Cehoslovaciei.

Trenul gonea, dar drumul parcă se lungea. Începurăm să ne

pierdem răbdarea. Am ajuns la graniţa cu Ungaria, apoi în Budapesta. Aici am zăbovit o zi. Tinerii şi copiii unguri au coborât. Noi ne-am continuat drumul. Apropierea pământului natal a provocat la unii accese de bucurie, la alţii o întristare vădită, o teamă de a afla o realitate ireversibilă.

Aceste zile aveau pentru mine un conţinut profund. Pluteam între vis şi realitate. Mă tulburau amintirile. Mă copleşea gândul că o să-mi revăd locurile natale şi speram că o să-i regăsesc pe cei dragi.

Fiecare ritm bătut de roţile de tren vibra în mine ca melodii a mii de harfe, cânta inima, cânta sufletul.

Ne apropiam de mult visata noastră patrie. Ne aştepta România liberă. Oh! Cum îndemnam acest tren mai repede, mai repede. Fiecare oprire, fiecare întârziere provoca nu numai nerăbdări, ci dureri sufleteşti, amare.

În ziua următoare, dimineaţa, ne-am oprit la câţiva zeci de metri de Episcopia Bihorului. Pe vagon fluturau mândre tricolorul şi un steag roşu. Un ofiţer ne-a salutat cu un „bun venit pe pământul patriei”.

Am coborât din vagon, m-am trântit la pământ şi am sărutat ţărâna dragă, pe care cu atâta ardoare doream s-o revăd.

În momentul acela semănam cu sportivul care a câştigat maratonul, dar care cade epuizat de efort. Fericirea, marea mea fericire că şi eu răspund „prezent” la o istorică victorie m-a copleşit. Eram în sfârşit acasă!... Acasă!

NOTE

Alles antreten: – cu toţii la încolonare.

Appellplatz: – locul unde se făceau apelurile.

Birkenau: – lagăr anexă din Auschwitz, specializat pentru exterminarea prin gazare.

Block: – în cele mai multe cazuri era vorba de o baracă din scânduri sau din prefabricate.

Blockältester: – responsabil de bloc numit din rândul deţinuţilor (la Buchenwald, în general, din rândul deţinuţilor politici, el trăia în mijlocul deţinuţilor şi răspundea de gospodărirea blocului).

Blockführer: – ofiţer sau subofiţer din SS care răspundea de unul sau mai multe blocuri. El avea sediul în cazarma SS. În mod obişnuit, participa numai la apelurile de dimineaţa şi seara.

Bunker: – cazemată din beton în care erau torturaţi deţinuţii.

Deţinuţi cu funcţii: – la Buchenwald, cei mai mulţi deţinuţi cu funcţii erau deţinuţi politici. SS-ul accepta această situaţie, ştiind că deţinuţii politici nu fură şi că sunt respectaţi de ceilalţi deţinuţi.

Echipe de lucru din blocurile „Lagărul mic” şi din „Zeltlager”: – din aceste lagăre nu se ieşea în mod regulat la lucru ca din lagărul mare.

Eins!... Zwo!...: – un, doi (în dialect).

Effektenblock: – depozitul de efecte în care SS-ul ţinea îmbrăcămintea şi încălţămintea deţinuţilor.

Ettersberg: – munte din apropierea Buchenwaldului.

Feuerwache: – paza contra incendiilor. La Buchenwald era o formă de luptă conspirativă a grupelor de rezistenţă.

Fliegeralarm: – alarmă aeriană.

Grupul naţional: – La Buchenwald rezistenţa era organizată în principal pe osatura grupurilor naţionale conduse de un Comitet Internaţional. Avându-se în vedere împrejurările în

care au ajuns la Buchenwald deţinuţii români şi unguri, aceştia au format un singur grup.

Häftling: – deţinut.

„Jedem das Seine”: – „Fiecăruia ce i se cuvine” – inscripţia de factură nazistă de pe poarta lagărului Buchenwald.

Klein Revier (corect Kleines Revier): – mica baracă sanitară.

Kapo: – deţinut conducător al unei grupe de muncă.

Kommando: – o unitate de muncă formată din deţinuţi.

Lagărul mare: – era denumită la Buchenwald partea de nord a lagărului, unde se găseau şi câteva clădiri zidite, dar în principal barăci grupate pe străzi. Aici locuiau deţinuţii reţinuţi definitiv la Buchenwald şi care făceau parte din diferite „Kommandouri”, adică grupe de muncă.

Lagerschutz: – paza internă a lagărului formată din deţinuţi politici. După informaţiile autorului absoluta majoritate dintre ei lua parte activă la rezistenţă.

„Musulman”: – epitet dat, în lagărele hitleriste, celor care ajunseseră numai piele şi oase.

Mützen ab!: – jos şapca!

Nachtwache: – pază de noapte.

Niederland: – Olanda

Număr de deţinut: – în lagărele hitleriste fiecare deţinut era în evidenţă printr-un număr. Numărul respectiv era purtat obligatoriu pe piept.

Revier: – bloc spital, sau simpla baracă sanitară.

Ru (Rumäne): – însemnul românilor; în lagărul Buchenwald, însemnele naţionalităţilor erau fixate pe triunghiul roşu al deţinuţilor politici.

SD (Sicherheits-Dienst): – serviciu de siguranţă hitlerist.

Schnell: – repede.

Schreibstube: – serviciul unde se ţineau cartotecile deţinuţilor, care lucra sub comanda gradaţilor din SS. În acest serviciu Rezistenţa din Buchenwald a reuşit să introducă un număr de deţinuţi politici participanţi la rezistenţă. Astfel s-au putut schimba unele fişe – şi respectiv numerele unor morţi cu ale celor vii – făcându-se să dispară acei deţinuţi pe care SS îi viza în mod deosebit. Operaţiunea comporta mare curaj şi risc. În lagărul Buchenwald cei care ţineau această evidenţă

erau şi ei denumiţi, impropriu, Schreibstube. Aceeaşi situaţie era şi în cazul folosirii denumirilor de Stubendienst, Schutzwache ş.a.

Scheisserei: – baracă în care bântuia dizenteria. Deţinutul ajuns acolo era sortit pieirii.

Steinbruch: – cariera de piatră.

Stubenältester: – responsabil de încăpere (nu de bloc). Blocul cuprindea de regulă cel puţin două încăperi.

Stubendienst: – om de serviciu; într-un bloc fiecare încăpere avea un om cu o asemenea funcţie, care era subordonat Stubenältesterului sau direct Blocktesterului.

Sturmführer: – locotenent din SS.

Waffen-SS: – unităţi militare SS-iste. Ele se aflau în afara lagărului dar erau gata să intervină ori de câte ori considerau că paza SS din lagăr nu era suficientă.

Wascherei: – spălătorie.

Volksdeutsche: – german care trăia în afara teritoriului Germaniei (după vocabularul nazist).

Zeltlager: – lagăr din corturi.

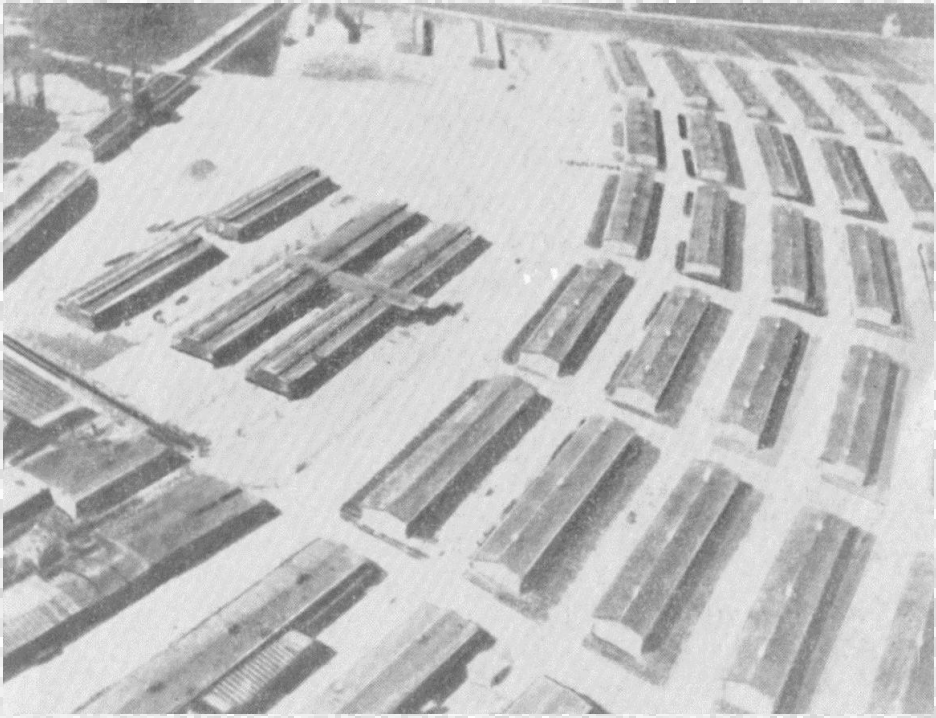

1. Buchenwald: Vedere parţială a „Lagărului mare”

2. Inscripţia de factură nazistă de pe poarta principală a lagărului: „Fiecăruia ce i se cuvine”

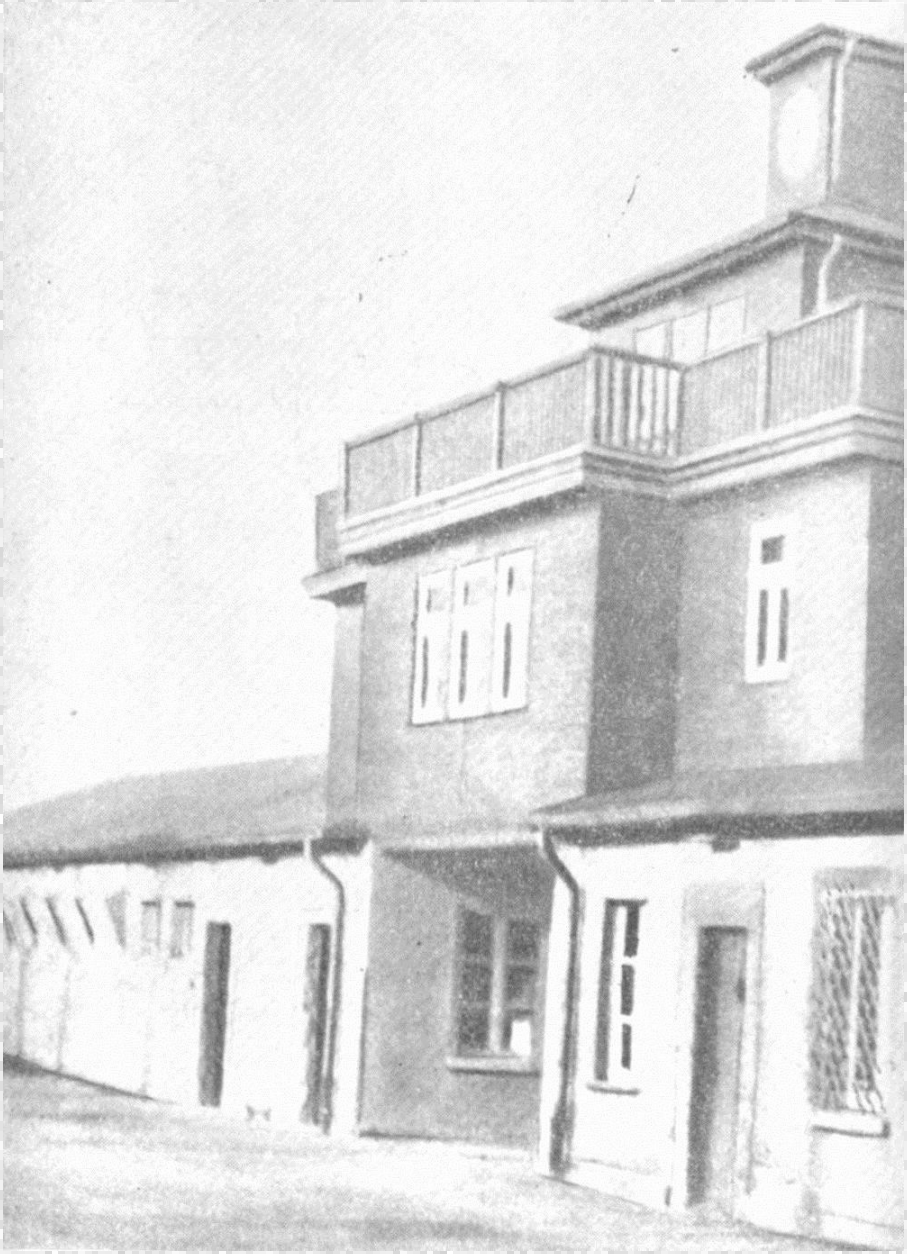

3. Intrarea principală în lagăr. La stânga – închisoarea.

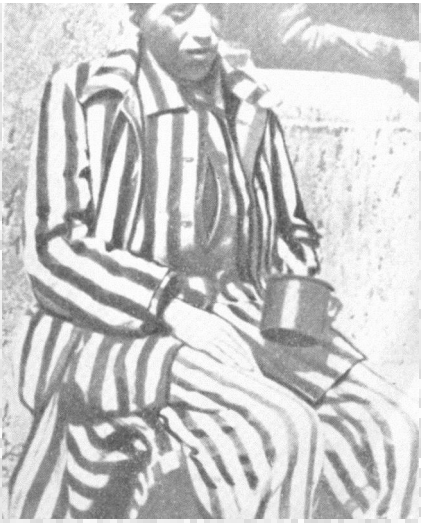

4. Un deţinut

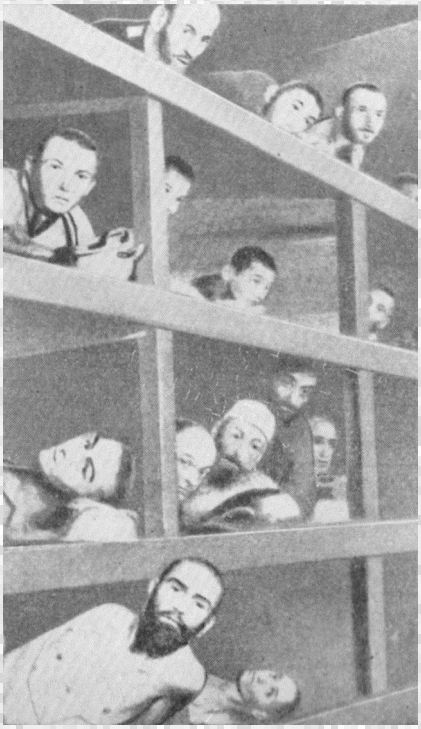

5. Intr-un „bloc” din Buchenwald

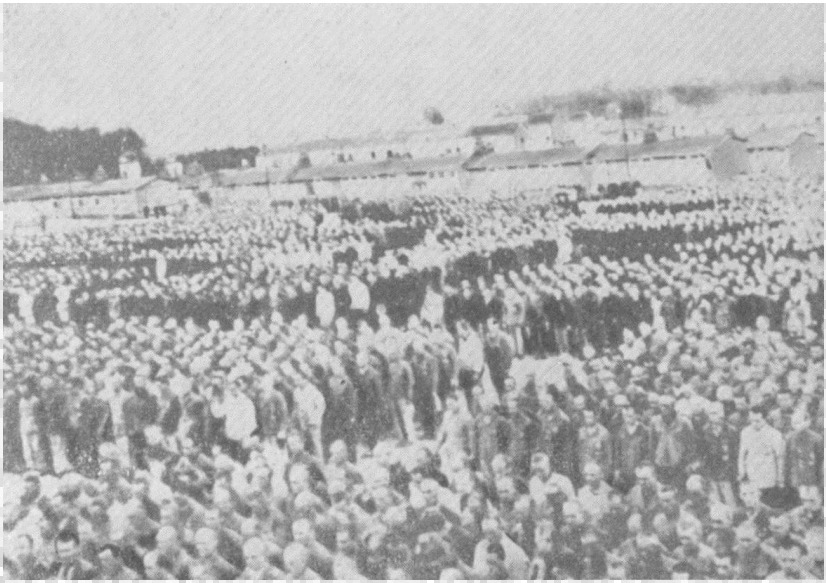

6. Obişnuita încolonare de dimineaţă pe „Appellplatz” din „Lagărul mare”.

7. În „Steinbruch” – faimoasa carieră de piatră.

8. Grup de copii spre locul supliciului.

9. Tineri deţinuţi la Buchenwald

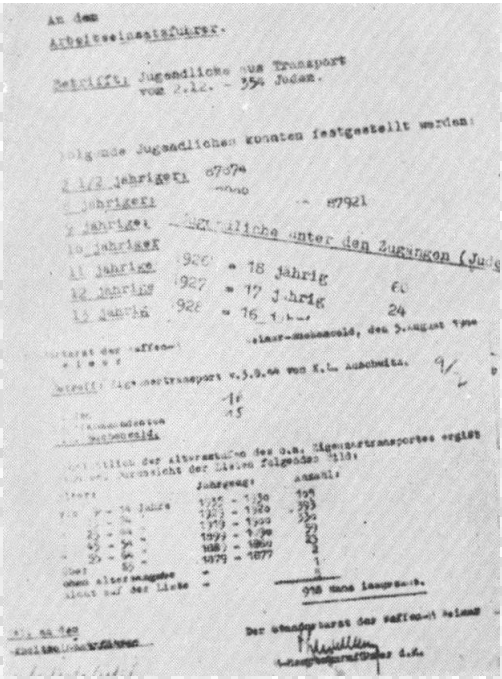

An den
Arbeitseinsatzführer.

Betrifft: Jugendliche zum Transport
vom 2.12. - 354 Judem.

Folgende Jugendlichen konnten festgestellt werden:

2 1/2 jahrigen 87874
3 jahrigen —
7 jahriges — 87921
10 jahriges
11 jahriges 1926 = 18 Jährig 60
12 jahrig 1927 = 17 Jährig 24
13 jahrig 1928 = 16 Jährig

Jugendliche unter den Zugängen (Jud

...lsaer-Muhlenwald, den 5. August 1944

...terarzt der Waffen-
...i e v e r

Betrifft: Jugendtransport v.3.9.44 von K.L. Auschwitz. 9/

-/e
n5

...Buchenwald.

...ellung der altersmäßigen Zusammensetzung des o.a. Jugendtransportes ergibt
...ch Übersicht der Liste folgendes Bild:

	Jahrgang	Anzahl
...Jahre	1935 - 1930	129
...- 14 Jahre	1929 - 1920	393
...- 16 -	1919 - 1929	322
17 - 18 -	1927 - 1926	93
19 - 20 -	1925 - 1924	63
21 - 22 -	1923 - 1922	3
23 - 24 -	1921 - 1920	1
über 24 -	1919 - 1877	1
Alter unbekannt	-	1
Name steht auf der Liste	-	938 Name insgesamt.

...n des
...ellung

Der stellvertretende Waffen-SS-Arzt
...Hauptsturmführer d.R.

10. O evidență sinistră despre un grup de copii din Buchenwald

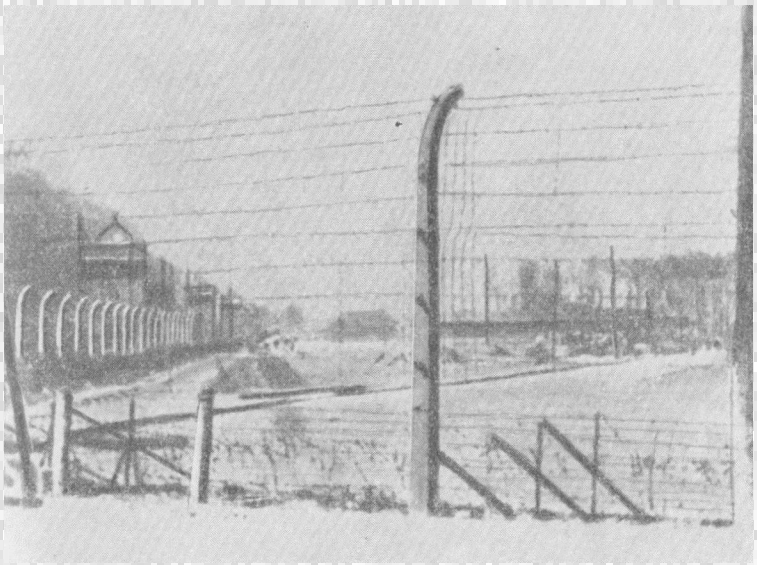

11. Lagărul din Buchenwald. – Sârme cu curent de înaltă

tensiune şi turnuri de pază cu mitraliere

12 şi 13 Cadavre la Buchenwald.

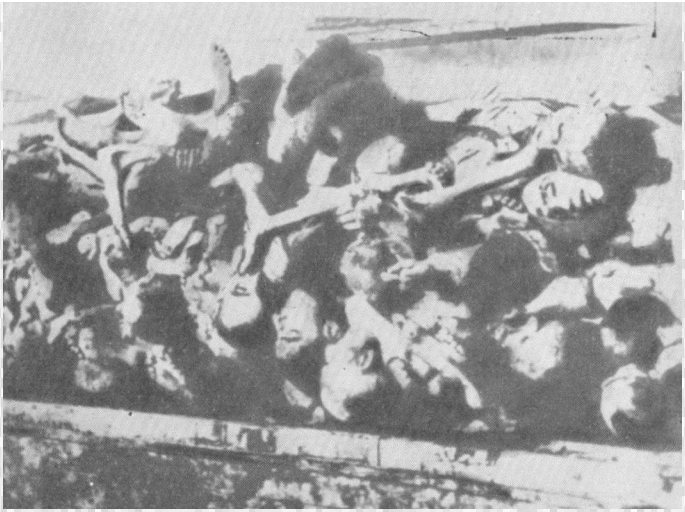

14. O platformă de transportat morţii

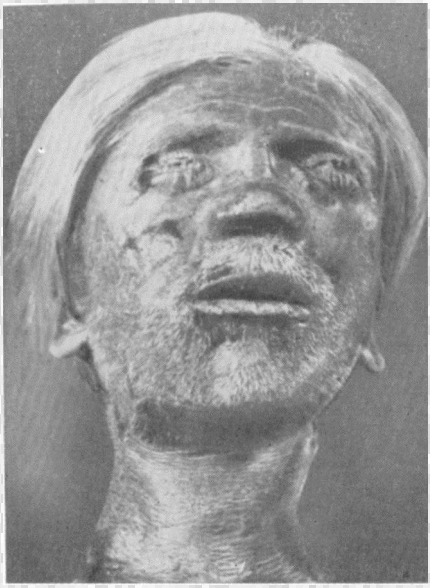

15. Cap de om mumificat. „Podoabă” pe masa de lucru a comandantului S.S al lagărului

16. Obiecte din piele de om (Din colecţia Ilsei Koch)

17. Exteriorul crematoriului din Buchenwald.

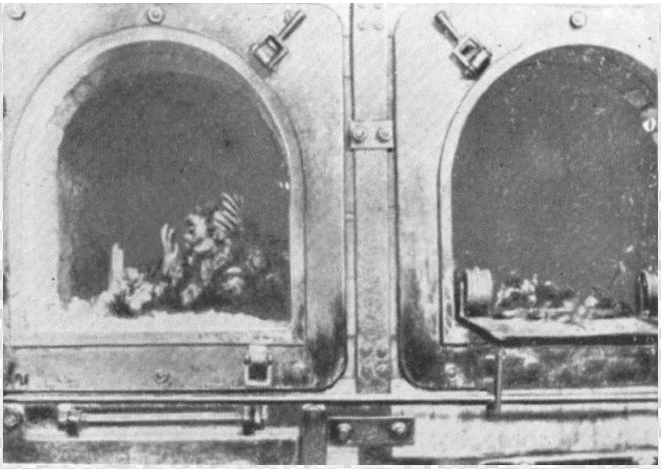

18. Două guri ale crematoriului

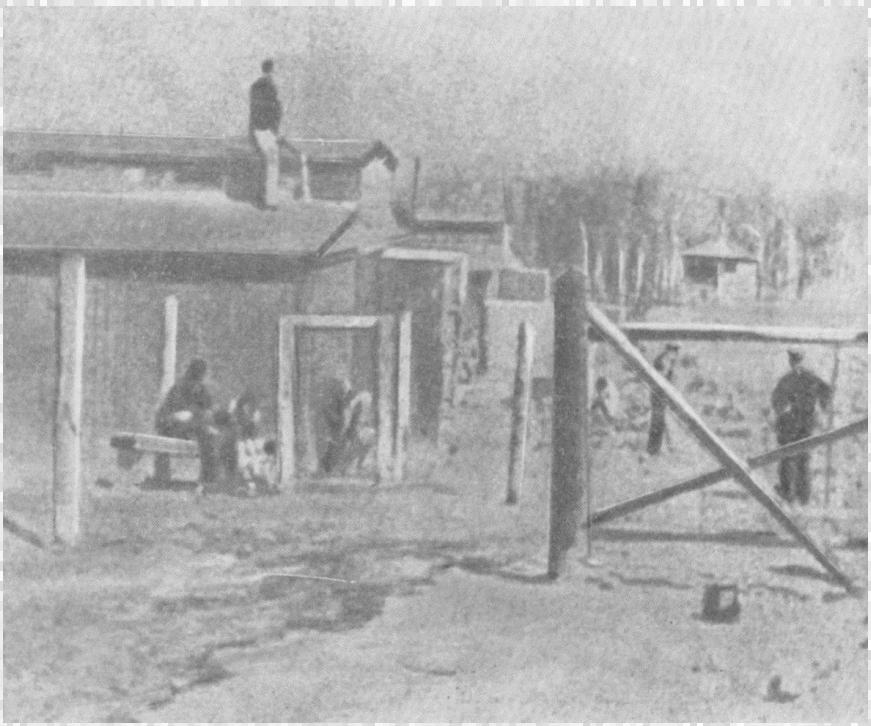

19. Intrare spre „Lagărul mic“

Ansprache in französischer, russischer, polnischer, englischer
und deutscher Sprache auf der Trauerkundgebung
des Lagers Buchenwald am 19.April 1945

Kameraden !

Wir Buchenwalder Antifaschisten sind heute angetreten zu Ehren der in Buchenwald und seinen Aussenkommandos von der Nazibestie und ihrer Helfershelfer ermordeten

51 000 Gefangenen !

51 000 erschossen, gehenkt, zertrampelt, erschlagen, erstickt, ersäuft, verhungert, vergiftet - abgespritzt -

51 000 Väter - Brüder - Söhne starben einen qualvollen Tod, weil sie Kämpfer gegen das faschistische Mordregime waren.

51 000 Mütter und Frauen und hunderttausende Kinder klagen an !

Wir Lebend gebliebenen, wir Zeugen der nazistischen Bestialitäten sahen in ohnmächtiger Wut unsere Kameraden fallen.

Wenn uns ein's am Leben hielt, dann war es der Gedanke :

Es kommt der Tag der Rache !

Heute sind wir frei !

Wir danken den verbündeten Armeen, der Amerikaner, Engländer, Sowjets und allen Freiheitsarmeen, die uns und der gesamten Welt Frieden und das Leben erkämpfen.

Wir gedenken an dieser Stelle des grossen Freundes der Antifaschisten aller Länder, eines Organisatorem und Initiatoren des Kampfes um eine neue, demokratische, friedliche Welt

F.D. R o o s e v e l t.

Ehre seinem Andenken !

Wir Buchenwalder,

Russen, Franzosen, Polen, Tschechen, Slovaken und Deutsche,

Spanier, Italiener und Österreicher,

Belgier und Holländer, Engländer,

Luxemburger, Rumänen, Jugoslaven und Ungarn

kämpften gemeinsam gegen die SS, gegen die nazistischen Verbrecher, für unsere eigene Befreiung.

Uns beseelte eine Idee : Unsere Sache ist gerecht -

Der Sieg muss unser sein !

Wir führten in vielen Sprachen den gleichen harten, erbarmungslosen, opferreichen Kampf und dieser Kampf ist noch nicht zu Ende.

Noch wehen Hitlerfahnen !

Noch leben die Mörder unserer Kameraden !

Noch laufen unsere sadistischen Peiniger frei herum !

Wir schwören deshalb vor aller Welt auf diesem Appellplatz, an der Stätte des faschistischen Grauens :

Wir stellen den Kampf erst ein, wenn auch der letzte Schuldige vor den Richtern der Völker steht !

Die Vernichtung des Nazismus mit seinen Wurzeln ist unsere Losung

Der Aufbau einer neuen Welt des Friedens und der Freiheit ist unser Ziel .

Das sind wir unseren gemordeten Kameraden, ihren Angehörigen schuldig.

Zum Zeichen Eurer Bereitschaft für diesen Kampf

erhebt die Hand zum Schwur und sprecht mir nach :

W i r S C H W Ö R E N !

20. Jurământul depus la Buchenwald în 19 aprilie 1945 (facsimil după exemplarul original)

21. Un grup de foşti deţinuţi, imediat după insurecţia din 11 aprilie 1945

22. Depunerea jurământului la 19 aprilie 1945 pe fostul „Appellplatz”. E însemnat (×) locul unde se aflau grupaţi foştii deţinuţi români.

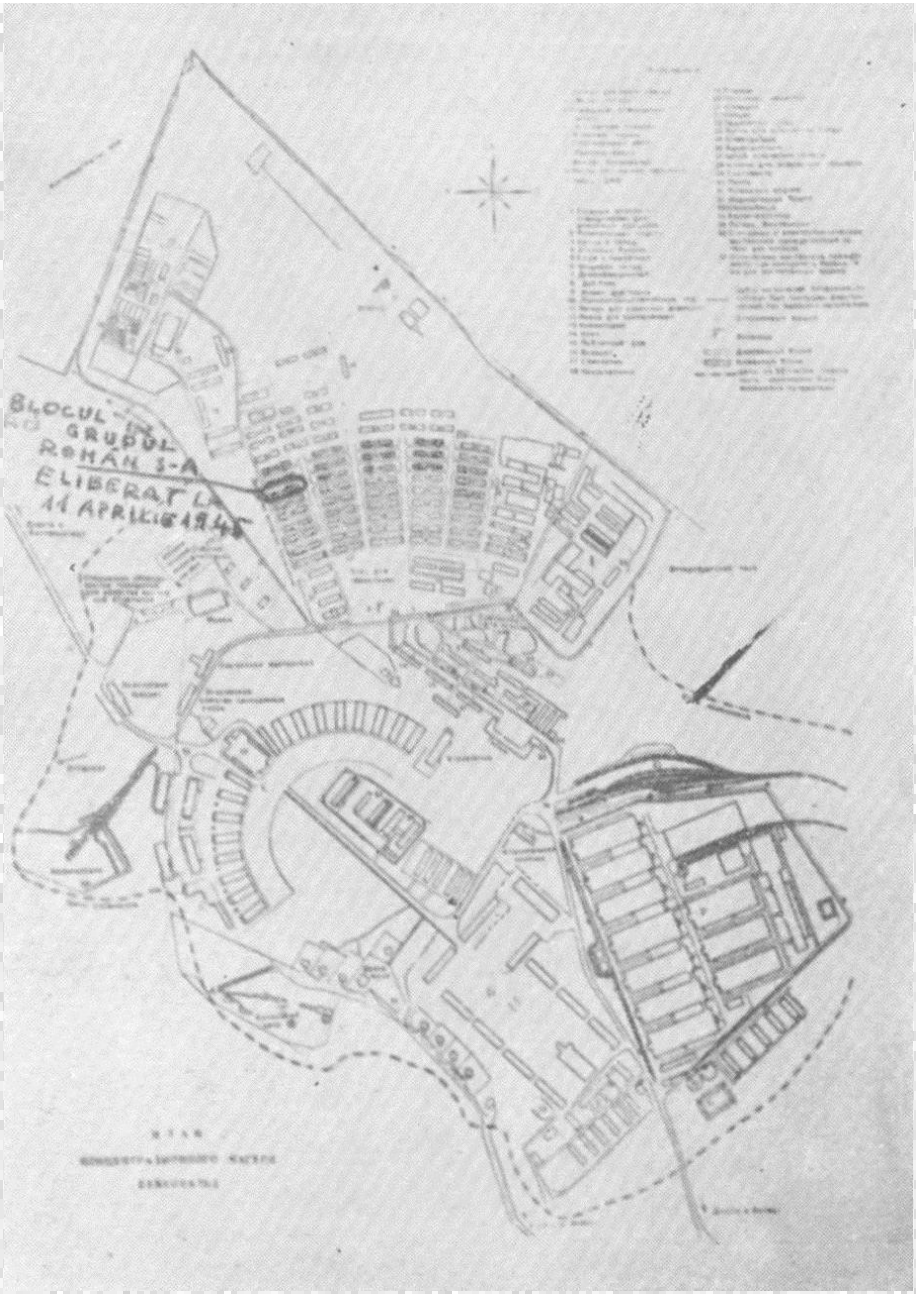

23. Schiţa lagărului Buchenwald. Este însemnat blocul în care s-au aflat foştii deţinuţi români la eliberarea lagărului.

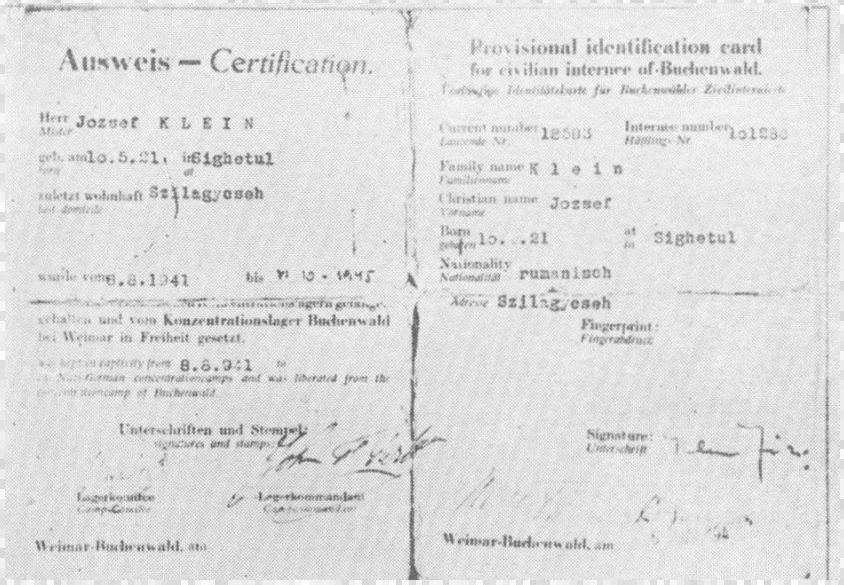

Ausweis — *Certification.*

Herr *Mister* Jozsef K L E I N

geb. am *born on* lo.5.21, in *at* Sighetul

zuletzt wohnhaft *last domicile* Szilagyoseh

wurde vom *was kept in captivity from* 8.8.1941 bis *to* 10.4945

gehalten und vom **Konzentrationslager Buchenwald** bei Weimar in **Freiheit** gesetzt.

was kept in captivity from 8.8.941 *to in Nazi-German concentration camps and was liberated from the concentration camp of Buchenwald.*

Unterschriften und Stempel: *signatures and stamps:*

Lagerkommandant *Camp-Commander*

Weimar-Buchenwald, am

Provisional identification card
for civilian internee of Buchenwald.
Vorläufige Identitätskarte für Buchenwalder Zivilinternierte

Current number *Laufende Nr.* 12503 Internee number *Häftlings-Nr.* lo1230

Family name *Familienname* K l e i n

Christian name *Vorname* Jozsef

Born *geboren* lo. .21 at *in* Sighetul

Nationality *Nationalität* rumanisch

Adresse Szilagyoseh

Fingerprint: *Fingerabdruck*

Signature: *Unterschrift*

Weimar-Buchenwald, am

24. Certificat înmânat după eliberarea lagărului fiecărui fost deţinut

25. Insigna foştilor deţinuţi români după eliberarea lagărului. În partea de jos – culorile tricolorului român.

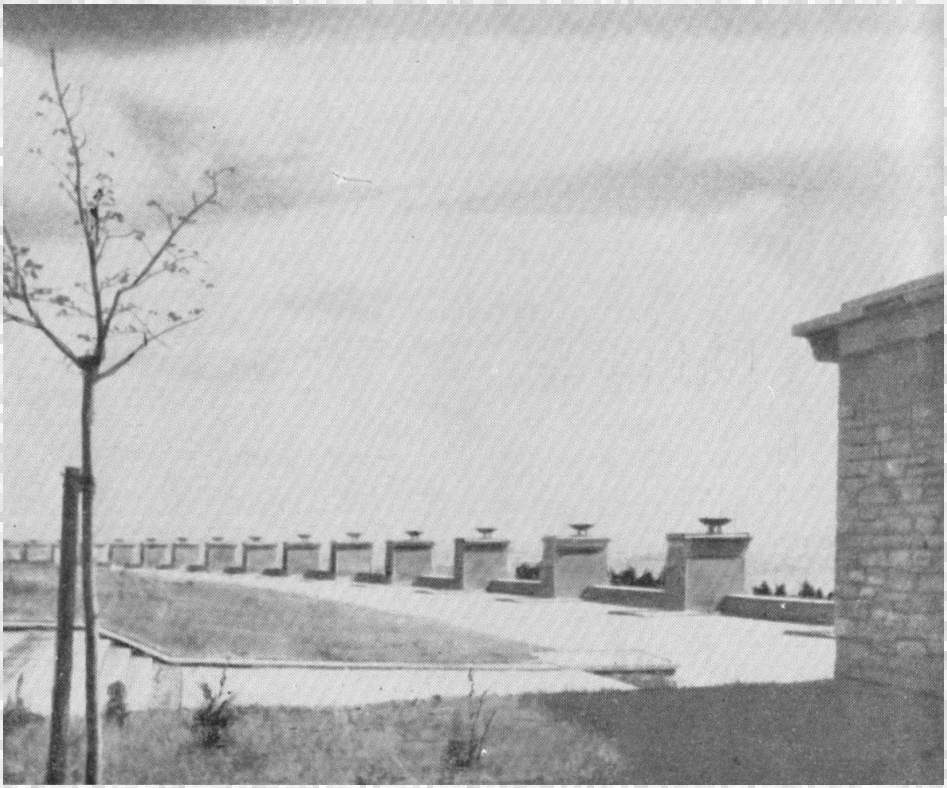

26. „Aleea tăcerii” cu monumentele ridicate în memoria fiilor celor 18 naţiuni care au participat la rezistenţa buchenwaldiană. Un monument este închinat românilor. Pe o parte scrie Rumänien, pe cealaltă parte – România

27. Detaliu al monumentului ridicat în amintirea victimelor şi luptătorilor din lagărul Buchenwald

GLAS NOU - UJ SZÓ

ORGAN AL DEPORTAȚILOR ROMANI DIN GERMANIA

A NEMETORSZAGBA DEPORTALT MAGYAROK LAPJA

Berlin, 24. 6. 1945. No. 1.

Ce e de făcut?

1. Lupta neincetata impotriva fascizmului si extirparea radicala a cauzelor razboiului, atat in interiorul tarii cat si pe scara internationala.

2. Fiecare popor trebuie sa starpeasca ramasitele fascizmului si feudalizmului. Pamantul trebuie sa revina in mainile muncitorimii. Industriile principale trebuesc etatizate. Toate celelalte industrii si productia in general trebue sa stea sub controlul statului spre folosul producatorilor.

3. Politica externa democrata si ca o piatra fundamentala a acesteia: „Colaborare sincera si prieteneasca cu Uniunea Sovietica. Calaborare cu toti vecinii pasnici. Colaborare cu toate celealte natiuni in vederea realizarii unui organ care sa garanteze pacea mondiala."

Mi a teendö?

1. Kérlelhetetlen harc a fasizmus és a háboru gyökereinek kiirtására, külön minden országban es nemzetközi sikon is.

2. Minden népnek el kell takaritani a maga országában a fasizmus es feudalizmus maradványait, el kell haritani a polgari forradalom befejezésenek útjában állo minden akadályt. A földet a dolgozok kezébe kell juttatni. Az ipari termeles kulcságait államositani kell. A többi iparokat és az egesz termelést a fogyasztok érdekében a nemzet erdekében állami ellenörzes ala venni.

3. Demokratikus külpolitika. Ennek alapvető követelése: a Szovjet-Unioval valo baráti együttmüködés ugyszinten baráti együttmüködes a szomszed nepekkel minden bekeszerető nèppel. Részt kell vennünk a népek kölcsönös biztonságanak megszervezésében a vilagbeke intézmenyes biztositasában.

Moarte fascistilor!

Halál a fasisztákra!

Igazságot a népnek!

28. Primul număr al ziarului „Glas nou" – „Uj szó", apărut la Buchenwald